

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ AİLELERİ İLE ÇOCUKLARININ YAŞAM VE ÇALIŞMA
KOŞULLARINA İLİŞKİN SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA: ORDU İLİ ÜNYE İLÇESİ
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine ANKARALI

OCAK - 2023

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**MEVSİMLİK TARIM İŞÇİSİ AİLELERİ İLE ÇOCUKLARININ YAŞAM VE ÇALIŞMA
KOŞULLARINA İLİŞKİN SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA: ORDU İLİ ÜNYE İLÇESİ
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine ANKARALI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER

OCAK - 2023

TRABZON

ONAY

Emine ANKARALI tarafından hazırlanan “Mevsimlik Tarım İşçisi Aileleri ile Çocuklarının Yaşam ve Çalışma Koşullarına İlişkin Sosyolojik Bir Araştırma: Ordu İli Ünye İlçesi Örneği” adlı bu Çalışma 02.02.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. Gül AKTAŞ	Üye	☐	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Serdal FİDAN	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Emine ANKARALI

18.01.2023

ÖNSÖZ

“Mevsimlik Tarım İşçisi Aileleri ile Çocuklarının Yaşam ve Çalışma Koşullarına İlişkin Sosyolojik Bir Araştırma: “Ordu İli Ünye İlçesi Örneği” isimli bu çalışma, mevsimlik tarım işçilerinin sosyo demografik görünümleri, çalışma ve barınma alanlarına ilişkin genel görünüm ve aileleriyle beraber göç etmek ve mevsimlik işçilik sürecine dâhil olmak durumunda kalan çocukların bu süreçten nasıl etkilendikleri, yaşadıkları dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını anlamak üzerine oluşturulmuştur. Buradan hareketle nicel ve nitel verilerin bir arada kullanıldığı karma metot ile veriler elde edilmiş ve analizi yapılmıştır.

Yüksek lisans eğitimi konusunda bana cesaret veren, tez konusunu seçerken kolaylık ve destek sağlayan, çalışmam süresince yol gösterici olan, bilgi birikimi ve kaynak önerileriyle çalışmamı zenginleştiren, tez aşamamın her sürecinde daima olumlu tavır sergileyen çok kıymetli hocam Prof. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER’e sonsuz teşekkür ederim.

Ocak, 2023

Emine ANKARALI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	XIII
RESİMLER LİSTESİ.....	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ	XV
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	4-20
1.1. Araştırmanın Konusu	4
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.3. Araştırmanın Problematikliği	6
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
1.5. Araştırmanın Yöntemi.....	8
1.5.1. Veri Toplama Süreci ve Tekniği.....	11
1.5.2. Veri Analiz Tekniği	12
1.5.3. Evren ve Örneklem	12
1.6. Literatür Özeti	14
1.6.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Karşılaştığı Sorunlar Üzerine Odaklanan Çalışmalar	14
1.6.2. Mevsimlik Tarımda Çocuklar Üzerine Odaklanan Çalışmalar	17
1.6.3. Literatürün Değerlendirilmesi ve Çalışmanın Özgün Yanı	20

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	21-45
2.1. Göç Olgusu	21
2.1.1. Göçün Nedenleri	22
2.2. Mevsimlik Göç.....	24
2.3. Mevsimlik Tarım İşçiliği.....	25
2.3.1. Gezici Tarım İşçiliği	27
2.3.2. Yerli Tarım İşçileri	28
2.4. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sebepleri	28
2.5. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşulları.....	29
2.5.1. Ücretler	29
2.5.2. Barınma Koşulları.....	30
2.5.3. Eğitim Koşulları.....	31
2.5.4. Sağlık Koşulları	32
2.5.5. Beslenme Koşulları.....	33
2.5.6. Sosyal Güvenlik, Çalışma Süreleri	33
2.5.7. Ulaşım.....	34
2.6. Mevsimlik Tarımda Tarım İş Aracıları	35
2.7. Çocuk ve Çocuk İşçiliği Olgusu	38
2.7.1. Çocuk İşçiliğinin Sebepleri.....	41
2.7.2. Çocuk İşçiliğinin Boyutları.....	42
2.7.3. Çalışan Çocuklar	42
2.7.4. Mevsimlik Tarımda Çalışan Çocuklar	43
2.7.5. Çocuklar için Tehlikeli İşler	44
2.7.6. Çocukların Çalışması Sonucu Ortaya Çıkan Riskler	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜRESEL VE ULUSAL ÖLÇEKTE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİ VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ.....	46-56
3.1. Dünyada Mevsimlik Tarım İşçiliği	46
3.2. Türkiye’de Mevsimlik Tarım işçiliği ve Tarihsel Gelişimi	47
3.3. Dünyada Çocuk İşçiliği.....	50
3.4. Türkiye’de Çocuk İşçiliği	52
3.5. Yoksulluk Döngüsü.....	54

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	57-87
4.1. Nicel Araştırma Bulguları	57
4.1.1. Araştırmaya Katılan Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Demografik Görünümleri.....	57
4.1.2. Araştırmaya Katılan Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Alanına İlişkin Bulgular	61
4.1.3. Araştırmaya Katılan Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Yaşamına İlişkin Bulgular	64
4.1.4. Ailelerin Gözünden Çocukların Alandaki Durumuna İlişkin Bulgular	70
4.1.4.1. Çocukların Bahçelerde Yaptığı İşler	70
4.1.4.2. Çocukların Çalışma Sebepleri	73
4.2. Nitel Araştırma Bulguları.....	74
4.2.1. Mevsimlik Tarım İşçilerine Yönelik Temalar	74
4.2.1.1. Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Perspektifinden Fındık Tarımının Çocuklar İçin Uygunluk Durumu.....	74
4.2.1.2. Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Perspektifinden Çocuk Çalışma Yaşı	76
4.2.1.3. Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Perspektifinden Çocukların Eğitim ve Okula Devam Sorunu	76
4.2.2. Mevsimlik Göçün Çocuklar Üzerindeki Etkileri – Resim Analizi	77
4.2.2.1. Çocukların Hayalindeki Meslekler	80
4.2.2.2. Bahçe Sahiplerine Verilen Anlamlar	82
4.2.2.3. Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu	84
SONUÇ ve ÖNERİLER	88
KAYNAKÇA	93
EKLER.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	112

ÖZET

Türkiye’de genellikle kırsal kesimlerde toprak sahibi olmayan kişiler her yıl çalışmak amacıyla farklı tarım ürünlerinin ekim, dikim, çapa ve hasat dönemleri için Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden Ege, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerine geçici olarak göç etmektedir. Mevsimlik tarım işçileri, sürekli yaşadıkları bölgeden her sene çalışmak için farklı farklı bölge ve şehirlere göç eden gruplardır. Doğu Karadeniz bölgesi Ağustos ve Eylül aylarında fındık toplama işi zamanı mevsimlik tarım işçilerinin çok yoğun bir şekilde göç ettiği bölgelerdendir. Mevsimlik tarım işçilerinin göç ettiği bu süreçte beraberindeki çocukların kimi çocuk işçi olarak çalışma hayatına dâhil olmakta kimi ise çalışma bile ailesiyle birlikte göç sürecinde dâhil olmak durumunda kaldığı için bu göç sürecinden etkilenmektedir. Dolayısıyla, mevsimlik tarım işçileri dezavantajlı yaşam ve çalışma koşullarıyla, göç sürecinde ve çalışma hayatlarında karşılaştıkları problemlerle öne çıkan bir grubu temsil etmektedir.

Bu araştırma, mevsimlik tarım işçilerinin ve çocuklarının yaşam ve çalışma koşullarına sosyolojik bir perspektiften bakmak üzerine kurgulanmıştır. Bu amaçla mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-demografik görünümüleri, çalışma ve barınma alanlarına ilişkin genel izlenimler ve aileleriyle beraber göç etmek ve mevsimlik işçilik sürecine dâhil olmak durumunda kalan çocukların bu süreçten nasıl etkilendikleri yaşadıkları dünyayı nasıl anlamlandırdıkları ortaya konmuştur.

Bu çalışma, Doğu Karadeniz Bölgesi Ordu ili Ünye ilçesinde mevsimlik tarım işçilerinin ve çocuklarının öznel deneyimlerini ortaya koymaktadır. Ordu İli Ünye ilçesine özgü mevsimlik tarım işçiliği olgusunu çocukların ve ailelerin gözünden değerlendirmekte ve ilgili literatüre katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mevsimlik Tarım, Mevsimlik Göç, Mevsimlik Tarım İşçiliği, Çocuk, Çocuk İşçiliği

ABSTRACT

In Turkey, people who do not own land in rural areas temporarily migrate from Eastern and Southeastern Anatolia regions to Aegean, Mediterranean and Black Sea regions for the sowing, planting, hoeing and harvesting periods of different agricultural products every year in order to work. Seasonal agricultural workers are the groups that migrate to different regions and cities to work every year from the region where they live permanently. Eastern Black Sea region is one of the regions where seasonal agricultural workers migrate intensively during hazelnut harvesting in August and September. In this process, in which seasonal agricultural workers migrate, some of the children accompanying them are involved in working life as child workers, and some are affected by this migration process, as even working is forced to be involved in the migration process with their families. Therefore, seasonal agricultural workers represent a group that stands out with their disadvantaged living and working conditions, and the problems they face during the migration process and working life.

This research is designed to look at the living and working conditions of seasonal agricultural workers and their children from a sociological perspective. For this purpose, the socio-demographic views of seasonal agricultural workers, general impressions of their working and accommodation areas, and how children who had to migrate with their families and were involved in the seasonal labor process were affected by this process and how they made sense of the world they live in were revealed.

This research reveals the subjective experiences of seasonal agricultural workers and their children in Ünye district of Ordu province in the Eastern Black Sea Region. It evaluates the seasonal agricultural work phenomenon unique to the Ünye district of Ordu from the eyes of children and families and contributes to the relevant literature.

Keywords: Seasonal Agriculture, Seasonal Migration, Seasonal Agricultural Work, Child, Child Labor

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Araştırma Grubunda Yer Alan Bireylerin Cinsiyet Dağılımı	57
2	Araştırma Grubunda Yer Alan Bireylerin Yaşları	57
3	Doğum Yeri Verileri (İl).....	58
4	Doğum Yeri Verileri (İlçe)	58
5	Medeni Durum.....	58
6	Eğitim Durumu	59
7	Evin Geçimini Sağlayan Kişi.....	59
8	Mevsimlik İşçilik Dışında Başka Bir Mesleği Var mı?	59
9	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Oturdukları Evin Mülkiyeti	60
10	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Oturdukları Evin Tipi	60
11	Arabanız Var Mı?	60
12	Hasat Döneminde Yaşadıkları Yer	61
13	Hasat Döneminde Konaklanan Alandaki Oda Sayısı	62
14	Hasat Döneminde Konaklanan Alandaki Birlikte Yaşadıkları Aile Sayısı.....	62
15	Hasat Döneminde Konaklanan Alandaki Birlikte Yaşadıkları Kişi Sayısı.....	63
16	Hasat Döneminde Konaklanan Alandaki 16-18 Yaş Arasındaki Kişi Sayısı	63
17	Hasat Döneminde Konaklanan Alandaki 15 Yaş ve Altındaki Kişi Sayısı	63
18	Hasat Döneminde Konaklanan Alanda Temiz Suya Erişim	64
19	Hasat Döneminde Konaklanan Alanda Tuvalete Erişim	64
20	Hasat Döneminde Konaklanan Alanda Elektrik Erişim.....	64
21	İş Bulma Durumu	65
22	Haftada Kaç Gün Çalıştıklarına İlişkin Bilgi.....	65
23	Çalışma Alanlarında Temiz Suya Erişim.....	65
24	Çalışma Alanlarında Tuvalete Erişim.....	66
25	Çalışma Alanlarında Elektrik Erişim	66
26	İşçilerin Alacakları Günlük Ücret Hakkında Bilgisi.....	66
27	İşçilerin Alacakları Ücret Kesintisi Hakkında Bilgi	66
28	Tüm Çalışanlar Aynı Ücreti Mi Alıyor?	67
29	Ücret Ödeme Zamanı.....	67
30	Ücret Ödemesi Yapan Kişi	67

31	Kaç Yıldır Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalışıyorlar?	68
32	Yıl İçerisinde Kaç Ay Mevsimlik Tarım İşçiliği Yaptıkları ile İlgili Bilgi	68
33	Fındık Dışında Herhangi Bir Ürüne Gidiyor Mu?	69
34	İşe Başlangıç ve Bitiş Saatleri	69
35	Toplam Dinlenme Molaları	69
36	Mevsimlik Göçe İten Sebepler	69
37	18 Yaşın Altında Çocuk Çalışıyor mu?	70
38	Çocuklar Fındık Topluyor mu?	70
39	Çocuklar Çuval Getirme İşini Yapıyor Mu?	71
40	Çocuklar Su Taşıyorlar Mı?	71
41	Konaklama Alanında Kaç Çocuk Kalıyor?	71
42	Çocuklar Konaklama Alanında Kiminle Kalıyor?	71
43	Sizde Çocukken Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalıştınız mı?	72
44	Şartları İtibari ile Fındık Tarımı Çocukların Çalışması İçin Uygun Mudur?	72
45	Çocuk Kaç Yaşından İtibaren Çalışabilir?	72
46	Çocuklar Aile Bütçesine Katkı İçin Mi Çalışır?	73
47	Çocuklar Ailenin Borcunu Ödemek İçin Mi Çalışır?	73
48	Çocuklar Okulu Terk Ettiği İçin Mi Çalışır?	73
49	Çocuklar Kendi Eğitim Masraflarını Çıkarmak İçin Mi Çalışır?	74
50	Çocuklar Ailesi Çalıştığından Dolayı Yalnız Kalmamak İçin Mi Çalışır?	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Karma Yöntem Araştırmanın Beş İşlevi.....	8



FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf Nr.	Fotoğraf Adı	Sayfa Nr.
1	Örnek Barınma Alanı, Bahçe Sahibinin Temin Ettiği Ev	61
2	Örnek Barınma Alanı Muftağı, Bahçe Sahibinin Temin Ettiği Ev	62



RESİMLER LİSTESİ

Resim Nr.	Resim Adı	Sayfa Nr.
1	Hakim Olmak İstiyorum-Çocuk 11	81
2	Can Kurtarıcı Olmak İstiyorum-Çocuk 8	81
3	Patron Olmak İstiyorum-Çocuk 4.....	82
4	Bahçe Sahibini Korkuluğa Benzetiyorum-Çocuk 20.....	83
5	Bahçe Sahibini Ağaca Benzetiyorum- Çocuk 17	83
6	Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu-Çocuk 1	84
7	Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu-Çocuk 2	85
8	Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu-Çocuk 3	85
9	Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu-Çocuk 4	86
10	Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu-Çocuk 5	86

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	: İş ve İşçi Bulma Kurumu
METİP	: Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Projesi
MİGA	: Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

GİRİŞ

Türkiye’de tarım işinde mevsimlik çalışmanın tarihi çok eskiye gitmektedir. Mevsimlik tarım işçileri, sürekli yaşadıkları yerden tarım ürünleri hasadının yapıldığı bölgelere giderler. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşayan mevsimlik tarım işçilerinin, çoğu zaman tüm aile beraber olmak üzere fındık, pamuk, kayısı, şekerpancarı, üzüm, tütün ve narenciye tarım ürünlerinin yapıldığı bölgelere ekim ve dikim için, çapa yapma, sulama işi ve hasat dönemlerinde göç ettikleri bilinmektedir. Geçinmek için bu işi tercih eden mevsimlik tarım işçileri her yıl nisan ve mayıs aylarında yolculuğa başlar. Mevsimlik tarım işçileri yılın bir bölümünü tarım işçiliği yaptıkları yerde geçirip, gittikleri meyve/sebze hasat dönemi bittikten sonra devamlı yaşadıkları şehirlere geri dönmeyip, diğer başka tarım ürünleri için çalışmaya devam etmekteyken kimi işçiler ise sadece birkaç hasada gidip evlerine geri dönmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri ağır çalışma koşulları ve karşılaştıkları sorunlar bakımından çetin koşullarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Zira mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam ortamları birçok olumsuzlukları içinde barındırır. Bu konuda yapılan çalışmalar da bu tespiti destekler mahiyettedir. Çalışma süresince konaklamanın nerede ve nasıl olacağı işverenler tarafından belirlenmektedir. Genelde aileleriyle birlikte tarım sektöründe çalışmaya geldikleri için aile üyelerinin yaş durumları ve yaşa bağlı olarak ihtiyaçları da yaşam şartlarını zorlaştırabilmektedir. Benek ve Ökten (2011: 657)’e göre mevsimlik tarım işçileri genellikle bütün ailesi ile beraber, yanlarına aldıkları yiyecekleri, gerekli araç gereçleriyle birlikte çalışmak üzere çalışacakları bölgeye göç etmektedir. Gittikleri şehirlerde ise oradaki işverenleri tarafından uygun görülen yerlerde konaklarlar. Konaklama yerlerinde bir standardizasyon bulunmamaktadır. Gittikleri bölgede kimi işçiler yanlarında getirdikleri naylon ya da bezlerden kurduğu çadırlarda konaklamaktadır. Kimi işçiler ise çadır yerleşkesi yerine bahçe sahibinin ya da köy halkının kendilerine temin ettiği derme çatma evlerde konaklamaktadırlar. Konaklamaları için gösterilen yerlerin genelde sağlık ve hijyen koşullarını karşılamadığı görülr. Kalkınma Atölyesi (2014: 19)’nin yayınladığı araştırma raporuna göre mevsimlik tarım işçilerinin temiz içme suyuna erişimde problem yaşamaları, tuvalet ve banyoların kötü koşullarda ve yetersiz oluşu bunun yanı sıra kalabalık alanlarda konaklama zorunluluğu mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarını fazlasıyla güçleştirmektedir. Sağlık açısından elverişli olmayan şekilde konaklamak mebcuriyetinde olan mevsimlik tarım işçileri ve çocukları da dahil olmak üzere tüm aile çalıştığı için gerek tarım ilaçlarından gerekse güneş çarpmalarından vb. faktörlerden olumsuz olarak etkilenmektedir.

Sosyal yönden dezavantajlı sayılan mevsimlik tarım işçileri ekonomik yönden de dezavantajlı sayılabilir. Geçinmek için kazandıkları paranın sadece çalıştıkları tarımsal üründen kazandıkları gelir olduğunu düşünecek olursak daha çok gelir elde etmek için çocukları da dâhil olmak üzere bütün aile çalışmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla çocukların da bu süreçte bu göçebe yaşama dâhil olduğunu görmekteyiz. Çocuklar katıldıkları bu göç sürecinde ya aktif bir şekilde çalışma hayatına dâhil olmakta ya da çalışma hayatına dâhil olmayıp ailesiyle birlikte olumsuz şartlarda yaşamını sürdürmektedir. Bu durum kimi zaman çocukların eğitimlerini bitirmeleri bakımından sorun oluşturmakta ve bundan dolayı çocuk işçiliği sorunu meydana gelmekte ve bu çocukların başka meslekler kazanmalarını güçleştirmektedir (Yiğit vd., 2017: 1). Çocuklar bu sürece dâhil oldukları için birçok olumsuzlukla yüzleşmek zorunda kalmaktadır.

Bu çerçevede mevsimlik tarım işçiliğinde, çocuk işçiliği de gündeme gelmektedir. Aslında çocuk işçiliği, bütün dünyada ciddi bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Küçük yaşta çalışma hayatına dâhil olan çocuklar sağlıklı bir arkadaş çevresinden ve özgürlüklerinden yoksun; fiziksel gelişimine, sosyal gelişimine, duygusal gelişimine ve eğitsel gelişimine engel olan ağır koşullarda çalışmaktadır. Çoğu ürüne çalışmaya giden yani sürekli göç eden çocukların eğitim hayatından da uzak kaldığı bilinmektedir. Tarımda mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmakta olan genç işçilerin ve çocuk işçilerin en büyük sorunlarından birinin de eğitimlerini yarıda bırakmak olduğu bilinmektedir (Lordoğlu ve Etiler, 2014: 132). Bu süreçte çocuklar ya gittikleri şehirlerdeki okullara geçici kayıt yaptırıp eğitime yeni kişiler ve koşullara adapte olarak devam etmekte ya da bu dönemde eğitim hayatından uzaklaşmaktadırlar.

Çalışmanın odağında “Fındık Toplama İşçiliği” yer aldığından fındık toplama işinin de Ağustos ayına denk geldiğini göz önüne alarak hasat döneminin okulların kapalı olduğu zamana denk gelmesi itibarıyla diğer tarım ürünlerine göre biraz daha masum olduğu düşünülebilir. Fındık toplama işi boyunca okullar tatil olduğundan dolayı çocuklarda dahil ailenin tüm fertleri göç sürecine dahil olmaktadır. Bu noktada çocukların bu süreçten etkilenen, en ağır koşullarla yüzleşen kişiler olduğu görülmektedir. Barınma ortamları ve çalışma alanları çocuklar için birçok olumsuzluk barındırmaktadır. Bebeli (2013: 15)’ye göre, çocukların para kazanması karşılığında mevsimlik tarım işçisi olarak çalışması ya da aile fertleriyle birlikte göç sürecine dahil olması, çocukların eğitimleri, gelişimleri ve sağlıkları bakımından kısa vadede büyük riskler doğurabilir. Çocuklar bu süreçte eğitim hayatından uzaklaşabilir, kaza geçirip yaralanabilir ve hatta yaşamını yitirebilir. Yetersiz barınma şartları ve güç çalışma koşulları ile yetersiz beslenmeden kaynaklanan bir sürü sağlık problemi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Kısa dönemde karşı karşıya kaldığı bütün bu olumsuzluklar uzun vadede geri döndürülmesi güç birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Çocuğun eğitim hayatından erken kopması yoksulluk hâlinin uzun sürmesine ve bununla beraber çocukluktan mevsimlik göç esnasında karşı karşıya kaldığı elverişsiz barınma ve kötü çalışma koşulları bütün hayatınca kalıcı sağlık problemleri yaşamasına sebep olabilmektedir. Bütün bunlara ek olarak çocukken mevsimlik tarım işçisi olmak veya mevsimlik göçe dahil olmak çocuğun şiddete uğrama

durumunu, ihmal edilmesini ve toplumsal dışlanma durumunu etkileyebilmekte ve bununla ilgili olarak duysal gelişimini aynı zamanda toplumsal gelişimini negatif bir biçimde etkileyebilmektedir.

Bu çalışma, “*Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin ve Çocukların Yaşam ve Çalışma Koşullarına*” sosyolojik bir perspektiften bakmak üzerine kurgulanmıştır. Bu minvalde çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır: ilki, mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-demografik görünümünün resmedilmesi, çalışma ve barınma alanlarına ilişkin genel görünümünün ortaya konması, bu süreçte karşılaştıkları sorunları tespit ederek onlara çözüm önerilerinin sunulmasıdır. İkincisi ise aileleriyle birlikte göç etmek ve mevsimlik işçilik sürecine eşlik etmek durumunda kalan çocukların bu göç sürecinden nasıl etkilendikleri, yaşadıkları dünyayı nasıl resmettiklerini açığa çıkarmaktır.

Bu doğrultuda çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın metodolojisi açıklanmaktadır. Burada çalışmanın amacı, önemi, konusu, problematiği, yöntemi, sınırlılıkları, evren ve örneklem, çalışılan grup, veri toplama tekniği ve süreci ve veri analiz yönteminden bahsedilmektedir. Çalışmanın ikinci kısmında kavramsal ve kuramsal çerçeveye değinilmektedir. Mevsimlik göç, mevsimlik tarım işçiliği, mevsimlik tarım işçiliğinin türleri, çocuk ve çocuk işçiliği gibi kavramlar açıklanmakta ve çalışmanın hangi temel kurama yaslanacağı belirtilmektedir. Üçüncü bölümde küresel ve ulusal ölçekte mevsimlik tarım işçiliği ve çocuk işçiliğine değinilerek bu iki alana yönelik hukuksal düzenlemeler açıklanmaktadır. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise Ordu ili Ünye ilçesinde mevsimlik tarım işçileri ile yapılan yarı yapılandırılmış anket sonuçları, araştırmacının gözlemleri ve çocuklar tarafından çizilen resimler sonucunda elde edilen veriler açıklanmakta ve bu veriler ışığında çözüm önerileri tartışılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Araştırmanın Konusu

Ülkemizde genelde kırsal kesimde toprak sahibi olmayan aileler mevsimlik tarımda asıl emek ve iş gücünün anlamlı bir parçasını oluşturduğu bilinmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden Karadeniz, Akdeniz ve Ege bölgelerine doğru olmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi özellikle de Ordu ili fındık toplama işi zamanı mevsimlik gezici tarım işçilerinin yoğun olarak geldiği yörelerden biridir. Özellikle ağustos ve eylül aylarında bu bölgelerde fındık toplama işinin yapıldığı bilinmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri; ekim, çapa ve hasat dönemi gibi emek gücüne gereksinim duyulan zamanlarda sürekli yaşadıkları bölgelerden Karadeniz, Akdeniz ve Ege Bölgelerine doğru gitmektedirler. Mevsimlik tarım işinde ailenin tüm fertleri bahçelerde beraber çalıştıklarından dolayı bütün aile sürece dahil olmaktadır ve bu durumdan dolayı da yeni bir yaşam tarzı ortaya çıkmaktadır. Uzun sürelerce evinden yaşamak, güvenlik önlemlerinin alınmadığı araçlarla uzun yolculuklara çıkmak, çadırlarda konaklamak, elverişsiz beslenme koşulları, bu yaşam biçiminin bir sonucudur (Tabcu, 2015: 24). Fındık tarımı göz önüne alındığında bu tarımın gerçekleştiği koşullar doğrultusunda, işin uzun saatler çalışmayı gerektirmesi, çok fazla saat ayakta kalma, güneş ışınlarına saatlerce karşı karşıya kalma ve böcek sokmaları gibi birçok olumsuzlukla karşılaşan mevsimlik tarım işçileri yanlarında getirmek zorunda kaldıkları çocukları da bu şartlardan olumsuz etkilenmekte ve özellikle çocukların gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Mevsimlik tarım işçileri, herhangi sosyal güvenceleri olmaksızın zorlu çalışma koşulları altında, çoğunlukla çadır gibi yerleşim alanlarında konaklayarak yetersiz ücretler karşılığında çalışmaktadır. Yapılan işin niteliğinden dolayı denetim yapılmasının zorluğu ve yetersiz olması mevsimlik tarım işçiliğini hep aynı döngüye sokmakta ve bu halkların belli bir kısmının kaderi haline gelmektedir (Tabcu, 2015: 24). Bu çalışmanın odağında mevsimlik tarım işçileri ve onlara refakat eden çocukları yer almaktadır. Mevsimlik gezici tarım işçileri ürüne göre göç ederken aile fertlerinin yanı sıra çocuklarda bu göç sürecine dâhil olmaktadır. Yaşanılan göç sürecinde kimi çocuk işçi olarak çalışma hayatına dâhil olurken kimi de çalışmasa dahi ailesiyle birlikte gelmek durumunda kaldığından gerek yoksulluk gerekse okuldan/egitimden uzak kalma gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışma ile yaşamlarını göç ederek sürdüren mevsimlik tarım işçilerinin genel

görünümleri (sosyo-demografik) tespit edilerek, bu süreçte karşılaştıkları sorunlar -sosyal, ekonomik vb. ve akabinde çözüm önerileri ortaya konulmuştur. Ardından çocukların mevsimlik iç göçüne dâhil olmasının ardında yatan sosyal, ekonomik ve kültürel nedenler incelenmiştir. Çocukların süreçte karşılaştıkları sorunlar; çocukların bakış açısından mevsimlik tarım işçiliğinin, çocuk işçiliğinin, mevsimlik göç etmenin, bahçe sahiplerinin vb. ne anlam ifade ettiği, yaşamlarını ne ölçüde etkilediği vb. hususlar anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın iki amacı vardır. İlki, Ünye ilçesinde findık toplama işinde çalışan mevsimlik tarım işçilerinin genel görünümelerini, çalışma şartlarını, süreçte karşılaştıkları sorunları tespit etmek ve çözüm önerileri geliştirmektir.

İkinci amacı findık toplama işi için ailesiyle birlikte göç etmek zorunda kalan çocukların genel görünümelerini ortaya koymak, karşılaştıkları sorunları belirlemek, bu süreci (göç, çalışmak, işçi olmak vb.) nasıl anlamlandırdıklarını ve süreçten nasıl etkilendiğini tespit etmek, geleceğe yönelik beklentilerini anlayabilmek ve son olarak çözüm önerilerini sunmaktır. Ancak bu noktada bir durum dikkat çekmektedir. Mevsimlik tarım işçiliğinde aileleri ile birlikte göç etmek zorunda kalan çocukların bir kısmı bahçelerde çalışırken bir kısmı da aileleriyle birlikte geldiklerinden dolayı findık toplama işi süresince işçi olarak çalışmayıp aileleriyle birlikte göç sürecine dâhil olmaktadır. Çalışmada her iki çocuk grubu da yer almaktadır.

Bu çalışmada ise mevsimlik tarım işçiliğinin yoğun bir şekilde gerçekleştiği Ordu Ünye’de yapılan saha çalışmasının verilerinden yola çıkarak mevsimlik tarım işçilerinin demografik ve sosyo ekonomik nitelikleri ve çalışma koşullarına değinilmiştir.

Mevsimlik tarım işçileri gittikleri şehirlerde geçici barınma alanlarında yaşamaktadır. Yetersiz ve sağlıksız barınma alanları birçok olumsuzluk barındırmaktadır. İnsan onuruna yakışmayan çalışma ve barınma şartları işçileri birçok yönden etkilemektedir. Literatüre baktığımız zaman çalışmaların büyük birçoğunun geçici çadır yerleşkelerini ele aldığını görmekteyiz fakat çiftçi evi yanında müstemilat tarzındaki yerlerde konaklayan işçilerle ilgili çok az çalışma olduğu dikkat çekmektedir bu da çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır. Müstemilat alanlarında konaklayan kişilerle ilgili çok fazla çalışmanın olmayışı da bu alandaki eksikliğin giderilmesine ve alana özgü yeni verilerin derlenmesinde literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir.

Mevsimlik tarım işinin istatistiklerde net sayı olmamakla beraber çok sayıda insanı özellikle çok sayıda çocuğu etkilemesi ve buna bağlı olarak çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri konunun önemini arttırmaktadır. Çocukların belli bir ücret karşılığında çalışması, çalışmasa dahi ailesi ile birlikte mevsimlik göçe dâhil olması; çocuğun eğitim hayatı, gelişim, psikoloji ve sağlık bakımından

büyük sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Çocuklar, kötü barınma koşulları, ağır çalışma koşulları ve elverişsiz beslenme şartlarından dolayı birçok sağlık problemi de yaşayabilmektedir. Çocuklukta mevsimlik göç esnasında karşı karşıya kalmış olduğu kötü konaklama ve çalışma şartları bütün yaşamınca kalıcı sağlık problemleri yaşamasına sebep olabilmektedir. Bunun yanı sıra mevsimlik olarak göç eden çocuğun eğitim hayatından uzaklaşması dolayısıyla yeni meslekler edinmesini de güçleştirebilmektedir. Bu da kendi içinde bir yoksulluk ve yoksunluk döngüsü oluşturmaktadır. Bu çalışma, çocukların bilinçaltıları ve hayal dünyalarına yansıyan gerçekleri resmetmesi açısından önemli bir yer tutmaktadır.

1.3. Araştırmanın Problematığı

Türkiye’de kimi şehirler yaşam koşulları, iş fırsatları ve ekonomik koşullardan dolayı zengindir kimi şehirler ise bu imkânlardan yoksundur. Yoksulluk ve işsizlik kendini hissettirmektedir. Buradan hareketle ekonomik olarak yetersiz olan illerden hayat standartlarının daha iyi olduğu ve iş gücü ihtiyacının fazla olduğu illere göç edilmektedir (Egemen, 2015: 1). Mevsimlik tarım işçileri de bu gibi sebeplerden dolayı sürekli yaşadıkları illerden çalışmak amacıyla yaşam koşulları daha iyi konumdaki illere göç etmektedir.

Tarım topluluklarında mevsimlik tarım işçileri büyük bir yer tutmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri elverişsiz konaklama ve yetersiz beslenme olanaklarıyla yüzleşmeleri ve sağlıkları ile ilgili olanaklardan yeteri olarak faydalanmamaları sağlık koşullarını kötü bir şekilde etkilediğini görmekteyiz. Hane halkındaki kişi sayısının fazla olması ve kazanılan ücretlerin düşük olması yeterli yiyeceğe ulaşmayı güçleştirmektedir. Sağlıksız iş ve çalışma ortamları, yeterli hijyen koşullarının sağlanamaması, temiz suya ulaşamama, beslenme gibi riskler ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerinin durumunu anlamaya ve sorunlarını çözmeye yönelik araştırmalar sınırlıdır (Fereli vd., 2016: 36).

Ulaşım için şartları uygun olmayan araçlarla yapılan ulaşım genellikle kazalara sebep olmaktadır. İşçi taşınması için elverişsiz olan araçların çok sayıda işçi ile doldurulması veya insanları taşımak elverişli kabul edilmeyen araçlar kullanılarak işçi taşınması ölümlü kazalara sebep olmaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2018: 121). Çalışma süresince işçiler uyku ihtiyacını karşılamak için dinlenebilmek, yemek yemek ve temizlenmek için barınma yerlerindeki geçici alanları kullanmaktadırlar. Bu barınma alanları tarlalara yakınsa işçiler zirai ilaçlar, böcek sokmaları, yılanlar ve aşırı sıcaklar gibi risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Barınma alanlarının çalışma alanlarına uzak olduğu zaman ise işçilerin çalıştıkları tarlalarda tuvalet sorunu ile karşılaştıkları bilinmektedir. Erkek işçiler tuvalet ihtiyacını doğadan karşılarken kadınlar bu konuda daha çok sıkıntı yaşamaktadır.

Bu çerçevede Ordu ili Ünye ilçesinde fındık toplama işinde çalışan aileler ve çocuklar mercek altına alınmış ve araştırmanın problem cümleleri şunlardır:

- 1) Mevsimlik gezici tarım işçilerinin genel görünimleri (sosyo demografik özellikler, aylık kazancı, meslek algısı) nasıldır? Bu işi seçme nedenleri nelerdir? Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma şartları (yaşam/barınma alanları nasıl yerlerdir? Hijyen ve sağlık açısından durumu nasıldır? Barınma alanları işçiler ve aileleri için uygun mudur? Mevsimlik gezici tarım işçilerinin ve çocuklarının yaşadıkları ve çalıştıkları ortamın özellikleri nasıldır?)
- 2) Mevsimlik tarım işçilerinin “iş/görev tanımı” nedir, “çalışma pratikleri” nelerdir? vb. Mevsimlik tarım işçileri bu süreci nasıl anlamlandırmaktadır? Mevsimlik gezici tarım işçilerinin mevsimlik iş göçü hakkındaki düşünceleri nelerdir?
- 3) Mevsimlik gezici işçilik göç eden insanların hayatlarını ne şekilde etkilemektedir? Mevsimlik göç eden işçilerin ve çocukların yaşadığı sorunlar nelerdir? Sürekli göç ettikleri dönemde çocuklar bu süreci nasıl geçirmektedir?
- 4) Ebeveynler bu göç sürecinde çocuklarını nasıl değerlendirmektedir? Ebeveynlerin çocuk algısı nasıl şekillenmiştir? Ebeveynlerin çocuk işçiliği hakkındaki düşünceleri nelerdir? Ebeveynler çocukların alandaki durumu ve çalışma durumuyla ilgili ne düşünmektedir?
- 5) Mevsimlik tarım işçiliği bir yoksulluk döngüsü oluşturmakta mıdır?
- 6) Mevsimlik göçün çocuklar üzerindeki etkileri nelerdir? Mevsimlik iş gücü göçünün çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri nelerdir? Mevsimlik göçü ve işçiliği çocuklar nasıl anlamlandırmaktadır? Çocukların göç ettikleri yerlerde bir günleri nasıl geçmektedir? Çocuklar mevsimlik tarım işçiliği ile ilgili neler düşünmektedir? Çocukların gelecek hayalleri nasıl şekillenmiştir? Çocuklar fındık toplama işini ve işverenleri nasıl anlamlandırmaktadır?

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma Doğu Karadeniz Bölgesinde Ordu ili Ünye ilçesine fındık toplama işi için geçici olarak göç eden mevsimlik tarım işçileri ve onlara refakat eden çocuklarını kapsamaktadır. Araştırma Ünye ilçesi ile sınırlıdır. Araştırma döneminde pandeminin etkileri dolayısıyla mevsimlik tarım işçilerinin toplu olarak yaşadığı Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP) alanlarına gidilmemiş bunun yerine çiftçilerin evlerinin yanlarında müstemilatta konaklayan mevsimlik tarım işçileri ile sınırlandırılmıştır. Bunun yanı sıra çiftçilerin evlerinde konaklayan işçiler için herhangi bir resmi kayıt olmadığı için köy/mahalle muhtarlarının verdiği bilgilerle ulaşılan kişilerle sınırlıdır. Çalışmanın verileri Ağustos-Eylül 2020 tarihleri arasındaki verilerle sınırlıdır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan verilerin geçerlilik durumu ise araştırmaya katılanların sorulara doğru yanıtlar verdiği düşünülerek değerlendirilmektedir. Çalışılan grupta daha çok Kürtçe konuşulduğu için çalışma Türkçe bilen kişilerle sınırlı kalmıştır.

Daha çok kişiye ulaşmayı hedefleyen araştırma 18 yaş üzerindeki 178 kişi ile ve 23 çocuktan elde edilen verilerle sınırlı kalmıştır. Bunun yanı sıra çocuklara sorulan sorular ve çizdirilen

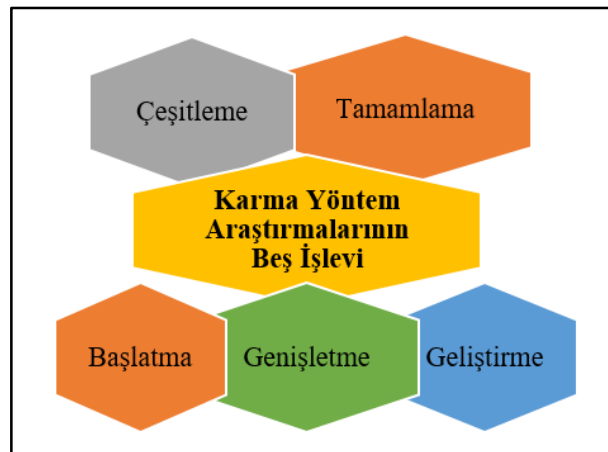
resimlerde de öncelik çocuğun ve velisinin rızası olduğu için çalışmaya katılmak isteyen çocuklarla ve bu çocukların çizmek istedikleri resimlerle sınırlı kalmıştır.

Resim analizleri birtakım sınırlılıklardan dolayı bu işin uzmanı bir psikolog tarafından değil bu alanda çalışmalar yürüten ve resim analizleri hakkında bilgi sahibi bir resim öğretmeni tarafından yapılmış ve çalışmanın resim analizi kısmı resim öğretmeninden elde edilen verilerle sınırlı kalmıştır.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel ve nicel araştırma yöntemlerin bir arada yer aldığı karma bir metot uygulanmıştır. Creswell ve Plano Clark (2007) karma yöntem çalışmasını hem nitel hem nicel metodu kullanarak veri toplayarak analiz etme ve birleştirmeye imkân veren araştırma şeklinde isimlendirir. Karma yöntem araştırması, araştırma problemini birden fazla boyutuyla incelemek maksadıyla nitel ve nicel yöntemleri bir arada kullanarak yapılan araştırmalardır. Çalışmada karma yöntemin kullanılma nedeni, çalışmanın odağında yer alan Mevsimlik Tarım İşçiliği konusunun çok boyutlu ve karmaşık olmasından kaynaklanmaktadır. Bu süreçte yaşanan olaylar ve durumlar basit ve tek başına değerlendirilemez. Olayları ve olguları anlamak için karma yöntem kullanılması gerekmektedir. Karma yöntem araştırmalarının özellikleri ve gerekçelerinden yola çıkarak Greene, Caracelli ve Graham (1989) karma yöntem araştırmalarının beş işlevinden bahsetmektedir (Aktaran., Yıldırım ve Şimşek, 2018: 323):

Şekil 1: Karma Yöntem Araştırmanın Beş İşlevi



Çeşitleme: Nitel ya da nicel yöntem kullanılarak sağlanan verilerin başka yöntemlerle sağlanan verilerle doğrulamak için kullanılmaktadır. Burada sonuçların birbirine yakınlığına bakılmaktadır.

Tamamlama: Araştırmanın farklı boyutları için nicel ve nitel yöntemler bir arada kullanılmaktadır. Bu farklı boyutlara ilişkin sonuçlar birbirini tamamlayarak daha kapsamlı bir sonuç ortaya çıkar.

Geliştirme: Bir yöntem diğer yöntemi geliştirmek için kullanılır. Nitel veya nicel yöntemle elde edilen veriler diğer yöntemin veri toplama araçlarının oluşturulmasını sağlar.

Başlatma: Bir olayla ilgili yeni bir bakış açısı ortaya koyar. Karma yöntemle yapılan bir araştırma bir olay ya da olgunun anlaşılmasını sağlar ve farklı boyuttan araştırılması için temel oluşturur.

Genişletme: Aynı olay üzerinde yeni ve farklı yöntemlerle araştırmalar yapılır. Daha önce sınırlı çerçevede yapılmış araştırmalar çok boyutlu karma yöntem ile daha geniş çerçevede araştırılır.

Bu çalışmada, karma yöntem araştırmasının çeşitleme ve tanımlama işlevlerinden hareketle bu yönteme başvurulmuştur. Çalışmada nitel ve nicel yöntemlerle elde edilen veriler birbirini teyit etmesi ya da geliştirmesi amacıyla kullanılmıştır. Diğer verilerin birbirini tamamlaması üzerine başka bir deyişle nicel ve nitel metodlar araştırma problemini ya da hipotezi başka perspektiflerden değerlendirmek amacıyla tercih edilmiştir.

Bu noktada nicel ve nitel araştırmaları ve bu araştırmalar içinde hangi araştırma desenlerinin kullanıldığını belirtmek gerekmektedir. Bunun için öncelikle nitel ve nicel araştırmayı tanımlamak gerekmektedir. Genel olarak olayların, olguların, ilişkilerin ve durumların niteliğinin sorgulandığı araştırmalar nitel araştırmalardır (Büyüköztürk vd., 2014: 271). Bu kapsamda incelendiğinde nitel araştırmalar gerçek hayatta yaşanan olay ve olguların detaylı olarak araştırılmasını içermektedir. Bu olayları kendine has yorumlamaktadır (Neuman, 2014: 224). Nitel araştırma yapan kişiler, araştırmayı yapan ve araştırılan olay arasındaki bağlantıyı sorgulayan ve buna bağlı olarak araştırmayı yapan kişiyi yönlendiren etkileri vurgulamaktadır. Nitel araştırma yapan kişilerin meydana getirdikleri soruların ana amacı bu soruların yanıtlarından yola çıkarak sosyal deneyimlerin nasıl inşa edildiği ve nasıl anlam kazandığını göstermektir (Kuş, 2007: 23). Nicel araştırmada ise sosyal gerçeklik gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayılar ile gösterilebilir olduğu söylenilebilmektedir. Temel amaç ise olabildiğince yansız, nesnel, neden sonuç bağlantısı ortaya koyan ve örneklem üzerinden evrene doğru genellenebilir bilgiye ulaşmaktır (Gall vd., 1996'dan aktaran Türnüklü, 2001: 8).

Nitel araştırmalarının kültür analizi, fenomenoloji (olgubilim), kuram oluşturma, durum çalışması ve eylem araştırması gibi farklı desenleri mevcuttur. Desen, "araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve çeşitli aşamalarının bu yaklaşım çerçevesinde tutarlı olmasına rehberlik eden bir

strateji”dir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 67). Nitel araştırma yöntemi içinde “örnek olay deseni/durum çalışması” kullanılmıştır.

Yıldırım ve Şimşek (2018, 292-297)’e göre durum çalışması yaparken izlenecek sekiz yol vardır:

1. Nasıl ve niçin sorularının öne çıktığı araştırma soruları geliştirilir.
2. Araştırma için alt problemler geliştirilir böylece araştırma problemine ilişkin ayrıntılı yanıtlar bulunur
3. İncelenecek durumun ne olduğunu açıklamaya yönelik analiz birimi oluşturulur.
4. Araştırma problemini çalışılabilecek en iyi durum belirlenir
5. Araştırmaya katılacak kişiler belirlenir
6. Veri toplama aşaması gerçekleştirilir. Toplanan veriler alt problemlerle ilişkilendirilir
7. Elde edilen veriler alt problemler temel alınarak analiz edilir ve yorumlanır
8. Kalabalık bir veri seti içinden anlamlı bir bütün çıkması için durum çalışması raporlaştırılır.

Araştırmanın nitel boyutunun ilk aşamasında anket çalışması yapılan 18 yaşından büyük 178 kişiye, üç tane açık uçlu soru sorulmuştur. Fındık tarımının çocuklar için uygunluk durumu, ailelerin gözünden çocuk çalışma yaşı yine ailelerin perspektifinden çocukların eğitim ve okula devam sorunu açık uçlu sorularla sorularak derinlemesine görüşme yapılmış ve cevaplar temalarına göre değerlendirilmiştir.

Araştırmanın nitel boyutunun ikinci aşamasında çocuk resimleri yer almaktadır. Çalışmanın asıl hedef grubu, Ordu ilinde fındık hasat etme işinde çalışan veya aileleri bu sürece katıldığından dolayı geçici olarak göç sürecine katılmak durumunda kalan çocuklardır. Araştırma temel olarak bu çocukların gerek çalışma gerekse sosyal deneyimleri yaşam ve çalışma koşullarına odaklanmıştır. Ailesi ile birlikte bu bölgelere göç etmek durumunda kalan çocuklara resimler çizdirilmiş ve mecazlar yoluyla veri temin edilmiştir. Araştırmanın bu kısmına 23 çocuk katılmıştır. 23 çocuktan elde edilen resimler analiz edilmiştir.

Sackmann (1989)’a göre “Mecaz bir kavram veya bir terimin belirli bir benzerliği ifade etmek amacıyla farklı bir içeriğe uygulandığı bir dil formudur.” Mecazlar anlamsız nesnel gerçeklerden yorumlar aracılığıyla anlam çıkarılmasına olanak sağlamaktadır. Açıklanması istenen olguya ilişkin özellikler daha somut biçimde aktarılır. Mecazlar araştırılan konu, olaylar ve durumla ilgili çok fazla bilgi sunmaktadır. Morgan (1986)’a göre mecazlar bir durumu betimlemek ve bir süreci hızlandırmak veya iyileştirmek için kullanılır. Mecazlar betimleme amacıyla kullanıldığında durum ya da olay olduğu gibi betimlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 206-210). Bu tür etkinlikler sonucunda çocuk, onu tanımaya olanak sağlayan önemli ipuçlarını sunarak kendisini anlatmaktadır. Çocuklar yaşadıkları hayat içerisinde kendilerinde iz bırakmış olay ve olguları, kişilikleri çizimler aracılığıyla

göstermektedir. Bundan dolayı çocuk resimlerine yansıyanlar bizlere çocuğun hayat hikayesini anlatması şeklinde düşünülebilmektedir. Bir uzman tarafından yorumlanan resimler de çocukların yüzleştiği güçlükler ve bu güçlüklerle başa çıkma yolları ile ilgili bir şeyler öğrenmemize katkı sağlamaktadır (Derman vd., 2019: 3). Çocuk, ruhsal yaşantılarını resimler aracılığıyla yansıtır. Farkında olmadan içindeki tüm duygu ve düşüncelerini yansıtır. Çocuğun resimlerinden yola çıkarak onun ihtiyacının ne olduğunu ilgiye daha çok ihtiyaç mı duyduğunu yoksa ve mutlu mu olduğunu anlamak mümkündür (Savaş, 2014). Bununla birlikte araştırma bulguları geçmişte yapılan araştırma bulgularıyla karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın nicel boyutunda mevsimlik tarım işçileri için anketler kullanılmıştır. Thomas'a göre anket kişilerin hayat standardını, davranışını, inancını veyahut tutumunu açıklamaya yönelik sorulardan oluşan bir araştırma materyali olarak tanımlamıştır (Büyüköztürk, 2005: 133).

Anket çalışması 178 kişiye araştırmacı tarafından yüz yüze uygulanmıştır. Alanda, mevsimlik tarım işçileri için hazırlanan anketlerde temelde dört bölümden oluşan 43 soru (12+8+14+9) yer almaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde görüşülen bireylerin demografik özelliği; yaşı, cinsiyeti, eğitim durumları, medeni durum gibi sorular (12 soru) yer almıştır. İkinci bölümde yaşam koşullarına değinilmiş nerede konakladıkları, konakladıkları yerde kaç kişinin yaşadığı, hangi temel hizmetlere erişimi olduğu gibi sorulara (8 soru) yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışma pratikleri ve deneyimlerine yer verilmiş ve kaç gün, kaç saat çalıştığı, ücretleri ve gittikleri illerle ilgili 14 soru dâhil edilmiştir. Son olarak dördüncü bölümde ise görüşmecilerin çocuk emeğine yönelik görüşlerine yer veren çocukların çalışma alanında ya da konaklanan alandaki durumuna, kendi çocukluk deneyimlerine, kendi çocuklarını bu süreçte nasıl anlamlandırdıklarına yer veren sorular (9 soru) yöneltilmiştir.

1.5.1. Veri Toplama Tekniği

Temel veri kaynakları, mevsimlik tarım işçileri ve mevsimlik tarım işçilerinin beraberlerinde göç eden çocuklarıdır. İlk gruba (mevsimlik tarım işçileri) anket uygulanmıştır. İkinci gruba ise çalıştıkları ortamlarda bulunmak suretiyle gözlem ve resim (belirli bir tema çerçevesinde) gibi veri toplama araçları kullanılmıştır.

Araştırmanın ana odak noktasını, Ordu ili Ünye ilçesine tarımsal alanda çalışmak için Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden gelerek düzensiz barınaklarda konaklamak durumunda kalan mevsimlik tarım işçileri oluşturmaktadır. Fındık toplama işi için bu bölgeye gelen ailelerin durumunu tespit etmek için oluşturulan bir açık ve kapalı uçlu soruların yer aldığı anketlerden faydalanılmıştır. 43 sorunun yer aldığı anketler araştırmacı tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Yine mevsimlik göçün çocuklar üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmek adına çocuklarla doğrudan görüşmeler yapmak yerine onlara kendilerine verilen bir konuda bulunduğu yerde geçirdiği bir günü ortaya koymaları, hayalleri ve geleceklerine dair düşünceleri resmetmeleri istenmiştir. Resim yapmaları için gerekli olan kırtasiye malzemeleri araştırmacı tarafından çocuklara temin edilmiştir. Çocukların resimleri toplandıktan sonra çocuk resim analizi konusunda bilgi ve deneyimi olan ve halen bir devlet okulunda resim öğretmenliği yapan bir resim öğretmeninden destek alınmıştır.

1.5.2. Veri Analiz Tekniği

Nicel araştırma sonucunda ortaya çıkan veriler Statistical for the Social Sciences (SPSS) programı ile analiz edilmiş ve tablolar eşliğinde yorumlanmıştır. Nitel araştırma sürecinde elde edilen veriler ise bilgisayar kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle yorumlanmıştır. Çocuk resimleri ise resim öğretmenliği yapan alanında bilgi ve deneyim sahibi öğretmenler eşliğinde yorumlanmış ve analizi yapılmıştır. Betimsel analiz, katılımcıların bir soruya verdikleri cevapların alıntılanıp yorumlanmasına dayanmaktadır. Sistematik betimsel analiz ise verilen tüm yanıtların bir metinde düzenlenmesiyle oluşturulur ve cevaplar belirli temalar etrafında yorumlanır (Demir, 2017: 313). Bu çerçevede de metin içerisinde doğrudan alıntılar yapılmak suretiyle yorumda bulunulmuştur.

1.5.3. Evren ve Örneklem

Ülkemizde tarım sektörüyle ilgili veriler sektörünün kendince özgün nitelikleri, aile emeğinin çok fazla kullanılması, işçi ile işveren/bahçe sahibi arasındaki ilişkinin kurumsal zeminde olmaması, kayıt dışı çalışmanın çok fazla olmasından kaynaklı etkenlerden, nitelikli veri kazanılamamaktadır. Ülkedeki mevsimlik tarım işçilerinin sayısı olarak büyüklüğüyle ilişkili kesin sayı verilmemesinin haliyle varsayımlar üzerinden konuşulmasının nedenlerini de bunlar oluşturmaktadır (Akalin, 2018: 4). Mevsimlik tarım işçiliği Türkiye’de yalnızca birkaç il ile sınırlı kalmamaktadır. Resmi tahminlerden yola çıkarak 19 ile 5.000’den çok mevsimlik tarım işçisi göç ediyor 11 ile 5.000’den çok mevsimlik tarım işçisi çalıştıkları illerden çıkmaktadır. Göç eden ve mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan total işçi sayısı bilinmiyor sadece bu göç eden kişilerden neredeyse üç yüz bin kişi olduğu düşünülmektedir. Buradan yola çıkarak mevsimlik tarım işçiliğinden etkilenmiş çocukların sayısının ise 100 binleri bulduğu düşünülmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2013: 11).

Araştırmanın evrenini fındık tarımında çalışan mevsimlik gezici tarım işçisi aileler ve onların çocukları oluşturmaktadır fakat bu evrene ulaşmadaki imkânsızlıklardan dolayı Ordu ili Ünye ilçesinde bulunan mevsimlik tarım işçileri ve onların çocukları olarak belirlenmiştir. Fındık toplama işi için gelen mevsimlik gezici tarım işçilerinin Ordu ilinde Altınordu, Saraycık, Fatsa ve Ünye ilçelerinde çadır yerleşkesi kurdukları ve yoğun olarak konakladıkları gözlemlenmiştir. Çalışma

yapılacak bölgenin seçiminde; mevsimlik tarım emeğinin fazlalığı, bu seçili bölgede daha önceden benzer bir çalışmanın yapılmaması ve bölgenin araştırmacı tarafından bilindik bir coğrafya olması gibi etkenler yer almaktadır. Araştırmacının özel bir firmada sosyolog olarak çalışması ve araştırmacının bu bölgede çalıştığı firma adına proje yürütüp saha çalışmaları yapmasından dolayı alana olan yakınlığı ve sahaya girişinin daha kolay olacağını düşünerek araştırmacının evreni Ordu ili Ünye ilçesi olarak belirlenmiştir.

Ünye ilçesinde çalışan mevsimlik tarım işçileri fındık toplama işi zamanı olan ağustos-eylül ayında bölgeye gelerek hasat dönemi boyunca bölgeye yerleşmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin konakladıkları yerler, kaç kişi oldukları kesin bir şekilde tespit edilmediği için mevsimlik işçilerin konakladıkları yerler Kaymakamlık ile kurulan iletişim ve örneklem grubuna erişimde kolaylık sağlamıştır. Araştırma evreni ve örnekleminin belirlenebilmesi amacıyla Çalışma Genel Müdürlüğü ile görüşmeler yapılmıştır. Belirlenen bölgede Kaymakamlık, Ünye Tarım İlçe Müdürlüğü, Ünye İlçe Sağlık Müdürlüğü, Ünye Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü ve Ünye Belediye'sine gidilmiş ancak hasat zamanı ilgili kurumlarda net olarak kesin veri olmadığı belirtilmiştir. Araştırmada evren tespit edilirken kayıt dışı çalışma, alanın en büyük sorunu olduğu için kesin sayılara ulaşamaması ve bu bölgelere göç eden işçi kayıtlarının resmi olarak tutulmamasından dolayı kesin sonuçlara ulaşamamıştır.

Kaymakamlık ile yapılan görüşmeler sonucu araştırma döneminde pandeminin etkileri dolayısıyla mevsimlik tarım işçilerinin toplu olarak yaşadığı METİP alanlarına girilememiş bunun yerine bahçe sahiplerinin evlerinin yanlarında müstemilatta ya da köylerde âtil durumda olan evlerde konaklayan mevsimlik tarım işçileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kaymakamlık ve muhtarlar ile yapılan görüşmeler sonucunda mevsimlik tarım işçilerinin konakladıkları köyler tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Ünye ilçesinde Gölcügez, Kaledibi, Taflancık, Tekkiraz ve Yazkonağı mahallelerinde mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak konakladığı belirlenmiştir.

Araştırmanın örneklemine bakıldığı zaman firma çiftçilerinin kendi evlerinin altında barınmaları için açtıkları müstemilatta kalan aileler ve çocukları oluşturmaktadır. Araştırmacının kendi sayımı ile ulaştığı bu mahallelerde çiftçilerin evlerinde konaklayan toplam 355 işçi olduğu tespit edilmiştir. İşçi ailelere yapılmış olan anketler tamamen katılımcı rızası esas alınarak 18 yaş üstü kişilere yapılmıştır. Anket çalışması 178 kişiye araştırmacı tarafından yüz yüze uygulanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın mevsimlik tarım işçilerini oluşturan örnekleme 178 kişiden oluşmaktadır.

Çocuklar için gerçekleştirilen resim çizme olayında ise en önemli kriterin veli rızası olduğu göz önüne alınarak sadece çalışmaya katılmak isteyen çocuklar ile yapılmıştır. Resim analizleri ile ilgili örnekleme baktığımız zaman çalışmaya toplam 23 çocuk katılmıştır. Çocuklara 3 farklı tema verilmiş ve bu temalarda resimler çizmeleri istenmiştir fakat her çocuk her temayı çizmeye istekli davranmadığı için her temada farklı sayıda resimler çizilmiştir. Fındık bahçesinde olmak nasıl bir

duygu temalı resim 18 çocuk tarafından çizilmiş, hayalindeki meslek temalı resim 23 çocuk tarafından ve bahçe sahibini mecazla bir nesne ya da canlıya benzetme teması ise 15 çocuk tarafından çizilmiştir.

1.6. Literatür Özeti

Çalışmanın bu kısmında benzer çalışmalara yönelik yapılan araştırmalara yer verilmiştir. Öncelikle mevsimlik tarım işçilerinin alanda karşılaştıkları sorunlara yer veren çalışmalar özetlenmiştir. İkinci kısımda ise mevsimlik tarımda çocuklar üzerine odaklanan çalışmalara yer verilmiştir. Literatüre bakıldığı zaman özellikle mevsimlik tarım işçilerinin, barınma, güvenlik, enformel çalışma hayatları, yetersiz beslenme, ücretlerin düşüklüğü, insan haklarında yoksun yaşama ve çalışma koşulları gibi bir sürü soruna değinilmektedir. Bu çalışmaların sonuçları incelendiğinde ise genellikle politika eksikliği ve uygulamadaki yetersizliklerden dolayı çok büyük iyileştirmeler yapılamadığı söylenebilir.

1.6.1. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Karşılaştığı Sorunlar Üzerine Odaklanan Çalışmalar

Ata (2020) tarafından yürütülen “Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri ve Sosyal Hizmet İhtiyacı: Adıyaman İl Örneği” başlıklı araştırma, Adıyaman’da yaşayıp başka bir ile çalışmak için giden mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarını ve sosyal hizmet ihtiyaçlarını kapsamaktadır. Araştırmada mevsimlik tarım işçilerinin ulaşımda ve çalışma alanındaki yetersizliklere ve sağlık koşullarındaki yetersizliklere odaklanmıştır. Yine mevsimlik tarım işçilerinin kayıt dışı çalışmaları ve sağlık güvenceleri olmaması üzerine odaklanılmış ve bu doğrultuda öneriler sunulmuştur.

Kalkınma Atölyesi (2014)’nin yayımladığı “Batı Karadeniz İllerinde Fındık Toplama İşinde Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Çocuklar, Tarım Aracıları Ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması” isimli temel araştırma raporu, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin ve fındık hasadında çalışan çocukların karşılaştıkları problemleri araştırmak ve çözüm önerilerini ortaya koymak maksadıyla Batı Karadeniz Bölgesi’nde yapılan araştırma ile elde edilen bulguları ve bu bulguların analizini aktarmaktadır. Bu araştırmada tarım iş aracıları, bahçe sahipleri ve çeşitli kurumların yöneticileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma Batı Karadeniz Bölgesi’nde fındık üretiminin yoğun olarak yapıldığı Zonguldak, Düzce ve Sakarya illerindeki en yoğun fındık üretimi gerçekleştirilen sekiz ilçede (Karasu, Kocaali-Sakarya, Merkez, Çilimli, Gölyaka, Akçakoca-Düzce, Alaplı, Ereğli-Zonguldak) yapılmıştır. Hane halkı, bahçe sahibi ve tarım iş aracıları için yüz yüze anket tekniğinden faydalanılmıştır. Çalışma sahasındaki çocuklar, saha ekiplerince gözlemlenmiş ve kapsamlı gözlem notları alınmıştır. Bu çalışmada hanelerin parçalandığı, çocukların eğitimlerinin yarım kaldığı, ailelerin veya bireylerin sağlık ve sosyal güvencesinin bulunmadığı bir yoksulluk haline vurgu yapılmıştır.

Yiğit vd. (2017)'nin yürüttüğü “Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri ile Yerel Mevsimlik Tarım İşçilerinin Durumlarının Karşılaştırmalı Analizi: Isparta İli Örneği” isimli çalışmada, nohut hasadında çalışan mevsimlik tarım işçileri ve elma hasadında çalışan yerel mevsimlik tarım işçilerinin durumları anket ve gözlemlerle karşılaştırılmıştır. Mevsimlik gezici işçilerin sağlık, barınma, eğitim ve ulaşım sorunlarının sadece Isparta ili için değil gittikleri tüm illerde bu sorunlarla karşılaştıkları; yaşam ve çalışma standartlarının yerel işçilere göre genel geçer standartların altında olduğu gibi sonuçlara ulaşmıştır. Kayıt dışılık ve güvencesiz çalışmanın ise gezici mevsimlik tarım işçilerinin en büyük sorunu olduğunu vurgulamaktadır.

Baş (2019)'ın yaptığı “Türkiye’de Tarımsal Dönüşüm ve Mevsimlik Tarım İşçiliği: Adana Örneği” isimli çalışmada Türkiye’de tarımsal dönüşüm süreçleri mevsimlik tarım işçiliği ile ele alınmıştır. Mevsimlik tarım işçilerinin cinsiyet, etnisite, sınıfsal konumları ve sosyoekonomik durumları değinilmiş ve yaşam koşulları, çalışma koşulları, yasal ve sosyal hakları özetlenmiştir. Alanda karşılaştıkları sorunlar ve mevsimlik tarım işçilerinin işçileşme süreçleri açıklanmıştır. Türkiye’de neoliberal dönüşüm sürecinde değişimler yaşarken mevsimlik tarım işçilerinin bu süreçte günlük yaşam ve çalışma hayatlarına değinilmiştir.

Yılmaz (2020)'ın yürüttüğü “Mevsimlik Tarım İşçilerinde Barınma Sorunlarına Yönelik Analiz Çalışması: (Ankara-Polatlı) Sarioba Mahallesi'nin İncelenmesi” başlıklı bu çalışmada, mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştıkları problemleri incelemiş ve sorunun çözümüne yönelik uygulanabilir ve sürdürülebilir önerilerde bulunmuştur. Mevsimlik tarım işçilerinin konakladıkları bir bölgede barınma koşullarını incelemiştir. Çalışma bulguları arasında mevsimlik tarım işçilerinin konaklama standartlarının elverişsiz olduğu, tarım işçisi ailelerinin çok fazla çocukları olduğu ve bu çocuklarsa eğitim seviyelerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra işçilerin gelirlerinin çok az olduğu, ailelerin geleneksel yaşam standartlarını korumaya çalıştıkları buna karşın araştırılan yerleşkenin sağlık, ibadet ve sosyal düzlemlerde ihtiyaçları karşılayacak donanımlarda olduğu, barınma yerlerinin aile mahremiyetini ve özelini muhafaza edilecek şekilde tasarlandığını gözlemlenmiş fakat ekolojik tasarım kriterlerinin göz önüne alınmadığı sonucuna ulaşmıştır. Mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştıkları barınma sorununun çözümü için öneriler sunmaktadır.

Çayır (2020)'ın “Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Kadın ve Çalışma Koşulları; Çanakkale Biga Örneği” çalışmasında, Çanakkale bölgesindeki mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşam ve çalışma koşullarına odaklanmıştır. Kadınların tarımsal üretim sürecinde önemli bir rolü olduğunu vurgulamıştır. Çalışmada kadınlar ile yapılan yüz yüze görüşmelere dayanmaktadır. Çalışmada mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşam ve çalışma alanlarında eksiklikler olduğuna ve sosyal güvence konusundaki bilgi eksiklikleri olduğuna ulaşılmıştır.

Aslan (2020) tarafından yürütülen “Kayısı Tarımında Mevsimlik Tarım İşçiliği ve İnsana Yakışır İş Olanakları Açısından Durum Analizi: Malatya İli Araştırması” isimli çalışma ile,

Malatya’ya kayısı hasadı için gelen mevsimlik tarım işçilerinin çalışma standartlarının insana yakışır iş standartlarına göre analizi yapılmıştır. Hem işçiyi hem de işvereni kapsayan bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma sonucunda kayısı hasadında çalışan mevsimlik tarım işçilerinin çalışma standartları ve işveren yaklaşımlarının insana yakışır iş kavramına uygun olmadığı tespit edilmiştir. Çalışma insana yakışır iş kavramının hem işveren hem de işçiler tarafından tam olarak bilinmediği ve bu konuda bilinçsiz oldukları gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. İnsana yakışır iş standardı içinde en büyük sorunun çalışma saatleri olduğunu vurgulamıştır.

Öztürk (2019) tarafından yapılan “Kahramanmaraş İlindeki Gezici Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyoekonomik Durumu ve Sosyal Güvenlik Sorunlar” isimli çalışma ile Kahramanmaraş ilindeki gezici mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-demografik özellikleri, çalışma şartları ve sosyal güvenlik sorunlarını incelenmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma süreleri çok fazla olduğunu vurgulamaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin olumsuz barınma koşullarına değinilmiştir. Gezici mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının ücret, barınma ve sosyal güvenlik olduğundan bahsetmektedir.

Çakmak (2018)’ın yürüttüğü “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Ve Çalışma Koşullarının Sosyal Dışlanma Bağlamında Bir Araştırması: Çanakkale İli Örneği” isimli çalışma mevsimlik tarım işçilerinin çok düşük ücretlerle çalışması, barınma imkânlarının yetersizliği ve eğitim eksikliği gibi birçok konunun yanı sıra yaşadıkları sosyal dışlanmayı ele almaktadır. Bütün olumsuz şartlara ek olarak mevsimlik tarım işçilerinin gittikleri yörelerde öteki olarak algılandıkları ve toplumun dışına itildikleri sonucuna ulaşmıştır. Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı sorunları sosyal dışlanma bağlamında ele almıştır.

Gira (2017)’nın yaptığı “Siverek (Şanlıurfa) İlçesinde Mevsimlik Tarımsal İşgücü Göçü ve Sorunları” çalışması, Türkiye’de en çok mevsimlik tarımsal iş gücü göçü veren ilçelerden biri olan Siverek’te yürütülmüştür. Mevsimlik tarımsal işgücü göçüne katılan işçilerin sosyoekonomik, kültürel, sağlık ve birçok noktadaki özellikleri ve sorunları belirtilmiştir. Beslenme, barınma, eğitim ve sağlık konularının mevsimlik tarım işçileri için büyük bir sorun olduğu ve bunlar için kalıcı çözümlerin henüz üretilmediği sonucuna ulaşmıştır.

Özbekmezci ve Sahil (2004) tarafından yürütülen “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik Ve Barınma Sorunlarının Analizi” çalışmada, mevsimlik tarım işçilerinin ekonomik, sosyal ve konaklama problemlerinin analizi yapılmış ve asıl problemler ortaya koyulmuştur. Araştırma, Çukurova Aşağı Seyhan Ovasında, 5 köy ve 107 aile ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ilgili kişilere anketler yapılmıştır. Bu yapılan anketlere göre mevsimlik tarım işçisi ailelerin, kalabalık ve eğitim seviyeleri düşük kişilerden oluşan ve çekirdek aileler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada her türlü sosyal imkândan yoksun olan bu ailelerin ekonomik durumlarının da ülkemiz ortalamasının çok altında yer aldığı ve genelde tek geçim kaynaklarının mevsimlik tarım

işçiliği olduğu gibi çıktılarına ulaşılmıştır. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin ikamet ettikleri yerlerin genellikle rastgele yapılmış genellikle iki odalı derme çatma gecekondularda veya çadırlarda kaldıklarından bahsetmektedir.

Karaman ve Yılmaz (2011) tarafından yapılan “Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağları: Giresun’da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma” Giresun ve çevresinde fındık hasadı için gelen mevsimlik tarım işçileri ile bahçe sahipleri ve tarım aracıları arasında karşılıklı güvene dayalı oluşan ve yıllardır süregelen enformel ilişkiler sisteminin yapısını ve işleyişi anlatmaktadır. Bu çalışmada yüz yüze görüşmeler ve katılımlı gözlemler yoluyla yapılmıştır. Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçileri ile bahçe sahipleri ve tarım aracıları arasındaki enformel ilişkilere değinen bu çalışma sonucunda mevsimlik tarım işçiliğinde yer alan aktörlerin bu durumdan çok memnun olmadıklarına ulaşılmıştır. Taraflar arasındaki bu iş ilişkisi yazılı bir düzende olmayıp enformel olarak yürütüldüğü için sıkıntılar doğurmaktadır. Aracıların ücretlerini alamamaktan, işverenlerin çalışanlar ve tarım aracıları üzerinde yasal bir talepte bulunamamasından, işçilerin ise emeklerinin karşılığı olan ücreti alamamasından ve sosyal güvenceye sahip olamamalarından şikâyetçi olduğunu belirtmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin iş, ücret, işveren ve aracılarla ilgili sorunları olduğu ve yaşam ve çalışma alanlarındaki olumsuz şartları vurgulamıştır.

1.6.2. Mevsimlik Tarımda Çocuklar Üzerine Odaklanan Çalışmalar

Sağır (2020) tarafından yürütülen “Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çocuklarının Eğitim Sorunu (Şanlıurfa Siverek Örneği)” isimli çalışma mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitim sorununa odaklanmıştır. 40 mevsimlik tarım işçisi ile yaptığı görüşmeler sonucunda bu ailelerin görüşleri ile eğitimle ilgili sorunları belirlemek ve çözümler üretmeye odaklanmaktadır. Ailelerin aile ekonomisine katkıda bulundurmamak için çocukları okula göndermek istemedikleri ve çocukların zorunlu eğitimden tam anlamıyla faydalanamadığı yine elverişsiz yaşam ve barınma ortamlarından kaynaklanan sebeplerden dolayı eğitimde etkili olmadıkları, ebeveynlerin çocuklarının okula gitmeleri için bir destekle bulunmadıkları gibi sonuçlara ulaşmıştır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde karşımıza çıkan bu dezavantajlı çocukların eğitimden geri kaldıklarını ve daha çok desteklenme ihtiyacı olduğunu gözler önüne sermektedir.

Yavuz (2019)’un “Mevsimlik Tarım İşçisi Çocukların Eğitimde Yaşadıkları Sorunlara Yönelik Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Görüşleri: Şanlıurfa İli Örneği” isimli çalışmada, mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitimde karşılaştıkları problemleri, görüşme yöntemi ile okul idarecileri ve öğretmenlerin perspektifiyle ortaya koymuştur. 3 okul yöneticisi ve 8 öğretmen ile görüşülerek veriler elde edilmiştir. Bu çalışma ile okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin mevsimlik tarım işçi çocukların yaşadıkları sorunlara nasıl baktıkları irdelemiştir ve çözüm önerileri sunmuştur. Araştırma sonucunda, mevsimlik tarım işçisi çocukların, okulların açık olduğu zamanlarda aileleriyle beraber çalıştıklarından dolayı eğitim uzaklaştığı dolayısıyla bu durumun çocukların eğitim hayatını

kötü yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Yine bu alanda politikaların uygulandığı ama kalıcı çözümler olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Tabcu (2015) tarafından yürütülen “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ortaokul Çağındaki Çocuklarının Eğitim Sorunlarının Sosyolojik Olarak İncelenmesi” başlıklı çalışması, mevsimlik tarım işçisi çocukların aileleriyle beraber mevsimlik işlerde çalışmak zorunda kaldıkları için eğitim hayatlarında karşılaştıkları problemleri tespit etmek ve ağır çalışma koşullarının onların başarılarını nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak yaşadığı Adıyaman ilinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile mevsimlik tarım işçisi ailelerinin profili ortaya konulmuş, işçiliğin hangi koşullarda gerçekleştiği, mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam standartları ile öğrencilerin bu çalışma şeklini nasıl değerlendirdikleri incelenmiştir. Buna ek olarak öğrencilerin okul başarıları arkadaşlık ilişkileri ve gelecekleriyle alakalı bilgi toplamak için öğretmenlerle çalışılmıştır. Bu doğrultuda 600 öğrenciye anket, 60 öğretmene ise değerlendirme ölçeği uygulanmıştır. Bu çalışma sonucunda ortaokul çağındaki çocukların yaz tatillerinde ya da okulun açık olduğu zamanlarda mevsimlik tarım işlerinde çalışmak zorunda kaldıkları ve bu durumun da okul başarılarını negatif olarak etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Teker (2015)’in “Ailesi Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalışan Çocukların Yaşantılarının Resimlerine Yansıması ve Plastik Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışması, ailesi mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan çocukların bu süreçten eğitim, sağlık, barınma, beslenme ve kültürel olarak nasıl etkilendiklerini ve bunların çocukların yaptıkları resimlere nasıl yansıdığını, plastik açıdan araştırmaktadır. Anket formu ön bilgiler toplanmış ve sonrasında elde edilen veriler resim yorumlama tekniği ile değerlendirilmiştir. Resimlerin yorumlanması ile ailesi mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan çocukların bu göç sürecinden eğitim, sağlık, barınma, beslenme, spor, sanat ve kültürel yaşamları bakımından olumsuz olarak etkilendikleri, çocukların yaşantılarının figür, nesne, renk ve resmedilen kompozisyonlar açısından resimlerine de yansıdığı ortaya çıkmıştır.

Dede (2019)’nin yaptığı “Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Ortaokul Öğrencilerine Göre Bilim İnsanı Algılarının Belirlenmesi” çalışması, mevsimlik tarım işçisi çocukların bilim insanı algısını resmetmek amacıyla yapılmıştır. Çalışma 5 ve 8. sınıf öğrencisi olan 163 kişiyle yapılmıştır. Türkiye’nin dezavantajlı grubunun büyük bir kısmını oluşturan bu öğrencilerin bilim insanı algılarını belirlemek amacıyla ortaya koyulmuştur. Araştırmada ‘Bilim İnsanı Tutum Ölçeği’ ve ‘Bir Bilim İnsanı Çiz Testi’nden faydalanılmıştır. Öğrencilerin genel olarak bilim insanını laboratuvarlarda çalışan, deneyler veya icatlarla uğraşan, genellikle erkek ve sakallı olarak resmetmişlerdir. Bilim insanı algısının okulda oluşmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Yalıncağı (2018)’nin “Kuşaktan Kuşağa Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği: Patates Tarımı Ödemiş-Kiraz İlçeleri İzmir Örneği” isimli çalışması, İzmir Ödemiş ve Kiraz ilçelerinde çocuk işçiliği biçimlerini araştırmaktır. Bu bağlamda tarımsal üretimde çalışan 25 kişiyle derinlemesine

görüşme yapılmıştır. Görüşmeciler işçi, işveren ve tarım aracılardan oluşmaktadır. Çalışmada ayrıca patates üretiminin aşamaları ve işçilerin patates tarımı olmadığında gelirlerini nereden sağladıkları incelenmiştir. Araştırma bulgularına dayanarak tarımsal üretimde çalışan işçiler genellikle kadınlardan oluşmaktadır. Kadın işçiler çocukluklarından beri bu işi yapmaktadır ve çocukları da tarım işçisi olmaktan kurtulamamaktadır. Kuşaktan kuşağa süregelen tarım işçiliği ve kadınların enformel sektörde çalışması çocuk işçiliğini tetiklemektedir.

Yılmaz (2017) tarafından yapılan “Giresun İli Fındık İşletmelerinde Çocuk İşçiliği” başlıklı araştırma ile Giresun ili fındık işletmelerinde mevsimlik gezici ve yerli fındık işçiliği yapan on sekiz yaş altı kişilerin çalışma ve barınma koşulları ile beraber sosyo-ekonomik durumlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmanın ana konusunu, Giresun ili fındık işletmelerinde belirli bir ücret ile çalıştırılan çocuk işçiler, aileleri ve işveren pozisyonundaki çiftçilerle yapılan anketler sonucunda elde edilen veriler oluşturmaktadır. Yüz yüze anket yöntemi aracılığıyla görüşülen 104 tane çocuk işçinin yarısı mevsimlik tarım işçisiyken diğer yarısı ise mevsimlik yerel tarım işçisinden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra görüşülen çocukların ailelerinden 58 kişi ve işveren çiftçilerden 47 kişi ile de anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre fındık işletmelerinde çalışan çocukların yaş ortalamaları 14,8 olarak bulunmuştur. Çocukların günde ortalama olarak 9,24 saat ve çalışmaya uygun olmayan koşullarda çalıştıkları tespit edilmiştir. Çocuk işçiliğinin oluşmasında en önemli sebeplerden birinin ailenin sosyo-ekonomik seviyesinin düşük olması sonucuna ulaşmıştır. İşverenlerin %68’inin ise işe alımda yaş sınırı gözetmediği tespit edilmiştir.

Lordoğlu ve Etiler (2014)’in yürüttüğü “Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma” isimli çalışması Batı Karadeniz Bölgesi’nde bahçe sahipleri, işverenler, tarım iş araçları ve mevsimlik tarım işçilerinin aileleri ile yapılan görüşme ve anket sorularına dayanmaktadır. Çocukların verileri ise sahada elde edilen katılımcı gözlem tekniğine dayanmaktadır. Ulaşılan sonuçlara bakıldığında zaman bu çocukların her yıl eğitimlerinin yarıda kesilmesinden dolayı okul başarısını olumsuz olarak etkilemektedir. Bu olumsuz durum ise bu çocukları geleceğin mevsimlik tarım işçileri haline getirmektedir. Böylece mevsimlik tarım işçiliği de sosyal olarak ebeveynlerden geçen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir ciddi mesele de gezici mevsimlik tarım işçilerinin elverişsiz yaşam koşullarından kaynaklanan ciddi sağlık problemleridir. Çocuklar iş güvenliği problemlerinin yanında bazı bulaşıcı hastalıklar ve beslenme bozuklukları bakımından daha savunmasızdır. Bu süreçte mevsimlik işçi çocuklar hem eğitim hayatını kaybederek vasıfsız iş gücü olarak yaşamlarını idam ettirmekte hem de sağlık bakımından kötü yaşam ve çalışma koşullarına maruz kalmaktadır.

1.6.3. Literatürün Değerlendirilmesi ve Çalışmanın Özgün Yanı

Mevsimlik tarım işçileri hakkında yapılan çalışmalar incelenmiştir. Literatür incelendiğinde özellikle mevsimlik tarım işçilerinin, barınma, güvenlik, enformel çalışma hayatları, yetersiz beslenme, ücretlerin düşüklüğü, insan haklarında yoksun yaşama ve çalışma koşulları gibi bir sürü soruna değinilmektedir. Bu çalışmaların sonuçları incelendiğinde ise genellikle politika eksikliği ve uygulamadaki yetersizliklerden dolayı çok büyük iyileştirmeler yapılamadığı söylenebilir. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran en büyük özellik ise diğer çalışmaların genellikle düzensiz toplu yerleşim alanları, devletin sağladığı toplu barınma alanları ve çadır yerleşkelerinde yaşayan mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve barınma koşulları irdelenirken; bu çalışmada çoğunlukla bu düzensiz alanların dışında köylerde bahçe sahiplerinin/işverenlerinin temin ettiği evlerde ya da herhangi bir evde konaklayan, köy halkı ile iç içe yaşayan işçiler ele alınmıştır. Bu çalışmaya katılan kişilerin çoğu köylerde, evlerde bahçe sahipleri ile birlikte yaşayan mevsimlik tarım işçilerinden oluşmaktadır. Yaşam ve barınma koşullarında ne gibi farklılıklar olduğunun gözler önüne serilmesi bakımından çalışmaya atıfta bulunulabilir. Yine mevsimlik tarım işçilerinin karşılaştıkları sorunların yanında çocuk işçiliği ya da çalışma hayatına katılmasa dahi göç sürecine dahil olan çocukların durumunun ebeveynlerinin gözünden değerlendirilmesi bakımından önemlidir.

Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları ile ilgili araştırmalar incelendiğinde ise genellikle çocukların eğitim hayatından ve eğitimden uzak kalmalarının çocuklar üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi bakımından önemli çalışmalardır. Bu çalışmada ise çalışan ya da göç sürecine dahil olan çocukların bu süreçten nasıl etkilendikleri ve birlikte yaşadıkları bahçe sahibini nasıl değerlendirdiklerinin görülmesi açısından önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göç Olgusu

Göç olgusunun insanlık tarihi gibi çok eski bir kavram olduğu bilinmektedir. Tarihin ilk dönemlerinde doğal sebeplerden ve savaşlar yüzünden insanlar yaşadıkları kentleri terk etmek ve yeni yerleşim alanlarına göç etmek zorunda kalmıştır. Kitle ile yapılan ilk göç olarak Kavimler Göçü gösterilebilir. Çin'in egemenliği altına girmiş Hunlar, Çin hükümetinden kaçmak için Batıya göç ederek Karadeniz Bölgesinin kuzeyine yerleşmişlerdir (Deniz, 2014: 180).

Göç kavramı; sosyoloji, coğrafya, tarih ve ekonomi gibi birçok bilimin odağına dahil olduğundan dolayı her bilim dalı göç ile alakalı farklı bakış açılarından bir tanım geliştirmişlerdir. Göç kavramı ile ilgili net bir tanımda ortaklaşamadığı için göçe ilişkin geniş bir kaynak havuzu yaratılmıştır. Bundan dolayı alt paragrafta belirtilen farklı farklı birçok tanıma yer verilmiş ve göç ile alakalı geniş bir çerçeve ortaya koyulmaya çalışılmıştır (Özyakışır, 2012'den aktaran: Öz, 2019: 24).

Bu kapsamda göç (Özyakışır, 2012'den aktaran: Öz, 2019: 24):

- Kişilerin bulundukları yerlerden başka yerlere taşınması veya bulundukları yeri değiştirmesidir.
- Kişilerin sembolik, coğrafi ya da siyasi sınırlarından öte başka yaşam yerlerine doğru olan hareketliliğidir.
- Bir yerleşim biriminden, gruptan ya da belirli bir siyasal sınırı olan toprak parçasından başka bir yere doğru kısmen ya da sürekli, birey ya da kitle hareketidir.
- Daha iyi yaşam kalitesinden dolayı kişiler ya da toplulukların yaşadıkları ortamları bırakıp geçici veya sürekli olarak yeni yerleşim alanlarına gitmeye karar verme eylemidir.
- Nüfusun belli bir coğrafya üzerinde yer değiştirmesidir.
- Nüfusun, kalıcı ya da yarı kalıcı olarak yer değiştirmesidir.
- Genellikle idari sınırlar üzerinde gerçekleşen ve ikametini kalıcı veya geçici olarak değiştirdiği bir eylemdir.

Göç çoğu zaman bir yerden bir yere mekân değişikliği olarak bilinse de sadece bu içerikten meydana gelen bir kavram değildir. Göç, coğrafi yer değiştirme eyleminin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi boyutları ile toplum yapısını etkileyen nüfus hareketleridir (Özer, 2004: 11).

Göçün, türler açısından sınıflandırıldığı belirli esaslar bulunur (Yalçın, 2004: 17-21). Bu esaslar, şunlardır: a) İrade esasına dayalı göçler: Burada kişinin iradesi belirleyici olmaktadır ve göç, gönüllülük/zorunluluk bakımından değerlendirilmektedir. b) Yoğunluk esasına dayalı göçler: Bu kısımda ise göç, bireysel ve kitlesel olarak değerlendirilmektedir. c) Ülke sınırları esasına dayalı göçler: Bu göç türleriyse içe ve dışa yapılan göçler şeklinde sınıflara ayrılmaktadır. d) Yerleşme süreleri esasına dayalı göçler: Bu grupta adı geçen göç türleriyse geçicilik ve süreklilik durumunu baz alarak tanımlanmaktadır. Süre ölçütü göz önüne alınan göçlerse kısa süreli (geçici), uzun süreli ve daimi göç olarak da sınıflara ayrılmaktadır (Çağlar, 2018: 34).

Göçü genel olarak iki ana unsurda inceleyebiliriz: Dış göç, bir ülkeden başka bir ülkeye gerçekleşen göçtür. İç göç ise ülke sınırları dahilinde bir yerden başka bir yere doğru yapılan harekettir. İç göçler de zaman bakımından farklılıklar göstermektedir. İnsanlar, yaşadıkları yerleri bir daha gelmemek kaydıyla bırakıyorsa devamlı(kesin göç), yaşadıkları yerleri belirli bir süre için bırakıyorsa geçici göç (mevsimlik) meydana gelir (Sağlam, 2016: 34).

Uluslararası göç olarak bilinen dış göç teknolojik gelişmelere bağlı olarak ulaşımın hızlanması ile insan ve hizmetlerin de ulusun sınırlarını aşmıştır. Yalnızca az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere yönelik bir göç olmayıp gelişmiş ülkelere de diğer ülkelere yönelik göçler olmuştur. Bunun sonucu olarak da uluslararası göçler önemli yer tutmaktadır (Aksoy, 2012: 293).

Çelik (2006: 151-155)'e göre iç göçler, itici ve çekici nedenlerden kaynaklanmaktadır. İtici nedenlere; işsizlik, düşük gelir seviyesi, tarım alanlarının yetersizliği örnek verilebilir. Çekici nedenlere ise göç edilecek alanın iyi bir gelir seviyesine sahip olması, iş imkanlarının fazlaca olması ve kendilerinden önce kente yerleşen akrabaları sayılabilmektedir.

Göç ile alakalı çok sınıflandırma yapılmasının nedeni göçün çeşitlerinin ve özelliklerinin çok olmasındandır. Göç kavramını birçok yönden türlere ayırmaya çalışsak da mekân, zaman ve neden yapıldığı yani amacının ne olduğu dikkat çekmektedir.

2.1.1. Göçün Nedenleri

Göç olgusu, uluslararası göçe ve bunun etkilediği başka kapsamlara sebebiyet veren karmaşık etmenler kümesinin ve bu kümede yer alan nedenlerin etkileşiminin bir özetidir (Castles ve Miller, 2008). Bu minvalde, göçe sebep olan tek bir faktör olmadığı gibi tek bir göç çeşidi de bulunmamaktadır. Başka bir deyişle göçe sebep olan faktörler toplumsal, ekonomik ve siyasal

nedenler gibi tek bir faktöre dayanabileceği gibi bu faktörlerin bir araya gelmesiyle de ortaya çıkabilmektedir. Göç kavramı ailelerin ve toplumların yapısını etkileyen öğelerdendir. Göç hareketlerine bakıldığında, bireylerin kendi topraklarını bırakıp farklı yerlere göç etmelerinin temelinde farklı sebeplerin yer aldığı görülür. Bu sebepler genelde nüfus sorunları, savaşlar, çevredeki olumsuzluklar, eğitim olanaklarındaki eksiklikler, siyasi ve ekonomik sorunlar olarak sıralanabilir (Tümertekin ve Özgüç, 1998: 307). Göç türlerinin göçe sebebiyet veren nedenler ile yakından bağlantılı olduğu görülür çünkü göçün sebepleri göç çeşitlerini de şekillendirmektedir. Bu meyanda, göçler amacına, nedenlerine, gerçekleştiriliş tarzına, iştirak edenlerin özelliklerine (Adıgüzel, 2016), göç edilen mesafe ya da mekân/coğrafi sınır özelliklerine ve daha birçok nedene göre sınıflandırılabilir.

Amacına göre göçler, kişilerin isteklerine ve ihtiyaçlarına göre farklılıklar gösterebilmektedir. İnsanlar daha rahat yaşam koşulları kazanma, içinde yaşadığı çevreden hoşlanmama, ekonomik durumları iyileştirme, daha çok iş imkanına sahip olma, sağlık ve eğitim imkanlarından daha iyi faydalanma vb. amaçlar istikametinde göç edebilmektedir (Gözübüyük Tamer, 2019: 25). Dünyada yapılan göçlerin incelendiği araştırmalara bakıldığında kişilerin göç etmelerinde ekonomik ihtiyaçlar ve fırsatların fazla olduğunu söylemek mümkündür (Parrado ve Cerrutti, 2003'ten aktaran: Yılmaz, 2020: 54). Hatta göç olayının temel nedeni, insanların geçimlerini sağlayabilmek amacıyla daha uygun bölgelere giderek buralarda iş bulup farklı olanaklardan faydalanması olarak belirtilmektedir (Karakuş, 2006: 5). İnsanları göçe yönlendiren ekonomik sebeplerin başlangıç noktası tarımda makineleşme, tarımda yaşanan dönüşüm ve sanayileşmedir. Buna bağlı olarak kırsal yerleşim yerlerinden kentlere doğru bir nüfus hareketliliği olmuştur. Tarımdaki teknolojik ilerlemeler insan gücüne duyulan ihtiyacı azaltmış haliyle insanlar ilk olarak işsizlik sebebiyle göç akınlarını başlatmışlardır (Kocaman ve Beyazıt, 1993: 2).

Özellikle güzel bir gelir elde etmek ve buna bağlı olarak kaliteli bir hayat sürme isteği günümüzde göçün en temel ekonomik nedenleri arasında görülmektedir (Aksoy, 2012: 294).

Nedenlerine göre göçleri ise doğal, ekonomik, sosyal ve siyasi sebepler vb. bakımından sınıflandırılabilir (Gözübüyük Tamer, 2019: 25). Başka bir deyişle göçler sosyal, ekonomik, siyasi vb. nedenlere de dayalı olarak gerçekleşebilmektedir. İnsanlar içinde bulunduğu standartları yükseltme, eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha iyi yararlanma vb. isteği ile göç kararı alabilmektedirler. Siyasal nedenlerde örneğin kırsal bölgelerde daha yoğun karşılaşılan kan davaları olayları ise insanların bulundukları yerleri terk etmelerine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra çok fazla çocuğa sahip olmaları, ileriki süreçlerde toprakların paylaşılmasında problemlere neden olmakta, toprak sahibi olamamaları ise insanları göçe mecbur etmektedir. Doğal afetler, verimsiz toprak kullanımı, toprakların dağıtılmasında meydana gelen eşitsizlikler göçe neden olmaktadır (Apan, 2006'dan aktaran: Yılmaz, 2020: 54). Göçün sebeplerinden bir tanesini de siyasî olaylar oluşturur. Savaşlar, terör ve birtakım siyasi gelişmeler ve antlaşmalar da göç etmede etkili

olabilmektedir (Taşcı, 2009: 186-187). Türkiye’de 1984 yılından bu yana gerçekleşen güvenlik sebebiyle yaşanan göçlerin temelinde terörden dolayı yaşanan zorunlu göçler gelir. Terörün etkisiyle bölgede uzun süreler yatırımlar yapılamamıştır bu da istihdam alanlarının küçülmesine ve bu da göçe neden olmuştur (Sevim, 2010: 18). Sosyal ve kültürel göçün temeli eğitim kaynaklıdır çünkü kent merkezleri kırsaldan daha iyi eğitim olanaklarına sahiptir. Türkiye’de eğitim olanaklarına bağlantılı olarak hem kırdan kente hem de gelişmiş ülkelere eğitim maksatlı göçler olmaktadır (Mutluer, 2003: 16-17). Eğitime en çok gereksinim duyan kişiler genç insanlardır. Buna bağlı olarak gençlerin göç etme eğilimlerinin daha çok olduğu söylenebilmektedir. Eğitim ihtiyacı başlı başına göçe sebep olacağı gibi eğitilmiş gençlerinde toplumsal baskı ve geniş ailelerin oluşturduğu kontrol mekanizmaları ve otoritelerden kurtulma arzusu da göçe sebep olmaktadır (Başel, 2007: 522).

Buna ilaveten, göç edilen mesafe ya da mekân/coğrafi sınır özelliklerine göre de göçler kısa ve uzun mesafeli ya da ulusal sınırlar dahilinde veya uluslararası göçler olarak sınıflandırılabilir. Yer değiştirme aksiyonu kısa mesafeli (ülke içi/ulusal) ya da uzun mesafeli (ülke dışı/uluslararası/kıtalararası) olabilmektedir. Ülke sınırları dahilinde yaşanan göçler iç göç (ulusal göç) olarak isimlendirilirken, ülke sınırlarını aşan ve diğer ülkelere eğilim gösteren göçler dış göç (uluslararası göç) şeklinde adlandırılmaktadır. Başka bir ifade ile kimi göçler ülke sınırları dahilinde bir bölgeden yahut şehirden bir başka bölge ya da şehire yönelen iç göç olarak gerçekleşirken kimi göçlerse bir ülkeden diğer bir ülkeye yahut bir kıtadan başka bir kıtaya (kıtalararası) yönelen dış göçlerdir. Bu doğrultuda iç göç, ülke sınırları içindeki kişilerin bir yerden başka bir yere yönelmesi ile gerçekleşmektedir. Bu durumda ülke nüfusu değişmiyorken sadece gittikleri yerlerdeki nüfus ve terkedilen yerlerdeki nüfusun miktarı değişmektedir. Dış göçse bir ülkeden diğer bir ülkeye yönelmesi ile gerçekleştiğinden dolayı iç göçün tersine ülke nüfusunun miktarı değişmektedir. İki göç türü de hem gönüllü hem de zorunlu olabilir (Gözübüyük Tamer, 2019: 27). Çalışma konusu gereği ekonomik sebeplerle ülke içinde mevsimlik göçlere yoğunlaşmıştır.

2.2. Mevsimlik Göç

Mevsimlik göç genellikle mevsime bağlantılı olarak iş gücüne duyulan arz ve talep arasında oluşan farkın kapatılması için gerçekleşen hareketlilik şeklinde algılanır (Çınar ve Lordoğlu, 2011: 420).

İnsanların senenin belirli bir aralığında diğer bir şehirde çalışma, tatil yapma, gezme ve dinlenme vb. sebeplerle gittikleri alanlarda belirli bir süre içerisinde ikamet etmeleri mevsimlik göç olarak nitelendirilmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 167). Mevsimlik göçler incelendiğinde kişilerin yılın belirli zamanlarında, birden çok alan değiştikleri görülmektedir (Egemen, 2015: 32). Hayvancılıkla geçimini sağlayan kişilerin yazın yüksek yaylalara kışın alçak ve düzlük alanlara inmesi mevsimlik göçtür. Ülkemizde mevsimlik göçün en önemli kısmını iş bulmak amacıyla yapılan göçler oluşturur. Çukurova’ya pamuk, Malatya’ya kayısı ve Karadeniz’e fındık hasadına giden

insanlar ile yaz sezonunda otellerde çalışmak için Antalya gibi turistik şehirlere giden insanlar mevsimlik göç yapmış olurlar (Sağlam, 2006: 38).

Yaşanan farklı iklim çeşitlerinin görülmesine bağlı olarak çeşitli yerlerde yetişen tarımsal ürünler de mevsimlik tarım işçilerinin değişiklik gösteren zamanlarda, farklı şehirlerde çalışmalarına imkân sağlar. Bu nedenden dolayı mevsimlik göç İlkbahar, Yaz ve Sonbahar sezonlarında artmaktadır (Yiğit vd., 2017: 3).

Toprağı olmayan veya verimsiz toprağı olan insanlar ekonomik kaygıdan dolayı yılın belli dönemlerinde tarımsal iş gücüne ihtiyaç duyulan bölgelere göç ederler. Mevsimlik göç, göç alan ve göç veren yerleri olumlu veya olumsuz şekilde etkiler. İş gücüne ihtiyaç duyan göç alan yerler de istihdam sağlanması ile ekonomik alanlar açılır. Göç veren yerler için olumlu yanı ise para kazanan insanların döndüğünde sermayesini kullanarak döndükleri bölgedeki ekonomiyi diri tutmalarındır. Mevsimlik göç bunun yanı sıra farklı kültür ve geleneklerden gelen kişilerin birlikte yaşamasından dolayı farklı kültürlerin etkileşimini ortaya koymaktadır (Sağlam, 2006: 34).

Bu göç hareketleri sırasında sürecin kısa olması göç alan ve göç veren yerlerde birtakım problemlerin gerçekleşmesine engel değildir.

2.3. Mevsimlik Tarım İşçiliği

Mevsimlik tarım işçiliğine başlamadan önce mevsimin, tarım işçisinin, mevsimlik işçi, mevsimlik işçiliğin ne olduğundan bahsetmek gerekir. Mevsim kavramı tüm şeylerden evvel iklimsel koşullar açısından değişiklik gösterebilen dönemleri yani ilkbahar, yaz, sonbahar, kış gibi sezonları tanımlamaktadır (Okur, 2008: 5). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), tarım işçisi kavramının tanımlamasını kesin olarak yapamamaktadır. Bundan kaynaklı yürütülen uygulamalar ve oluşturulan yasalar da bu kavram ile ilgili birden çok tanımlamalar vardır. 129 sayılı Tarım İş Teftişine İlişkin Sözleşme'ye göre tarım işçisi “*toprağı işleme, canlı hayvanların yetiştirilip bakıldığı yerler dahil olmak üzere hayvancılık ve besicilik ormancılık, çiçekçilik, toprağı işleyenler tarafından yapılan ilk ürün işlemleri ile ilgili her tür diğer tarımsal çalışmaların yapıldığı işyerlerinde çalışanlar*” (Kılıç, 2006: 39-41) şeklinde tanımlanmaktadır. Tarım işçileri, arazinin büyüklüğü nasıl olursa olsun başkalarının tarım arazilerinde emeğini kiralamak suretiyle geçimlerini sağlayan kişilerdir (Kaleci, 2007: 1).

İşin yalnızca senenin bazı dönemlerinde sürdüğü ya da sene boyu çalışılıp yine de senenin bazı aralıklarında arttığı yerlerde yapılan işlere mevsimlik iş denilmektedir (Mollamahmutoğlu vd., 2014: 460). Mevsimlik iş, iş gücü ihtiyacının karşılanması ile ilgili diğer şehirlerden iklim ve mevsime bağlı olmak suretiyle temelde tarım ürünleri özelinde yapılan bir işçilik biçimidir (Çınar ve Lordoğlu, 2011: 420).

İşin mevsimlik olarak tanımlanması için o işletmenin mevsimlik işletme olmasına gerek yoktur. O işletmede tüm sene çalışılmasına rağmen senenin bazı dönemlerinde mevsimle orantılı olarak işler fazlalaşıyorsa o işletme mevsimlik işletme olmasa dahi gerçekleştirilen iş mevsimlidir (Büyüktarakçı, 2010: 26). Tarımsal üretim senenin bazı dönemlerinde artmaktadır. Tarımsal üretimin arttığı mevsimlerden olan baharda ve yaz aylarında tarım işinde mevsimlik işçi çalıştırılmaktadır. Mevsimlik işçileri sadece toprağı olmayan kişiler oluşturmaz, toprağı ya da arazisi küçük olan kişilerinde kazancını artırmak için bu işi yapabilmektedir. Ülkemizde genellikle mevsimlik işçiler Karadeniz, Ege ve Çukurova Bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Mevsimlik işçilerin sayısal büyüklüğü hafife alınamayacak kadar fazladır ki bu sayı tarım ürünlerinin hasat zamanına bağılı olarak yükselmektedir (Aysu, 2007).

Mevsimlik işçiler genellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinden tarım sektörünün yoğunlaştığı Ege ve Çukurova'ya bazı bitkilerin çapası, sulaması ve hasadı için göçmektedir (Kutlu, 2011: 1-2). Bu işçilere günübürlükçi (geçici) veyahut mevsimlik işçi denilebilir (Karaman ve Yılmaz, 2011).

Mevsimlik tarım işiyse senenin belirli zamanlarında gerçekleştirilen genellikle kısa süreli tarım işlerini ifade etmektedir. Mevsimlik tarım işleri, ürünün ekimi ve hasadı ile birlikte fazlaca işgünün kullanılmasıdır (Demir, 2015: 179-180). Tarım ürünlerinden yetecek seviyede para kazanamayan aileler, geçimini sürdürmek için iş imkanlarının fazla olduğu yerlerde gezici yani mevsimlik ya da geçici yani günübürlük olarak çalışmaktadır. Bu işçilere mevsimlik işçi denilmektedir (Yıldırak vd., 2009: 62). Kimi mevsimlik tarım işçileri göç sürecine katılmadan yaşadıkları memleketlerde kimileri ise başka şehirlere göçler gerçekleştirerek tarımsal üretimde yer almaktadır (Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB], 2010'dan aktaran: Demir, 2015: 180).

Mevsimlik tarım işi genellikle toplumda alt tabaka olarak tanımlananlar tarafından yapılmaktadır. Mevsimlik tarım işi, yaşamını idame ettirecek geliri sağlayamayan, nüfus olarak kalabalık haneler, düşük eğitim seviyelerine sahip kişilerin işidir. Genellikle bütün aile çalışma sürecine dahil olmaktadır yani aile içerisinde hastalığı, engeli olmayan ve çalışamayacak kadar yaşlı olmayanlar bu tarımsal faaliyette yer alır. Bu tarım işçiliği ise kendi içerisinde bir kısır döngü oluşturmak suretiyle kuşaktan kuşağa geçen bir ekonomik faaliyeti oluşturur. Tarım işçiliği, yaşadıkları kısır döngüyü kıramayan hanelerin yapmak zorunda kaldıkları ve hanelerin yoksulluğu bir kuşaktan diğerine geçirmelerinin de yolunu açan bir ekonomik faaliyettir (Kalkınma Atölyesi, 2019: 62).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacı ile Kurulan Meclis Araştırması Komisyon Raporu"na göre, mevsimlik tarım işçiliği kendisine ait veya başkasına ait olan tarım arazilerinde ekim işi, yetiştirme, ilaçlama, hasat gibi tarım üretiminin her hangi bir basamağında yer alan ücretli ya da yevmiyeli veya ayni ödeme karşılığında, sözleşme ile veyahut sözleşme olmadan,

o ülkenin vatandaşı olup veyahut göçmen olup sürekli ya da gezici mevsimlik çalışan kişiler şeklinde tanımlanır (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2015: 12-13).

Mevsimlik tarım işçilerinin tabanını genellikle topraksız köylüler oluşturur. *“Toplumda belirli bir sınıf toprağa hâkimse ve ülkede sanayileşme kırsal yoksulların emek gücünü emecek seviyede değilse, kırsal alanda ister istemez emeğini mevsimsel olarak çok ucuza satmaya hazır geniş bir insan kitlesinin bulunması kaçınılmazdır”* (Aydın, 1986: 180).

Tarım sektörünün kendine has koşullarından veyahut yetişen ürünlerden kaynaklı olarak tarımda çalışan işçiler kendi içlerinde de farklılık göstermektedir ve alt kategorilere ayrılmaktadır. İşin süreklilik durumuna göre “sürekli (daimi) işçi” veya “geçici işçi” olarak ayrılmaktadır. Daimi işçiler en az bir üretim yılı boyunca işletmelerde çalışan kişilerdir. Geçici işçiler ise senenin bazı aralıklarında genellikle işlerin yoğun olduğu zaman çalışan kişilerdir (Makal, 2001: 115).

Mevsimlik tarım işçilerinin sınıflandırılması (Çalgüner ve Aksöz’den aktaran: Görücü ve Akbıyık, 2010: 192-193);

- Çalışma sürelerine göre: Daimî (sürekli) Tarım İşçileri ve Geçici Tarım İşçileri
- Yapılan işin niteliğine göre: Uzman İşçi ve Beden İşçisi
- Cinsiyete göre: Kadın ve Erkek işçi
- Alınan ücrete göre: Gündelikçi, Aylıkçı, Mevsimlikçi ve Yıllıkçı
- Yaşadıkları yere göre: Yerli (yöresel) Tarım İşçisi, Gezici tarım işçisi
- İşe alma şekillerine göre: Götürü Tarım İşçileri, Yüzdeci Tarım İşçileri
- Uyuşuna göre: Yerli Tarım İşçileri, Yabancı Tarım İşçileri şeklinde sınıflandırılmaktadır.

2.3.1. Gezici Tarım İşçiliği

Tarım üretimin yoğunlaştığı yaz aylarında işgücü gereksinimin karşılanması için ekim, dikim ve hasat dönemlerinde yaşadıkları yerleri terk ederek tarımsal üretimin yoğunlaştığı alanlara doğru göç ederek tarım işçiliği yapan kişilere gezici (göçebe) tarım işçileri denir. Çalışma koşulları itibariyle geçici mevsimlik işçilerdir. Yöre dışı tarım işçileri olarak da adlandırılırlar. Göçlerini genellikle aileleriyle birlikte yaparlar. Tüm ailenin göç etmesinin sebebi tüm işgücünü kullanarak daha fazla gelir elde etme isteğidir. Tarımsal üretimin herhangi bir aşamasında sözleşmeli ya da genellikle sözleşmesiz olarak çalışırlar.

Mevsimlik gezici tarım işçilik, çıkışından bu yana çiftçiler tarım ürünlerinden yeteri kadar kar edemediklerinde, daha fazla kazaca ulaşmak için diğer şehirlerdeki tarım ürünlerinde çalışmaya dayanmaktadır. Diğer şehirlerde tarım ürünlerinin çeşitliliği ve hasat, ekim faaliyetlerinin farklı

zamanlarda yapılması göç hareketine sebebiyet vermektedir. Şimdilerde ise bu etkinlik bir meslek haline gelmiştir ve sürekli bu işle uğraşan kişilerin kalıcı bir evleri dahi yoktur. Bu durum birçok problemi beraberinde getirir (Orhan, 2017: 61).

Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin en önemli yönlerinden biri de göç hareketinin tüm aile üyeleriyle beraber gerçekleştiriliyor olmasıdır (Koca ve Girgin, 2000; Çınar ve Lordoğlu, 2010; Orhan, 2017).

2.3.2. Yerli Tarım İşçileri

Mahalli veya yöre içi mevsimlik tarım işçileri şeklinde de isimlendirilirler. Mahalli mevsimlik tarım işçileri yaşadıkları bölgelerde veyahahut yaşadıkları yerlere yakın bölgelerde fındık, meyve ve sebze gibi tarım ürünlerinin hasadında günlük veyahahut saatlik ücret ile çalışmaktadır (Özbekmezci ve Sahil, 2004: 262).

Üretim sürecine belirli bir kazanç elde edebilmek maksadıyla katılanlar, normalde yaşadığı ilde, ilçede, mahallede ya da köyde tarımsal faaliyetlerde gündüzleri çalışıp akşam olduğunda yaşadığı evine dönen işçidir. Nadir de olsa işin bitimine kadar çalışmaya gittiği yerde konaklayanlar da vardır (Kalkınma Atölyesi, 2020: 47).

2.4. Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sebepleri

Göçün temel nedeni, kişilerin kazanç elde etmek amacıyla daha elverişli olan şehirlere yönelmesi, gittikleri yerlerdeki iş olanakları ve gidilen bölgenin diğer olanaklarından yararlanmak amacıyla kitlelerin yerlerini değiştirmesidir (Karakuş, 2006: 17).

Mevsimlik yarım işçilerinin bulunduğu ortak nokta, sahibi olduğu arazilerden yeterince kazancının olmaması, arazilerinin çok küçük olması ya da hiç olmaması, kazanç elde etmek için imkanları yüksek olan bölgelere intikal etmeleridir (Karaman ve Yılmaz, 2011: 215).

Kırsal alanlarda yaşamlarını devam ettiren topraksız köylüler çeşitli nedenlerden dolayı tarım alanların azalması buna bağlı olarak çalışan işletmelerin kapanması sonucunda çoğu aile geçimini sağlayabilmek için farklı yerlere göçerek para kazanmak zorunda kalmıştır. Genel olarak tarım ile ilgilenen ve kalifiye eleman olmayan bu köylülerin büyük bir kısmı basit işlerde çalışmakta olan vasıfsız tarım işçileridir (Benek ve Ökten, 2011: 654).

Küçük araziler, tarımdan yeteri kadar kazanç sağlayamaması kişilerin mevsimlik tarım işçisi olmasında önemli yer edinmektedir. Bu da önceleri ücret almadan çalışan aile işçilerinin yerini ücret karşılığı çalışan işçilerin aldığını göstermektedir (Kalkınma Atölyesi, 2016: 66).

Arazilerin miras paylaşımı gibi sebeplerden dolayı bölünerek küçülmesi ve parçalanması buradan yeterli gelirin sağlanmasına engel olmuştur bu da insanların mevsimlik tarım işlerinde çalışmasının artmasına sebebiyet vermektedir (Karaman ve Yılmaz, 2011: 215).

2.5. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşulları

Ülkemiz tarım ükesi olmasına karşın tarımsal üretimde çalışan işçileri korumak için yeterli düzeyde yasa ve uygulamaları bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra bahçe sahiplerinin de işçilere karşı yükümlülüğü yoktur. Durumun böyle olması da birçok sorunu ortaya çıkarmaktadır ve bu problemler çok çeşitlidir (Bulut, 2013).

“Yapılmış uygulamalı bir araştırmaya göre her on aileden dokuzu uzun ve yorucu çalışmayı, sekizi banyo-tuvalet olmayışını bildirirken; yaklaşık on aileden yedisi sağlık hizmetine erişmede sorunlar yaşadıklarını, temiz su sorununu bildirmişlerdir. Aileler sağlık hizmetine erişme sorununu genel olarak ‘hasta olduklarında doktora gidememe’ olarak bildirmişlerdir. İlk sıralarda bildirilen uzun çalışma süresi, banyo-tuvalet olmayışı ve sağlık hizmetine erişim de sağlığın temel belirleyicileri arasındadır. Her on aileden yaklaşık beş-altısı aşırı sıcak ve soğukta çalışmayı, beslenme sorununu, elektrik olmayışını ve okul sorunlarını ifade etmişlerdir. Her on aileden beşi sorunlarının tarlada çalışırken çocukları için okul olmaması olduğunu söylemiştir” (Şimşek, 2011: 54).

Tarım işçilerinin çocukları için bakacak birinin bulunmamasından dolayı bu çocuklar okuldan alınmakta ve ailesiyle birlikte göç sürecine katılmak zorunda kalmaktadır. Yaşları nispeten diğerlerine göre daha büyük olan çocuklar bahçelerde çalışmakta iken daha küçük yaşlarda olup bahçelerde çalışamayanlar ise konakladıkları alandaki bulaşıklar, çamaşırlar ve kardeşlerinin bakımı gibi işleri yapmaktadır (Yavuz, 2019).

2.5.1. Ücretler

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı en büyük sorunlardan biri de ücrettir çünkü mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerinin ne kadar olacağına dair ya da nasıl hesaplandığına dair bir kesinlik yoktur, bu durum da birçok soruna neden olmaktadır (Selek Öz ve Bulut, 2014: 112).

ILO’nun 99 sayılı 6 Haziran 1951 tarihindeki “Tarımda Asgari Ücret Tespiti Usulleri Hakkında Sözleşmesinde” isimli sözleşmeye taraf olan ülkeler tarım işlerinde çalışan işçilerin ücretlerinin belirlenmesi için uygun kuralları kabul etmektedir. Bu sözleşmeye göre ülkeler tarım işçisinin alacağı ücreti belirlerken işçilerinde katılımı kabul edilmektedir. Belirlenen asgari ücrete ise işverenler ve işçiler uymalıdır. Verilen ücrette herhangi bir indirim olmayacağı gibi aykırı bir durum olursa da

yargı yolu kullanılabilecektir (Uluslararası Çalışma Örgütü [ILO], 1951'den aktaran: Kutlu, 2011: 24).

Türkiye'de mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma şartlarının çok güç olduğunu ve gerek ücretlerin gerekse konaklama ve yemek yeme imkanlarının elverişsiz olduğu söylenebilir. Elverişsiz ortamlar da mevsimlik tarım işçilerinin yaşam seviyelerini kötü bir şekilde etkiler. Bu gibi sebeplerden dolayı ücretler ile ilgili konuya bilhassa dikkat edilmesi gerekmektedir çünkü ücretler ne kadar iyi ve yüksek olursa işçilerin refahları da o seviyede artacaktır (Özbekmezci ve Sahil, 2004: 262).

Tarım işçileri için protatip bir sözleşme yoktur bundan dolayı mevsimlik tarım işçileri gittikleri ürünlere göre sözleşmelerini yapmakta ve ücretini almaktadır. Mevsimlik tarım işçileri için farklı ücret çeşitleri bulunmaktadır. Bu ücret çeşitleri: ortakçılık, kabala (götürü), yarıcılık, yüzde otuzluk ve günlük yevmiyelerdir. Tarım alanlarında en çok kullanılan ücret tipi ise günlük yevmiye usulüdür. Günlük yevmiye, mevsimlik tarım işçilerinin çalıştığı gün karşılığında aldıkları ücrettir. Bu ücret tipinde bireysel bir kazanç söz konusuysen diğer ücret tiplerinde aile temel alınmaktadır çünkü işi yüklenen kişilerin aile olduğu düşünülür ve bir aile büyüğüne bir ailenin ücreti teslim edilir. Bu durumda da çocuklar veya çalışan kadınlar o aileden oldukları için ücret alamazlar (Akço, 2018: 83).

Mevsimlik tarım işçilerinin tek problemleri düşük ücretler değildir. İş bulmak için bahçe sahipleri ile görüşüp işçilere işi ayarlayan tarım aracıları da mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerinden aracılık bedeli kesmektedir bundan dolayı ise işçilerin ücretleri daha da azalmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, sürekli yaşadıkları yerlerdeki harcamaları için tarım aracılarında borç almaktadır bunun karşılığında ise tarım aracıları çalıştıkları dönemdeki işçiye vereceği ücretten bu verdiği borcu düşmektedir. Mevsimlik tarım işçileri bir yanda tarım aracıları ile sorun yaşarken bir yanda ise ücretlerini alamadıkları bahçe sahipleri ile sorunlar yaşamaktadır (Lordoğlu ve Çınar, 2011: 436).

2.5.2. Barınma Koşulları

Mevsimlik tarım işçilerinin en temel sorunlarından biri sağlıklı olmayan koşullarda konaklamalarıdır. Mevsimlik tarım işçileri konaklamaya elverişsiz alanlarda barınmaktadır. Bu alanlarda genellikle kanalizasyon ve su ile ilgili yeterli alt yapının olmaması sağlık için büyük sorunlar doğurmaktadır. Kimi zaman ise işçiler, bu konaklama alanlarında içmek için temiz su bulmakta bile zorlanmaktadır. Yine buna ek olarak çöplerin konakladıkları birikmesi de sağlık için önemli tehdit unsurlarındandır (Koruk, 2010: 18).

Konaklama yerleri üçe ayrılmaktadır: Birincisi devlet kurumlarınca oluşturulan alanlar, ikincisi mevsimlik işçilerin kendilerinin oluşturduğu çadırlar ve üçüncüsü bahçe sahiplerinin temin ettiği

yerlerdir. Bu tür konaklama alanlarında odalar, mutfak, tuvalet ve banyo yetersiz kalmaktadır (Bulut, 2013: 35).

Çadır alanında konaklayan işçiler için elverişsiz koşullar hakimdir. Yağmur yağdığı zaman çadırlar su içinde kalmaktadır. Yağışların da uzun bir süre devam ettiği düşünüldüğünde işçilerin konaklayacak yerleri olmamaktadır. Yine iklime bağlı olarak aşırı sıcaklar ya da aşırı soğuklar için çadırlar elverişli değildir (Semerci ve Erdoğan, 2017: 55).

Kaleci (2007: 176)'nin Eskişehir ilinde altı farklı şehirden göç eden mevsimlik tarım işçileriyle yaptığı çalışmada işçilerin %91,4'ünün çadırlarda, %7,1'inin tarladaki kulübelere konakladığı, %1,4'ünün ev tuttuğu belirtilmiştir.

Çadırlarda konaklayan işçiler için, bu çadırlar direkt olarak toprağın üzerine kurulmaktadır. Bunun yanı sıra bu tek gözlü yerde bütün aile beraber uyumaktadır. Bahçe sahiplerinin temin ettiği evlerde hem elektrik olması hem de çadırlara göre daha güvenli olması nedeniyle çadırlardan daha iyidir fakat yine de bir evde birkaç aile konaklayabileceği için yine bütün aile bir odada kalmaktadır. Buradan hareketle bu barınaklarda, çadır alanları da elverişli yaşam alanları olmanın aksine işçilerin eşya, araç, gereçlerini yağmurdan ve güneşten koruyan ve yalnızca uyuma için kullanılan yerler olduğu görülmektedir (Çınar ve Lordoğlu, 2010: 13).

Çadırlar hem açık alanlarda olduğu için hem de herhangi bir koruma olanağı olmadığı için yılan ve akrep sokmaları gibi riskleri barındırır. Aynı zamanda birden çok çadırın yan yana olmasından dolayı mahremiyet yeteri kadar korunamamaktadır (İpekçioğlu vd., 2012: 6).

2.5.3. Eğitim Koşulları

Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları ailelerine yalnızca elde ettikleri ücretle sınırlı kalmayıp konakladıkları yerler içerisinde de sunulan işlerle katkı sağlamaktadır. Buradan hareketle mevsimlik tarım işçilerinde ev işlerinin de aslında çocukların emeklerinin kullanımı anlamına gelmektedir. Ev işlerinde olma durumu genellikle aileye yardım etmek olarak düşünülse bile bir şekilde ücretsiz çalışma biçimi olarak çocukların eğitimlerine engel olmaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2019: 18).

Mevsimlik tarım işlerinin yoğunlaştığı zamanlar genellikle okulların açık olduğu döneme denk gelmektedir bundan dolayı ya okula devam etmeyi ya da çalışmayı seçmek durumundadır. Yapılan çalışmalara bakıldığında bu seçimin genelde çalışmaktan taraf olduğu gözükmemektedir. Mevsimlik tarım işçileri çalışmaya giderken genellikle çocuklarını da yanlarına aldıkları için bu çocuklar eğitimden uzaklaşmaktadır ve bu bir şekilde kısır döngüye dönüşüp nesilden nesile devam etmektedir. Daimî olarak ikamet ettiği yerlerde kısa zamanda olsa okula devam eden çocukların 8

yıllık zorunlu eğitim almalarına rağmen neredeyse yarıdan fazlası hiç okula gidememekte ya da devam edememektedir (Kutlu, 2011: 12).

Mevsimlik tarım işlerinde eğitim genellikle çocuklar için büyük bir problemdir çünkü mayıs ayında başlayıp kasım ayına kadar devam eden işçilikten dolayı çocuklar ya eğitim hayatını yarıda bırakmakta ya tamamen bitirmekte ya da hiç başlanmamaktadır (Gülbuçuk, 2012: 81).

2.5.4. Sağlık Koşulları

ILO tarımda çalışmayı, madencilik ve inşaat işini yüksek riskli çalışma alanlarına dahil etmiştir (ILO, 2007'den aktaran: Arslan, 2016: 1140).

Mevsimlik tarım işçileri şehir merkezlerine mesafeli yerlerde yaşadıkları için başta sağlık hizmetleri olmakla birlikte sosyal hizmet, eğitim vb. kamusal hizmetlere ulaşmakta zorlanmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinden bazılarının kimlik numaraları olmadığı için aile hekimlerince kaydı tutulamamaktadır. Yılın çoğu döneminde çalışmak için göç ettikleri düşünüldüğünde sağlık hizmetlerine erişmekte zorlanmaktadır. Aile hekiminde kayıtlı olanlarsa sürekli gezdikleri için istenen düzeyde bu sistemden faydalanamamaktadır (Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı [MİGA], 2012: 10).

Yapılan bir araştırmaya göre mevsimlik tarım işçilerine kalp rahatsızlığı, böbrek rahatsızlığı, şeker hastalığı vb. rahatsızlıkları nasıl takip ettikleri sorulmuştur. İşçilerin neredeyse yüzde yetmişi kazancının yeterli olmadığı için öylece yaşayacakları cevabını vermiştir (Kaleci, 2007: 83).

Ankara'da yapılan başka bir araştırmada ise mevsimlik tarım işçilerinin çoğunun yeşil karta sahip olduklarını belirtmektedir (Erbörü, 2014: 42). Kaleci (2007: 82) yaptığı araştırmada ise yeşil karta sahip olan mevsimlik tarım işçilerinin %41,4 olduğunu, %47,1'i ise hiçbir sağlık güvencesi olmadığını belirtmiştir.

Mevsimlik tarım işçilerinin konakladıkları yerlerde temiz suyun olmaması, sağlıklı besinlere ulaşamamaları, banyo ve tuvaletlerin yetersiz ve sağlıksız koşullarda olması gibi nedenlerden dolayı birçok sağlık problemine zemin hazırlamaktadır. Kahvaltı ve öğle yemeklerini atıştırma ile geçiştirerek çoğunlukla her akşam aynı yiyecekleri tüketmeleri de sağlıklarını negatif bir şekilde etkilemektedir. Olumsuz sağlık koşullarında çalışan mevsimlik tarım işçilerinin en sık yakalandıkları rahatsızlıklar solunum yolu rahatsızlıkları, deri hastalığı, ishal ve sıtma'dır (Sütölük vd., 2004: 35).

ILO'nun 'Tarım İşlerinde İşçi Sağlığı ve Güvenliği Uygulama Kılavuzu'nda içme suyunun nasıl olması gerektiği şu şekilde sıralanmıştır (Bulut, 2013: 35):

- Tüm tarım işçileri için yeterli oranda, sürekli kullanıma hazır olmalı
- İçme suyu tescillenmiş sağlık kurumlarınca onaylanmış ve kontrol altındaki bir kaynaktan temin edilmelidir.
- İçme suları kaplarla servis edilecekse kapakları sıkıca kapatılmalıdır. Herkes aynı bardağı kullanmamalıdır.
- İçme suları kovalarda veya tanklarda ise tas daldırarak alınmaması gerekir.
- Pis suyun temi suya karışması önlenmelidir.

Mevsimlik tarım işçileri arasında hastalıklar, yaralanmalar ve erken ölümlerden dolayı çocuk, yaşlı ve kadınlar riskli grupta yer almaktadır. Kadınların ölü doğumlarının ve düşük yapma oranlarının çokluğu, çocukların psikososyal yetilerinin ve fiziksel olarak gelişmemeleri, hastalıklara yakalanma oranlarının yüksekliği; yaşlılarınsa yaralanma ve erken ölümlerin çokluğu, mevsimlik tarım işçilerinse kötü koşullarda yaşamaları, sağlık hizmetlerine erişememeleri, ağır işlerden dolayı riskli olarak değerlendirilmektedir (Tabcu, 2015: 42).

2.5.5. Beslenme Koşulları

Mevsimlik tarım işçileri beslenmeyle ilgili sorunlar yaşarken kazandıkları az ücretleri de birikim yapma arzuları ve yeterli olmayan beslenmeden kaynaklı ve sağlıksız yemek pişirme olanakları gibi birçok riskle karşı karşıyadır. Bu gibi sebeplerden dolayı mevsimlik tarım işçilerin yeteri kadar beslenmediğini söylemek mümkündür (Yıldırak vd., 2002: 67).

Beslenme ve içme suyu mevsimlik tarım işçilerinin yüzleştikleri en büyük sorunlardandır. Erbörü (2014: 45) araştırmasında mevsimlik tarım işçilerin % 81,1'i çalışma esnasında tükettikleri içme sularını su tanklarından, %15,6'sı çeşmeden, %3,3'ü ise kuyu suyundan aldıklarını bildirmişlerdir.

2.5.6. Sosyal Güvenlik, Çalışma Süreleri

Mevsimlik tarım işçiliği çalışma hayatında diğer işçi gruplarına oranla daha geride olmasına karşın 4857 Sayılı İş Kanunu'nda bir düzenleme yapılmamıştır. Bu kanuna mevsimlik tarım işçiliğiyle ilgili ayrı bir hüküm koymak yerine kanunda yer alan bazı madde ve iş hukukuna atıfta bulunulmuştur (Selek Öz ve Bulut, 2013: 99).

4857 sayılı İş Kanunu'na göre tarımsal ve orman işlerinin yapıldığı yerlerde yalnızca 50 veya daha çok işçi çalıştırılan yerlerde İş Kanunu'nun geçeceğini, 50'den az işçi çalıştırılan işletmelerde İş Kanunu'nun uygulanamayacağı belirtilmiştir. Bu sebeplerden dolayı mevsimlik işçiler dinlenme

günü izni, yıllık izin, hastalık izni ve iş sağlığı güvenliği vb. birçok hakkı kullanamamaktadır (Bulut, 2013: 20-21).

Tarım işçileri sosyal güvenlik kapsamı dahilinde olmadıkları için iş kazaları, meslek rahatsızlıkları ya da ölüm gibi durumlarda hiçbir kurumsal destekten faydalanamamaktadır. Dolayısıyla işçiler bu tarz durumlarla karşılaştıklarında bu problemleri tarım araçları ya da kendi arasında çözmektedirler (Çınar ve Lordoğlu, 2010: 441).

Tarımda çalışan işçiler için ayrı bir kanun olmadığından dolayı işçilerin kendi illerinde ve çalışmaya gittikleri illerdeki çalışma şartları Sosyal Sigortalar Yasası'nın sağladığı imkanlardan faydalanmasını engellemektedir (Özbekmezci ve Sahil, 2004: 262). Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma zamanları o ürünün hasadıyla bağlantılıdır. Hasat zamanında ise tarım ürünlerinin hasadıyla bağlantılıdır (Dedeoğlu, 2018: 55).

Haftanın her günü 12 saat çalışan mevsimlik tarım işçileri dinlenme molalarını çıkardığımızda, haftalık 73-74 saat çalışmaktadır. Bundan dolayı bu işçilerin çalışma sürelerinin yasal olarak korunmadığını söylemek mümkündür (Selek Öz ve Bulut, 2014: 110).

Mevsimlik tarım işçileri çok güç koşullarda çalışmaktadır. Çalışma ve dinlenme sürelerinin işe göre değişiklik gösterdiği bilinmektedir. Pamuk hasadında 11 saatten fazla çalışılabilir. Ücret toplanmış pamuk miktarına göre verildiği için belli bir çalışma ya da mola saati yoktur. İşçiler de daha çok kazanmak için hiç dinlenmeden uzun saatlerce çalışmaktadır. Çalışma zamanları ve dinlenme süreleri işçilere bağlıdır. Fındık hasadında ise çalışma süreleri oldukça fazladır kimi zaman günlük 12 saati bulabilmektedir. Fındık hasadında ücretler günlük yevmiye usulüne dayandığı için çalışma saatleri ve dinlenme zamanlarına sahiplerdir (Karacan, 1991: 39-40).

2.5.7. Ulaşım

Mevsimlik tarım işçileri ulaşım bakımında değerlendirildiğinde karşılaşılan sorun gitme ve gelme tarihleri ürünün türlerine ve hasat zamanına göre değişkenlik göstermektedir (Yıldırak vd., 2002: 43).

Mevsimlik tarım işçileri ulaşım için araç olarak genellikle kamyonet veya kamyonları seçmektedir. Kalabalık, bütün aile ve akrabalar da dahil olduğu düşünüldüğü zaman ve yanlarına eşyalarını da aldıkları varsayılırsa mevsimlik tarım işçileri için bu tarz büyük ulaşım araçları daha kullanışlıdır. Bu araçların da en büyük handikabı üstlerinin açık olmasından dolayı burada seyahat eden kişilerin oluşabilecek bir trafik kazası durumunda hayatta kalma oranı çok azdır (Görücü ve Akbıyık, 2010: 198).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB)’nin mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi stratejisi ve eylem planına göre mevsimlik tarım işçilerin sürekli konakladıkları yerden, çalışılacak bölgelere ve de çalışma zamanlarında ise konaklama alanlarında bahçelere ulaşımında yol ve ulaşım güvenliğinin artırılması hedefi belirlenmiştir (ÇSGB, 2010: 2).

Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılarının Denetimi Hakkındaki Yönetmeliğin 6. madde e. Bendine göre “Tarım işçilerini oturdukları yerden işyerine kadar en hızlı ve güvenilir araçlarla götürüp getirmek ve bu gidiş dönüşlerde doğrudan kontrol ve gözetim yapmak” tarım araçlarına sorumluluk verilmişse de uygulamalarda bu böyle değildir (Yıldırak vd., 2002: 48). Denetimin yetersiz olması nihayetinde mevsimlik tarım işçileri sıklıkla iş kazalarına maruz kalmaktadır.

2.6. Mevsimlik Tarımda Tarım İş Aracıları

Arazinin yapısal özellikleri ve iklimsel koşullara göre değişiklik gösterip, genellikle bazı dönemlerde hasat yapılmasından dolayı meydana gelen ve ihtiyaç duyulan işgücü ihtiyacını genellikle herhangi bir mesleği olmayan mülksüzler için bir iş alanı yaratmaktadır. Aradaki arz-talep bağlantısı çoğunlukla sözlü olarak gerçekleşir (Karaman, 2011: 216-217).

Tarım Aracısı (Seviye 4), sağlıklı ve güvenli çalışma yöntemlerinin uygulanmasına, risklerin değerlendirilmesine ve önlenmesine, acil durum ve çevre koruma önlemlerinin uygulanmasına katkı sağlar, kişisel mesleki gelişimini sağlar, çalışanlara (işçilere) ve işveren tarafından istihdam edilmişse tarım aracısı çavuşlarına bilgi vererek rehberlik eder, iş ve çalışan (işçi) bulma sürecini yönetir, işin planlamasını yapar, şehirlerarası ve şehir içi seyahat süreci ile ilgili faaliyetleri yürütür, yaşam ortamlarıyla çalışma ortamı arasındaki ulaşım süreci ile ilgili faaliyetleri yürütür, çalışanların (işçilerin) yaşam ortamını belirler ve yaşam ortamı altyapı olanaklarının sağlanması için girişimde bulunur, ailelerin ve çocukların eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimleri ile ilgili faaliyetleri yürütür, işverenin iş organizasyonunu yapmasına katkı sağlar, tarım çalışanlarına (işçilerine) ve işveren tarafından istihdam edilmişse tarım aracısı çavuşlarına iş organizasyonu hakkında bilgi verir (Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2020: 8).

Mevsimlik tarım işçiliğinde tarım araçları çok önemli aktörlerdir. İşçileri çalışılacak bölgeye ulaştırma ve bahçe/tarla sahipleri ile anlaşmak gibi konularda tarım araçları çok önemlidir. Ülkemizde tarım aracılığının tarihsel seyrine bakıldığında zaman ilk Adana ilinde başladığı söylenebilir (Çınar, 2012: 13).

Tarım araçları ya da elçiler yaptıkları için ücretini işçilerden kesmektedir. Bu aldığı ücrete karşılık da konaklama alanlarını ve ulaşım işini araçlar organize eder (Karaman ve Yılmaz, 2011).

Tarım araçları bahçe sahipleri ve işçilerin iş ilişkisini organize eden, bir sorun olduğunda çözüme kavuşturmaya çalışan, işçilerinin hakkını arayan, tarla sahibine işçi; işçiye ise iş bulan, ücret konusunda bahçe sahipleri ile anlaşan ve İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR) tarafından tanınan kişilerdir. Elçi, dayıbaşı gibi bölgelere göre de isimleri değişebilmektedir. Hem işçinin hem tarla

sahiplerinin hakkını savunduğundan dolayı bu aktörler arasında köprü rolündedirler (Yıldırak vd., 2009: 159).

Tarım aracılarının resmi tanımlaması, Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliğinde “Tarımda iş ve işçi bulma aracılığı görevini yapmak üzere Kurumca izin verilen gerçek veya tüzel kişiler” şeklindedir (Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği, 2010: madde 4).

Çetinkaya (2008’den aktaran: Yılmaz ve Yıldırım İşler, 2020: 130) aracılık mesleğine başlamak için dört yol tanımlamaktadır: İlk olarak, aracılık mesleğinin babadan oğluna kalması, ikinci seçenek, işçilikten aracı olmaya terfi, üçüncü seçenek, kendinin bahçesinde çalışacak işçi aramaları sırasında aracılık mesleğini öğrenme, sonuncu seçenekse doğrudan aracılık mesleğine başlamaktır.

Tarım iş aracıları için aranan belirli nitelikler bulunmaktadır, “Tarım İş Aracılığı Yönetmeliğinin 6. Maddesi (Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği, 2010)’ne göre şunlardır:

- a) Türk vatandaşı olmak,
- b) 18 yaşını bitirmiş olmak,
- c) Kamu haklarından yoksun bulunmamak,
- d) Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmamak,
- e) En az ilkokul mezunu olmak

Tarım aracıları, tarımsal ürün üretiminde işverenlerle işçiler arasındaki bağlantıyı kuran ve bu iş karşılığı ücret elde eden kişilerdir. Çalışma süresi boyunca işçilerin ihtiyaçlarının karşılanmasında aktif rol oynamaktadır. Tarım aracıları aynı zamanda işçilerinin çalıştığı arazilerin takibi, kontrolü ve düzenlenmesi rolünü kendilerinin yerine çavuşlara devretmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2018: 155).

Aracıların bu mesleğinin tanınması, aracılık belgelerinin olması hatta bir yönetmelik bile olmasına karşın hala belgesiz çalışan tarım aracıları çoktur. Aracılar bu işi yaptıkları için, karşılık bedeli olarak işçilerinden yüzde onluk bir komisyon almaktadır (Kablay, 2016: 281-308).

Aracılar mesleğe ilk başladıklarında grupları genelde aileleri, akrabaları, komşuları, hemşerilerinden oluşmaktadır. Aracıların kurdukları ekonomik temelli bağın arkasında sosyal ilişkileri de yer almaktadır (Çetinkaya, 2008). Tarım aracıları kimlerin nerelerde çalışacağına, kimlerin hangi işleri yapacağına kadar karar verirken kendine yakın olan kişileri kayırmaktadır. Aracıların işçi gruplarında hemşerileri ve akrabalarının da olması sadece ekonomik bir bağlantı değil aynı zamanda hiyerarşik bir ilişkiyi de nitelemektedir (Semerci ve Erdoğan, 2017: 27-30).

Tarım İş Aracıları yönetmeliğinde işveren, dayıbaşı ve işçiler arasında imzalanması gereken sözleşme belgesi tanımlanmış olmasına karşın bazı dayıbaşlarının belge sahibi olamamalarından dolayı genelde yapılmamaktadır. Yani bu da mevsimlik tarım işçilerinin, dayıbaşları ve işverenlerinin belirlediği aralarında anlaştığı kurallara uyma zorunluluğu getirmektedir (Yıldırak vd., 2003: 43).

İşçiler işverenlerinden resmi bir şekilde hak talebinde bulunamadıkları için, işçiler de işverenler karşısında zayıf görüldüğü için aracıya duyulan ihtiyaç da artmaktadır. Tarım aracıları ise işçilerin nerede çalışacağını belirlemek, ücretler ile ilgili işverenlerle anlaşmak, işçilerin ulaşımını organize etmek ve hatta gittikleri yerlerdeki alışverişleriyle bile ilgilenmektedir. Bu durumda da işçilerin tarım aracılarına olan bağılılığı artmakta ve işçinin kendi başına iş bulamayacak ve sorunlarını çözümleyemeyecek hale getirir (Çınar, 2014: 93).

Aracılar işçileri kendisine bağlı tutmak için genellikle borçlandırma stratejisini kullanmaktadır. Tarım aracıları ve işçiler arasında işçiyi aracıya bağlayan bir borç mevzuusu vardır. Mevsimlik tarım işçileri elde ettikleri gelirle bir senelik geçimini karşılayamadığı için aracılarından çeşitli nedenlerle borç almaktadırlar. Böylece işçiler özgürlüğünü kaybetmekte ve o işte çalışmaya mahkûm olmaktadır. Çoğunlukla göç eden şehirlerdeki işçilerin şeker, yağ, un gibi ihtiyaçlarını ve alışverişlerini tarım aracıları karşılamaktadır. Buna ek olarak gittikleri şehirlerde başlarına gelen sağlık problemlerinin giderlerini de tarım aracıları üstlenmektedir (Yılmaz ve Yıldırım İşler, 2020: 141).

Borçlandırma sistemi sayesinde işçinin başka tarım aracılarıyla anlaşmasına engel olmakla birlikte hasat zamanında da işçilerin tarım iş aracısının dediği her işi yapmaya mecbur hale getirmektedir (Gürsoy, 2010: 53-58).

Tarım aracıları tarafından karşılanan tarımsal işgücü Boratav'a göre "yarı-feodal bir sistem" olarak ele alınır. Boratav: "Tarımsal iş gücü özgür değildir. Tarım aracılarının işgücü üzerinde denetimi söz konusudur. Tarım aracıları ise kapitalist çiftçilerin kontrolündedir. Dolayısıyla tarımsal iş gücü, aracılar yoluyla, kapitalist çiftçilerin denetimi altındadır" (Boratav, 2004: 41-42).

Tarım aracıları bazen işverenlerden bazen de mevsimlik tarım işçilerinden kaynaklı bir sürü problemle uğraşmaktadır. Tarım aracılarının çoğunlukla rastladığı sorunların başında, işveren ile

hasat döneminden önce anlaşmasına rağmen hasat zamanı başka tarım aracıyla anlaşıp kendisinden işçi çekmekten vazgeçmesi gelmektedir. İş verenlerin hasattan önce anlaştıkları sayıda işçiye ihtiyacı olmadığını belirtmesi tarım araçlarını güç durumda bırakmaktadır (Görücü ve Demirbaş, 2013: 150). Diğer yandan, bazı araçlar işverenin ödeme yapmaması halinde bu sorumluluğu üzerine alarak işçilere ödeme yapmak durumunda kalmaktadırlar (Karaman ve Yılmaz, 2011).

Aracıların çoğu daha önceden çalıştıkları yerlere gitmeyi tercih etmektedir. Tarım araçları daha önceleri bulundukları yere ve bölgelere çalışmaya gitmeleri, araçlara ve işçilere gidilen bölge ya da yere daha çabuk uyum sağlamakta aynı zamanda bahçe ve tarla sahipleri tarafından tanınmış olması daha kolay iş ilişkisi kurmalarını sağlamaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2014: 113).

İşverenlerin aracı olmadan işçiler ile anlaşıp anlaşamayacağı sorulduğunda çok zor ve hatta imkânsız olduğunu belirtmişlerdir. Aracı ve işveren ilişkisi de doğası gereği birbirine muhtaç olma durumudur. Fakat burada tarımsal üretimi açısından işçiye asıl gereksinim duyanın işveren olduğu düşünülürse işverenlerin aracıya bağımlılıkları daha önemlidir. Ayrıca işverenin tarımsal üretiminde çalışacak işçileri bulsa bile işçilerle tek tek ilgilenmesi oldukça zordur. Böylece aracı yeterli ve güvenilir bir işgücüne sahipse işveren karşısında güçlü bir konum elde eder (Çetinkaya, 2008: 51).

2.7. Çocuk ve Çocuk İşçiliği Olgusu

Çocuk kavramı tanımlanırken ülkelerin gelişmişlik seviyesi etkili olmaktadır. Çocukluğun kaç yaşında başlayıp kaç yaşında bittiği toplumların sosyolojik, psikolojik, hukuki, siyasi etkenlerine bağlı olduğu için değişiklik göstermektedir (Karaman ve Özçalık, 2007: 32).

İnsanın gelişim sürecindeki en özel ve en masum hali olan çocukluk dönemi; geçmişten günümüze bilim insanlarının, düşünürlerin, din adamlarının, devlet yöneticilerinin, eğitimcilerin, çocuk ile ilgilenmiş herkesin kendi perspektifini ortaya koyarak tanımlama yaptığı özel bir dönemdir. Çocuğu ve çocukluk dönemini tanımlayanların masumiyetten bilişsel yapıya, cinsellikten fiziksel gelişime dayanan çeşitli açıklamalar yaptıkları fakat tanımların hepsinde ortak bir şekilde çocukları yetişkinlerden ayırmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Çocuğa ve çocukluk dönemine ilişkin tanımlar tarihsel süreç içerisinde farklılıklar göstermektedir. Çocukluk kavramı, farklı toplumlarda tarihin farklı dönemlerinde hatta aynı toplumun bir başka kesiminde farklı anlamlar taşıdığı dolayısıyla da çocukluk kavramının toplumsal bir kavram olup diğer toplumsal kavramlar gibi norm ve değerlerden etkilendiği bildirilmektedir (Sağlam ve Aral, 2016: 44).

Çocuk, küçük oğlanları veyahut kızları; bebeklik dönemi ve ergenlik dönemi arasındaki gelişme çağında bulunan kişidir. Daha genel anlamıyla açıklayacak olursak çocuk, “yaş boyutundaki rakamsal sınırlamalardan çok, oyun ya da eğitim çağında olup, bedensel, düşünsel ve duygusal gelişimini henüz tamamlamamış olan, ailesine ya da sosyal kurumların koruyuculuğuna ihtiyaç

duyarak, onlara bağımlı yaşayan kişiliği ile kimliği oluşturan yani toplumsal ve ahlaki gelişimini tamamlamaya çalışan, sosyalleşme sürecinin en önemli aşamalarında, temel yapı taşı olma özelliğini de bünyesinde barındıran ve yaş olarak ergenlik çağının bitişi olabilecek 21 yaşına kadar olan birey” şeklinde tanımlamak mümkündür (Bekdaş, 2009: 7).

Çocuk tanımına ilişkin en yaygın görüş “yetişkin olmayanlar” şeklindedir (Güçlü, 2016: 3).

Franklin çocuğu “çocukluk düşüncesi son 400 yıla ait bir Avrupa icadıdır” olarak tanımlamıştır (Franklin, 1993: 21-23).

Birleşmiş Milletlerin, 1989 yılında kabul ettiği Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; 18 yaş altındaki herkesi çocuk olarak tanımlar. Çoğu ülke için kişilerin vatandaşlık kazandığı ve oy kullanım hakkı kazandığı yaş olduğundan dolayı bu yaş kabul edilir. Dolayısıyla evrensel olarak çocuk vatandaş değildir ve siyasi gücü yoktur (Çelik, 2019: 6). Bu durum hukuk disiplini içerisinde fazlaca eleştirilse de ülkemiz kanunları da bir standart getirmesi sebebiyle bu tanımlı benimsemiştir (Karakas ve Çevik, 2016: 890). Bu araştırmada da 0-18 yaş arası çocuk olarak kabul edilmektedir.

Turnbull, Mbuti Pigme Topluluğu üzerinde yürüttüğü araştırmalarda, çocuk tanımının rölatif olduğunu savunmaktadır. Günümüzde yaygın olarak kullanılan çocuk tanımı "Yetişkin Olmayanlar" biçimindedir ve bu dönem bebeklik çağından on sekiz yaşına kadar devam etmektedir (Güçlü, 2016: 2-3). Hukukta belirli bir yaşı altındaki kişiler çocuk yani küçük olarak kabul edilmektedir. Türk Medeni Kanunu'na göre küçüklüğün başlangıcı kişiliğin kazanılmasına bağlanmıştır. Küçüklük kişinin rüştü ulaşması ile sona ermektedir. Türk Medeni Kanunu'na göre rüşt 18 yaşı doldurulması ile beraber kazanılmaktadır ancak Medeni Kanun kimi durumlarda 18 yaşı tamamlanmasından önce de reşit olunabileceğini belirtmektedir (Akyüz, 2001: 445-447).

Her ülke çocuk kavramını farklı şekillerde tanımlamıştır. Türkiye'nin kabul ettiği Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre “18 yaşına kadar olan herkes çocuk sayılır.” Uluslararası kavramlar içerisinde “çalışan çocuk; esnaf ve sanatkârlar yanında ya da sanayi iş kolunda çalışan çocuklarla, tarım kesiminde ailesi ile birlikte çalışan çocuklar” şeklinde geçmektedir. “Çocuk işçiliği 18 yaşının altındakilere fiziksel, mental, ahlaki açıdan zarar veren onları eğitmeden yoksun bırakarak zedeleyen, istismar eden bir çalıştırma biçimi” olarak da açıklanabilir (ÇSGB, 2007: 9).

İnsanlığın gelişim evrelerinde çocukluk önemli yerdedir. Çocuğun yetiştirilme tarzı ve çocuklukta aldığı eğitimin yetişkinlik döneminde önemli etkisi olmaktadır. Çocuk işçiliği ilk çağlardan beri var olan ve çoğu ülkede de var olan bir gerçekliktir. Daha çok küçük yaşlarında çalışmaya başlayan çocukların gelişimleri bedensel, ruhsal ve sosyal bakımından kötü etkilenmektedir. Bu kötü etkilerin en başında çalıştığı için çocukların eğitimlerini yarıda bırakmaları

böylece de yüksek donanımına sahip kişiler olma imkanını kaçırmaktadırlar (Avşar ve Öğütoğulları, 2012: 10).

Çocukların çalıştırılması tarih boyunca önemli bir olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzyıllar boyunca dünyanın birçok yerinde görülen çocuk işçiliğinin bugün de gelişmişlik seviyesine bakılmaksızın dünyanın hemen her ülkesinde değişik şekillerde görüldüğü bilinmektedir (Efe ve Uluoğlu, 2015: 46).

Çocuk işçiliği, hem küresel hem ulusal bir sorundur. Şehirlerde çalışan çocuklar daha çok sanayi ve hizmet sektöründe yer alırken; kırsal alanlarda çalışan çocukların genellikle hayvancılık ve tarımda oldukları bilinmektedir. Buradan hareketle her durumda da çocuk emeğinin kullanıldığını söylemek mümkündür (Gülcan, 2007: 10).

Maddi olarak yoksulluk çeken aileler, kazandıkları paranın çoğunu temel gıda ürünlerine kullanmaktadır. Burada da çocuk emeği ön plana çıkmaktadır. Çocuk emeğini de yaşamlarını devam ettirmek için kullandıkları görülmektedir (Tunçcan, 1999: 10).

ILO'ya göre çocuk işçi, “çocukların çocukluklarından, potansiyellerinden ve onurlarından yoksun bırakıcı ve onların fiziksel, zihinsel ve mental gelişimlerine zarar verici işlerde istihdam edilmesidir” (Kulaksız, 2014: 97).

Başka bir tanımlamaya bakacak olursak: “Sosyal, ekonomik nedenlerle sanayi alanında, esnaf ve sanatkârlar yanında ya da tarım sektöründe, evde, sokakta maddi kazanç elde etmek amacıyla emeğini arz ederek çalışan 18 yaşından küçükleri çalışan çocuk” olarak tanımlayabiliriz (Özeren, 2004: 162).

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) çocuk işçiliğini “Çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş” olarak açıklamaktadır (Demirel ve Yakut, 2019: 58).

ILO, 15-24 yaş arasını “genç işçi”, 15 yaşından küçükleri ailenin bütçesine katkı sağlamak veya hayatını devam ettirmek amacı doğrultusunda çalışanlarıysa “çocuk işçi” şeklinde açıklamaktadır (Çelik, 2005: 4). ILO 138 sayılı sözleşmede ise çalışmak için yaş sınırı olarak 15 yaşını benimsemiştir. Buradan yola çıkarak 15 yaşın altındakileri de çocuk işçi olarak benimsemiştir (Güneş, 2001: 6).

2.7.1. Çocuk İşçiliğinin Sebepleri

Yalnızca yoksulluk ve ucuz işgücü olması çocuk işçiliğinin başlıca sebebi değildir. Çocuk işçiliğinin birçok sebebi bulunmaktadır. Göçler, çarpık kentleşmeler, nüfusun hızlı artması, ebeveynlerin eğitime bakış açıları, eğitime ulaşma, gelenekselleşmiş toplumun yapısı, iş sahiplerinin ucuza emek arayışı, yönetmelik ve yasalardaki eksikler ve son olarak denetim yetersizliğinden kaynaklı nedenler sıralanabilir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nüfusun hızla artmasıyla birlikte hızlı kentleşme sorunu bunun sonucunda da yoksulluk artmaktadır. Böyle durumlarda çocuklar eğitimden uzaklaşıp çalışma hayatına girmekte ve geleceğin donanımlı bireyleri olmayı kaçırmaktadır (Güçlü, 2016: 15).

ILO'nun 2017 tarihindeki Global Estimates of Child Labour: Results and Trends, 2012-2016 isimli raporunda, ülkelerin gelir düzeyi ve çocuk işçiliği arasındaki bağ anlatılmıştır. Rapora göre bu ülkeler gelir seviyesi bakımından dörde ayrılmaktadır. Birinci gruptaki gelir seviyesi düşük ülkelerde çocuk işçi oranı dördüncü grupta yer alan gelir seviyesi yüksek ülkelere göre daha fazladır (Çakmak, 2021: 37).

Kırsaldan kentlere göçlerin artmasıyla beraber yetişkinlerin güvencesi olmayan az ücret karşılığında ve geçici işlerde çalışması yoksulluğa sebep olmaktadır. Çalıştıkları işlerin geçici olması ve herhangi bir güvenceye sahip olmamaları yoksulluğa sebep olmaktadır. Bu yoğun kentleşmenin yanında, gelen işçi ihtiyacının aradıkları kriterlerde ve vasıfta olmaması, eğitim düzeylerinin düşük olması vb. nedenlerle işsizlikte artmaktadır. Ailenin eline geçen kazancın yetmemesi ve işsizlik gibi nedenlerden dolayı çocuk işçiliği artmaktadır (ÇSGB, 2017: 15).

Çocuk işçiliğinin ana nedeni ekonomik sebeplerdir. Çocuklar genellikle mevsimlik tarım işçiliği, küçük üretim tesislerinde işçilik ve sokaktaki işlerde çalışmaktadır (Doğan, 2016: 18).

Göçlerden kaynaklı yoksulluk neticesinde çocuklar çalışmak zorunda kalmış fakat düşük ücret ve kötü çalışma koşullarına da maruz kalmışlardır (Çakmak, 2021: 40).

Yoksulluk, çocuk işçiliğinin en önemli sebebidir. Tüm yapılan çalışma ve araştırmalar çocuk işçiliğinin en temel sebebi olarak yoksulluğu işaret etmektedir (ÇSGB, 2017: 15).

Ekonomik krizden dolayı işsizlik arttığından ve ailelerdeki yetişkinlerde iş bulamadığından dolayı çocuklar çalışma hayatına girmektedir. Ailedeki yetişkin bireyler sürekli bir gelir elde edemediği için de ailedeki çocuklar da çalışma hayatına dahil olmak zorunda kalmıştır (ÇSGB, 2017: 16).

Çocuk işçiliğın başka nedenlerinden biri de geleneksel bakıştır. Çocukların çalışması sosyalleşme olarak düşünölmektedir. Çoğunlukla kentten uzak kırsalda çocukların çalışmasını normal olarak değeriendirilmekte ve olması gerekenin bu olduğunu düşünmektedirler (ÇSGB, 2017: 17).

Çocuk işçiliğının en önemli nedeni yoksulluktur. Çocuk işçiliğının ortaya çıkmasının neden kaynaklandığıyla ilgili iki yaklaşımdan bahsedilebilmektedir. “Bu yaklaşımlar, Konfor-Lüks Aksiyomu ve İkame Aksiyomudur. Çocuk emeğinin arz yönüyle ilişkili olan konfor-lüks aksiyomunda, yetişkinlerin kazançları temel geçinme eşiğine dahi ulaşmadığı için hayatlarını devam ettirebilmek için ailedeki tüm bireylerin çalışması zorunluluktur. Bir diğeri deyişle ailenin çocuk işçiliğı dışındaki kaynaklardan elde ettiğı gelir çok düşükse, aile çocuğunu çalıştırmak zorunda kalmaktadır. Bu varsayımda aileler temel olarak çocukların çalışmasını istememekle birlikte çocukların çalışmayıp okula gitmesinin lüks bir durum olarak göröldüğü belirtilmektedir. Dolayısıyla aslında yetişkinlerinde seçim şanslarının olmadığı görölmektedir” (Çakmak, 2021: 31-32).

Çocukların küçük yaşlarında iş hayatına katılmaları, gün geçtikçe daha çok çocuğun çeşitli sektörlerde çalışmak için yer alması, ölkemizin en büyük sorunlarından biri sayılması için vurgulanmaktadır. Günümüzde Türkiye’nin en önemli sorunlarından biri olan çocuk işçiliğı çok boyutludur. Eğitim sisteminin beklenen arzuları karşılayamaması, yoksulluk, iş sahiplerinin düşük ücretli işçi çalıştırma hevesi, çocukların çalışma hayatına girmesinde önemlidir (Çelik, 2019: 10).

2.7.2. Çocuk İşçiliğının Boyutları

ILO verilerine göre çalışmakta olan çocukların üçte ikisi erkek çocuklarıdır. Çocuk işçi sayıları son zamanlarda çoğı kıtada azalırken sahra altı Afrika’da arttığı belirtilmektedir. Cinsiyet olarak 15- 17 yaş arasındaki kız çocuklarının çalışma oranı azalmaktayken erkek çocuklarının çalışma oranları artmaktadır. Çalışan çocukların %60’ı tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi %26’sı hizmette %7’si sanayide çalışmaktadır. Bu oranların resmiliğı değeriendirildiğinde sokakta, tarımda, ev işlerinde, küçük tesislerde çalışmalarına sebep olan kayıt dışı çalışma ve kesin istatistik verilerin olmayışından dolayı gerçek sayıların daha fazla olduğu belirtilmektedir. Gelişmiş ölkelerde çocuk işçi sayılarıyla ilgili net istatistikler bulunmamaktadır (Avşar ve Öğütöğulları, 2012: 38).

2.7.3. Çalışan Çocuklar

Ailenin ekonomik durumu çocukların çalışma hayatında yer alması durumunu etkilemektedir. Ekonomik durumları kötü olan ailelerde eğitim arka planlardayken; çocukların ruhsal ya da fiziksel durumu dikkate alınmadan çalıştırılmaktadır (Çöpoğlu, 2018: 672).

Çocukların çalışmasındaki en temel nedenin yoksulluk olduğunu söylemek mümkündür. Çocuk işçiliğinin gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde fazla olması bu kanıyı ispatlamaktadır. Yoksulluk bitene kadar çocuk işçiliğinin süreceği düşünülmektedir (Avşar ve Öğütoğulları, 2012: 10).

Eğitim seviyeleri düşük, sosyal hakları oluşmamış ve yaşam standardı da düşük insanların hayatını idam ettirebilmek için bütün ailenin, aile ekonomisine katkıda bulunması talebi bulunmaktadır (Küçükkalay, 2000: 103-104).

Tarım toplumunda yaşayan çocuklar da benzer biçimde ekonomik değer ifade eden hizmetçi rolündedirler. Modern hayatta ise, çocukla ilgili hukuki yaklaşımların, toplumların gelişmişliği ölçüsünde değişime uğrayarak çocuğun, manevi ve duygusal değerler bakımından ön plana çıkan ve çalışma hayatından uzak tutulan aile bireyi olduğu söylenmektedir. Fakat bu söylem ya da kabul, çocuklarla ilgili ortaya konan hukuk ve tasarrufların insan haklarına aykırı düşen yönlerinden dolayı eleştirilmektedir (Karakaş ve Çevik, 2016: 890).

Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan ailelerin sosyo ekonomik yapısının çocuk işçilikle bağlantısının en önemli kısmı ailelerin ekonomik durumlarından kaynaklanmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliğinde çocuk işçiliğinin yoğun olmasının büyük bir sebebi de ekonomik kaynakları sınırlı olduğu için ve bu sektör dışındaki işlere erişimlerinin olmamasıdır. Çok kazançlı işler için ihtiyaç duyulan vasıfları olmadığı için tek gelir kaynakları olan tarım işçiliğine yönelmektedirler. Bu döngü çocuk işçiliğini de sürdürmeye katkı sunmaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2019: 62).

2.7.4. Mevsimlik Tarımda Çalışan Çocuklar

Ülkemizde tarım, çocuk işçiliğinin en çok rastlandığı ve sayıca çocuk işçiliğinin fazla olduğu sektörler arasındadır. Mevsimlik tarım işçiliğinde çocuk işçisi sayıları oldukça yüksektir (Kalkınma Atölyesi, 2019: 49).

Çocuk işçilerin içinde tarım sektöründeki çocuklar çalışma koşulları ve içindeki şartlardan ötürü ayrı tutulmaktadır. Yaşam koşulları, çalışma şartları, çevrenin etkileri, eğitim, sağlık problemleri bakımından mevsimlik tarım işçisi çocuklar, en olumsuz koşullarda çalışan kişiler arasındadır (Gülcan, 2007: 34).

Karakaş ve Çelik (2016: 894) araştırmalarında çocukların iyi olma durumunu ele almışlardır. Çocuğun iyi olmasının karşısındaki en büyük engel çocuk işçiliğidir.

Tarım işlerinin mevsimlik olarak gerçekleşmesi, çocuk iş gücüne duyulan arzı mevsimlik duruma getirmiştir. Tarım işçiliği mevsimlik olarak ihtiyaç duyulan bir iş olduğu için buradaki çocuklar küçüklükten beri çalışma hayatının içinde yer almaktadırlar. Henüz çocukken basit görevler

üstlenerek alıştıkları çalışma ortamına yaşı ilerledikçe tamamen bir tarım işçisine dönüştüğü söylenebilir (Duyar ve Özener, 2003: 11-12).

Mevsimlik tarım işçileri, tarım işi dışında başka bir işi olmamış, kendilerine ait arazileri olmayan kişilerdir. Aynı zamanda çocuk işçiliğinin en fazla olduğu alanlardan biridir. Aileleriyle beraber göç sürecine dahil olan çocuklar bazı dönemlerde eğitim hayatından uzaklaşmaktadırlar. Eğitimden uzaklaşan çocuklar ise ileride yine mevsimlik tarım işçisine dönüşmektedirler. Bu da mevsimlik tarım işçiliğinin kuşaktan kuşağa geçen bir dönüşüm olduğunu göstermektedir (Lordoğlu ve Etiler, 2014: 129).

Gülbuçuk (2012: 81)'un yaptığı bir araştırmaya göre çocukların %75,8'i bir günde 12 saat çalışmaktadır. Kız çocuklarında bu sayı daha da yükselmektedir. Hesaplara göre çocuklar günde neredeyse 11,7 saat çalışmaktadır. Bu çalışma saati çocuğun kendi isteğiyle çalıştığı saatler değil ailesinin isteği ile oluşan saatlerdir. Buradaki asıl amaçları aileye gelirin fazla girmesidir. Çok zor koşullarda çalışan mevsimlik tarım işçilerinin çocukları çok erken yaşlarda çalışma hayatına girmektedirler. Bazı araştırmalara dayanarak çocuklar ortalama olarak 9,4 yaşında çalışmaya başlamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi çocuklar ailelerine destek olmak için çalıştığından dolayı kendi ellerine hiç ücret geçmemektedir.

Mevsimlik tarım işçiliği, iş kazaları bakımından en riskli grupta yer alır. Buna ek olarak mevsimlik tarımda çocuk işçiliği çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden sayılmaktadır. Araştırmalara göre çalışan çocukların büyük bir kısmı tarımda çalışmaktadır (Gülcan, 2007: 29).

2.7.5. Çocuklar için Tehlikeli İşler

Nelerin tehlikeli iş sınıfına girdiği ve ne özellikleri olduğu önemli bir konudur. Genellikle tehlikeli işler: “yapılış şekli ya da doğası gereği çocuğun ruhsal ve bedensel sağlığında zedelenmeye yol açan işler” olarak tanımlanmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin yaptığı işler tehlikeli sınıfa girmese bile çalışma saati haftada 43 saati aştığından dolayı tehlikeli işlerden sayılmaktadır. Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleri Hakkında 190 Sayılı Tavsiye Kararının 3. paragrafında tehlikeli olarak kabul edilen işler için birtakım kriterler belirlenmiştir (Çakmak, 2021: 8-9). Bu işler:

Çocukların fiziksel, psikolojik ve cinsel istismara uğradığı işler yeraltında, su altında, yükseklerde ve sınır konulan işlerde tehlikeli makinalar, eşyalar, araç ve gereçlerle çalışma ve elle ağır yüklerin taşınması sağlıksız ortamlarda çalışarak, tehlikeli maddelere, süreçlere, sıcaklıklara, gürültüye ve titreşime maruz kalma zor koşullarda, uzun saatlerle ya da işverenin çizdiği katı sınırlar altında çalışmadır.

ILO, çalışma biçim ve özelliklerine göre çocukların çalıştıkları işleri 3 farklı şekilde sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma “hafif işler”, “tehlikeli işler” ve “en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği” şeklindedir. ILO 138 No’lu sözleşmesinin 7. maddesinde hafif işler olarak nitelendirdiği işlerin genel özelliklerini belirtmiştir. Hafif işler olarak belirtilen işlerin özelliklerine bakıldığında (Çakmak, 2021: 8-9): Çocuğun sağlığı ve gelişimi açısından zararlı olmayan, çocuğu okulundan alıkoymayan, fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan gelişimine engel olmayan doğası gereği tehlikeli olmayan ve haftalık 14 saati aşmayan işlerdir.

2.7.6. Çocukların Çalışması Sonucu Ortaya Çıkan Riskler

Mevsimlik tarım işçilerinin iş ortamları bir sürü riski içerisinde barındırır. Çocuklar tarlalarda çalışırken bir iş kazası yaşadıkları zaman, işverenleriyle aralarında herhangi yazılı bir sözleşmeleri olmadığı için çocuğa işi bıraktırabilirler. Tarlada iş kazası geçirmiş çocukların sosyal güvenceleri olmadığı için ve iyileşmesi için de yeteri kadar kazancı olmadığı için tedavi olamamaktadırlar. “Nitekim Türkiye’de 2006 senesinde toplamda 79.027 adet iş kazası ve mesleki hastalı ortaya çıkmış ve toplam 1.601 adet işçi yaşamlarını yitirmiştir” (Barışık vd., 2016: 177).

Çocukların gelişim süreçleri sürdüğü için sosyal, psikolojik ve fizyolojik olarak çoğunlukla etkilenen gruplar çocuklardır (Baş ve Molu, 2017: 1686). Çocukların bahçelerde karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de iş sağlığı ve güvenliğidir. Çocukların çoğunlukla tarımsal kimyasal ilaçlara maruz kalma, ağır yükler taşıma, böcek ve haşere sokması, çok uzun saatlerce çalışmaları ve dengeli beslenememeleri gibi birçok nedenden dolayı sağlıkları kötü etkilenmektedir (Lordoğlu ve Etiler, 2014: 116-117).

Çocuklar ağır iş şartları, ağır yük taşımaları, sürekli eğilip doğrulmaları, uzun saatlerce çalışmaları gibi birçok tehlikeli riskle karşı karşıya kalmaktadır bu da yaralanmalarına sebep olabilmektedir. Çok uzun saatlerde çalışmaları, kimyasalları solumaları gibi birçok riskten dolayı çocukların sağlıklı gelişimini negatif olarak etkilemektedir. Çocukların evlerinde gerektiğinde beslenmemesi, sağlık koşulları uygun bir çevrede olmayışları ise yoksulluğun bir sonucudur. Bu da çalışma hayatına atılmış çocukların kendi akranlarına nazaran fiziksel olarak daha zayıftır, hastalıklara yakalanma riski fazladır ve daha güçsüzdürler. Çocuklar çok erken yaşlarda fiziksel güç gerektiren işlerde çalışmaya başladıkları için ileriki dönemlerde güçlerini tükettiklerinden dolayı da biyolojik gelişimleri akranlarından geride kalmaktadır (Gülcan, 2007: 19-20).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜRESEL VE ULUSAL ÖLÇEKTE MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİ VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

3.1. Dünyada Mevsimlik Tarım İşçiliği

ILO verilerine göre dünyada 1,1 milyar tarımsal iş gücü vardır. 1,1 milyar işgücünün neredeyse 450 milyonu, tarımda çalışma maksadıyla ülkelerarası göç etmekte veya bulunduğu ülke içerisinde yer değişmektedir. Buna göre dünyadaki tarım işgücünün %40'ı göçmen işçilerden oluşur (Akalin, 2018: 4-5).

Sürekli işçiliğin yerini zamanla mevsimlik işçilik almaktadır. Böylece geçici istihdamlar arttığı için sosyal korumadan söz etmek mümkün değildir. Bazı gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler de tarım işçilerinin büyük kısmı geçici mevsimlik işçilerdir (Arslan, 2016: 1137).

Mevsimlik tarım işçiliği 1600'lü yıllarda başlamaktadır. O yıllarda kölelik uygulaması olduğundan dolayı işçileri Afrika'dan alarak kendi rızaları dışında başka ülkelere götürmektedirler bu da göçebe tarım işçiliğinin başlangıcına işaret etmektedir. 1848'lerde Meksika ve Amerika savaşı sonrası Meksika'daki göçmenler Amerika'ya geçici iş aramaya gitmişlerdir. Çoğu kişi buralarda mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası tarımda büyük bir işçi eksikliği belirmiştir. İkinci dünya savaşında birçok insan yaşamını yitirdiği için iş gücü ihtiyacı doğmuştur bunu da geçici tarım işçileriyle çözmüşlerdir. Günümüzde de hala birçok ülke mevsimlik tarım işçilerini yoğunlukla kullanmaktadır (Fereli vd., 2016: 38).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde 2007-2009 yılları arasında yapılmış bir araştırmada mevsimlik tarım işçilerinin nüfus yapıları incelenmiştir. Görüşülen işçilerin çoğu erkektir ve yaklaşık %23'ü yoksuldur. Bu işçilerin yılda dört ve altı ay arasında, haftalık da kırk iki saat çalıştıklarını belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda çalışma koşullarındaki kötü şartlardan dolayı işçiler sağlık sorunları yaşamaktadır (Fereli vd., 2016: 37).

Pakistan, Hindistan ve Batı Bengal'de tarım alanına mevsimlik işçi göçü 1970'li yıllarda sıklaşmıştır. İhtiyaç duydukları işçi açığını ülkedeki geçici göç etmelerden karşılamaktadır. İşveren ve işçi arasında yazılı bir şey olmayıp gayriresmi şeklinde devam etmiştir (MİGA, 2012).

ABD'deki resmi verilere bakarak tarımda çalışan işçi sayısının neredeyse 2,5 milyon olduğu ve bu işçilerin 1.4 milyonunu gezici tarım işçilerinden oluştuğu bildirilmektedir. Resmi olmayan nüfusta katılınca sayının neredeyse 3 ila 5 milyon civarı olduğu düşünülmektedir. Buradaki işçiler senelik 7500 dolar almaktadır. Bu işçilerin çoğunlukla sebze ve meyve hasadında çalıştıkları bilinmektedir. Göçmen toplulukları “Göçmen ve Mevsimlik Tarım İşçileri Sözleşmesi” aracılığıyla koruma altına almaktadırlar. Sözleşmede yapılacak iş tanıtılmakta, işçilerin yaşam, çalışma şartları ve ücretleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Şimşek, 2011).

3.2. Türkiye’de Mevsimlik Tarım işçiliği ve Tarihsel Gelişimi

Türkiye dünyada iklimsel ve toprak açısından tarım faaliyetlerini yürütmek için en elverişli ülkelerdendir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Haziran 2018 Hane halkı İşgücü verilerine göre, Türkiye’de 5,6 milyon kişi tarımda çalışmakta, tarımda ücret karşılığı çalışan 4,6 milyon kişi de mevsimlik olarak çalışmaktadır. Elde edilen bu sayıların içerisine 15 yaşının üstü dahildir. Kayıt dışı çalışanların bir kısmı ücretli bir kısmı ise ücretsiz aile işçiliği yapmaktadır. Yapılan araştırmalara göre mevsimlik tarımda çalışan kişi sayısını en az 1 milyon olduğu belirtilmiştir. Mevsimlik tarım işçiliği genelde yapısı gereği ülke veya coğrafyalardan bağımsız olarak ortak özelliklere sahiptir. Tarımsal üretimde genellikle göçmen işçiler, yabancı uyruklu çalışan kişiler ve kırsal alanlarda ikamet eden arazisi olmayan yoksul insanlar yer almaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2019: 30-38).

Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliğinin başlamasında dört sebep rol oynamaktadır: İlk olarak, çok partili sisteme geçme evresi; ikinci olarak Demokrat Parti’nin iktidar olduğu dönem; üçüncü olarak tarımda makineleşme dönemi ve son olarak kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yapılan göçlerdir. Bu dört maddeden dolayı ülkemizin uyguladığı üretim biçimlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Nüfus yapısındaki değişiklikler zaman içerisinde üretimde iş gücü ihtiyacını doğurmuştur. Devlet, tarımsal üretimin artması için mülk sahiplerine teşvik ve destekler vermiştir. Bununla birlikte makinelerin iş yapamadığı yerde insan iş gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Böylece mevsimlik tarım işçiliği doğmuştur. Geleneksel üretim yapısındaki değişiklikler kırsal alanlarda yaşayanların işsiz kalmalarına sebep olmuştur. Böylece de mevsimlik tarım işçiliğine olan ihtiyaç da artmıştır (Akbıyık, 2011: 138).

Türkiye’deki mevsimlik tarım işçilerinin kimler olduğuna bakmak istersek öncelikle bazı önemli toplumsal değişikliklere bakılmalıdır. En önemli değişikliğe baktığımızda, tarımda makineleşmeyle birlikte kırsaldaki üretimden kaynaklı ilişkilerin bozulmasına işaret etmektedir. Tarımda makineleşmeyle beraber arazi sahipleriyle ortakçılar arasında birtakım problemler yaşanmış ve ortakçılar topraklardan kovulmuşlardır. Arazi sahibi olmayan ailelerin en yoğun olarak toplandığı bölge Güneydoğu Anadolu bölgesidir (Tabcu, 2015: 3).

Tarımda makineleşmeyle ve sanayileşmeyle beraber tarım sektöründe bazı dönüşümler yaşanmıştır. Makineleşmeyle, üretim yapılmayan/işlenmeyen topraklar aktif olarak kullanılmaya başlanmış ve tarımsal arazilerin alanı genişlemiştir. Öte yandan nüfusun artması ve arazilerin miras aracılığıyla bölünmesi de bu tarımsal üretimin yapıldığı arazilerin parçalanarak küçülmesini sağlamıştır. 1952’lerde bir tarım arazisi 77 dekararken, 1980’lerde 62 dekar olmuş ve sonuncu olarak 1991’de ise 57,7 dekar olduğu görülmüştür. Zamanla bölünüp küçülmüş olan bu arazilerde ekonomik problemler yaşanmaya başlamıştır. Türkiye’de tarım sektöründeki ailelerin %30’u topraksız ailelerdir. Bu aileler ise mevsimlik tarım işçiliği veya ortakçılık yapmakta ve yaşamlarını devam ettirmektedir (Tabcu, 2015: 1).

Küçük arazi sahipleri başlangıçta yaşadıkları geçim sıkıntılarıyla beraber topraklarını kaybetmiş ve mülksüzleşmiştir. Mülksüz ailelerin sayısı artınca buna bağlı olarak da mevsimlik tarım işçiliği de artmıştır (Yıldırım, 2015: 17).

Türkiye’deki mevsimlik tarım işçileri sayısı ile ilgili kesin sayılar söylemek mümkün değildir. Çoğu kaynak iki milyona yakın mevsimlik tarım işçisi olduğuna vurgu yapmaktadır. 2014 TÜİK hane halkı iş gücü istatistiğine göre genel istihdamın %22’si tarım sektöründedir. Neredeyse altı milyona yakın olan nüfusun %40 veya %50’si mevsimlik tarım işçisidir (TBMM, 2015: 2).

Mevsimlik tarım işçilerinin göç haritası şöyledir: Güneydoğu Anadolu Bölgesinden çıkarak Çukurova Bölgesine gitmektedirler. Oralardan ise Egeye, İç Anadolu’ya ve Karadeniz’e doğru göçler devam etmektedir. Çukurova’da kalınan süre ocak ve haziran ayı arasındadır. Bu bölgede mevsimlik tarım işçileri; seracılık, bostan, pamuğun çapalanması, fide tohumu, yer fıstığının çapası ve soğanların çapalanması gibi faaliyetlerde çalışmaktadırlar. Karadeniz Bölgesineyse genellikle fındık hasadı için gitmektedirler. Ağustosta başlayıp eylüle kadar süren fındık hasadı Doğu ve Batı Karadeniz boyunca yapılmaktadır. Fındık hasadını tamamlayan mevsimlik tarım işçileri eylül ve ekim aylarında pamuk hasadı için tekrar Çukurova Bölgesine gitmektedirler. Mayısla haziran ve ekimle kasım sezonlarını içine alan süre boyunca mevsimlik tarım işçileri pancar hasadı, nohut ve patates çapalamak için Konya, Yozgat, Aksaray, Eskişehir, Ankara, Afyon, Karaman, Kayseri, Tokat, Muş illerine giderek çalışmaktadır. Üzüm hasadını yapmak için Ege’ye gelmiş olan işçiler de ağustos ayının başlangıcına kadar Ege Bölgesinde kalmaktadırlar. Tüm ülkede yapılabilen narenciye hasadıysa eylülde başlayıp mart ayının sonuna kadar sürmektedir. Bu yedi aylık dönemde mevsimlik tarım işçileri çeşitli illerde konaklamakta ve çalışmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi mevsimlik tarım işçiliği sürekli olabilmektedir. Bundan dolayı işçilerin bir kısmı bazı ürünlere gidip tekrar memleketine dönerken kiminin göç serüveni ise sene boyunca devam etmektedir (Akalın, 2018: 5).

Mevsimlik tarım işçileri genellikle nisan ve kasım ayı arasında göç sürecine devam etmektedir. En çok gittikleri iller ise Adana, Giresun, Malatya, Konya ve Kayseridir. Göç ettikleri şehirlerde genellikle çadır yerleşkelerinde konamaktadırlar (MİGA, 2012).

Mevsimlik tarım işçilerine çalışması gereken işleri genelde tarım aracıları bulmaktadır. Bu süreçte işçiler işverenlere direkt olarak iletişim kurmamaktadır. Böylece tarım aracısı işçisine iş bulurken işverenlere de işçi bulmuş olmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri böylece birçok bölgeye çalışmak için gidebilmektedir (Demir, 2015: 180).

Tarımın gelişmesi ve pazar arayışının artması ile beraber ürünlerin daha çabuk ve daha bilinçli olarak toplanması gerekmektedir. Buna paralel olarak da mevsimlik tarım işçileri yaygınlık kazanmaktadır. Henüz resmi bir sayıları olmamasına ve kayıt dışı çalışmalarına rağmen çok fazla problemi barındıran bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (MİGA, 2012).

Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliği başlangıçta işçilerin kendi arazilerinde çok fazla iş olmadığı zamanlarda daha çok kazanç elde etmek amacıyla diğer tarım ürünlerinde çalışmasıyla başlamaktadır. Gittikleri şehirlerde kendilerinininkilerden farklı tarımsal ürünlerin olması, hasat dönemlerinin değişik zamanlarda olması onları göçe iten sebepler arasında sayılmaktadır. Daha sonraları bu yapılan iş bir meslek halini almıştır. Bu göç sürecine katılan bazı insanların kalıcı bir istikameti bile olmamaktadır (Orhan, 2017: 61).

16. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı Döneminde tarım ürünleri kırsal alanın ve kentin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmekteydi. Tarım ürünleri genel olarak tüm ihtiyacı karşıladığı için ekonomi de bu dönemlerde canlıydı. Daha sonraları nüfusun artması ile beraber topraklar yetersiz gelmeye başlamıştır. Mülksüzleşen insanlar ise zamanla diğer bölgelere çalışmaya gitmişlerdir (Çakmak, 2018: 10).

Türkiye’deki tarım işçiliğinin tarihine bakıldığında zaman Osmanlı zamanında Kavalalı İbrahim Paşa’nın pamuk ekimi için Sudan’dan işçi getirmesiyle başlamaktadır. Pamuk ekiminin fazlalaşması ile beraber de işçi açığı ortaya çıkmıştır. Bundan sonra da mülksüz arazi sahipleri çalışmak için bu bölgelere gitmekteydiler (Akbıyık, 2008: 230).

Doğu Karadeniz illerinden Kırım ve Rusya’ya çalışmaya gidenlerin varlığından da söz etmek mümkündür (Doğanay ve Çavuş, 2013: 97).

Cumhuriyet döneminde yaşanan toplumsal değişiklikler ve gelişmeler mevsimlik tarım işçiliğinde de bir değişime sebep olmaktadır. Tarım arazilerinin parçalanarak küçülmesi, savaş yıllarındaki çatışma sonucunda yapılan zorunlu göçler bu dönüşümlere örnek verilebilmektedir (Çınar ve Lordoğlu, 2011: 5).

Tarım ve sanayinin Türkiye’de gelişmesi ile beraber göçler artmaktadır. Göçler genellikle kırsal alanlardan kentlere doğru olmaktadır. Kırsal alanlar genellikle ekonominin tarıma dayalı

olduğu, sağlık, eğitim imkanlarının yeterince gelişemediği yerler olarak tanımlanmaktadır (Güreşçi, 2007: 12).

Mevsimlik göç, senenin bazı aylarında ekonomik nedenlerden dolayı kendi şehirlerinden diğer şehirlere gitmesiyle başlamaktadır. Göçler genelde yazın ve bahar döneminde gerçekleşmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği ortalama olarak üç dört ay sürmektedir. Fındık için Karadeniz'e, zeytin için Ege'ye, pamuk için Çukurova'ya, kayısı, soğan ve şekerpancarı içinse İç Anadolu'ya göç etmektedirler (Tüfekçi, 2002: 15).

Çınar ve Lordoğlu (Aktaran: Akçay, 1999: 115-131)'na göre Türkiye'de mevsimlik tarım işçileri kimlerden oluşmaktadır? sorusunun cevabının bazı toplumsal değişimlere dayandığı göstermektedir. Özellikle mevsimlik tarım işçisi arzını ve boyutlarını belirleyen toplumsal değişkenler önemli hale gelmektedir. 1950'lili tarımda makineleşme ve arazi mülkiyet yapısındaki dönüşümler bu toplumsal değişikliklerin başında gelir. Daha sonra ise kırsaldaki üretim ilişkilerinin çözülmesi değişim pratiklerini büyük ölçüde etkilemiştir. Bilhassa 1965 ve sonrası mülk sahipleri ve ortakçılar arasında yaşanan çelişkili durumlar ortakçıların topraklarından kovulmalarıyla sonlanmıştır. Bu sürecin nihayetinde toprak sahiplerinin kendi topraklarından kovulmuş ortakçılar ve yarıcılar ülkedeki topraksız köylüleri meydana getirmişlerdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi şehirleri toprak sahibi olmayan aile oranının en fazla olduğu yerlerdir.

3.3. Dünyada Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği insanlık tarihinin her döneminde var olan bir olgudur. Sümerlerde kadınların ve çocukların ailesinin geçimini sağlamak amacıyla çalıştıkları belirtilmektedir. Milattan 2100 yıl önce Hammurabi Kanunlarında ustaların çocuklara iş öğretme zorunluluğundan bahsedilmektedir. Her dönemin özelliklerinin farklı olması, Çocuk İşçi, Çocuk Çalışan, Çalışan Çocuklar, çocukların çalışma şekillerini de farklılaştırmaktadır. Kölelik zamanlarında, anneleri ve babaları köle olan çocuklarda tıpkı anne ve babaları gibi kölelik yapmışlardır. Roma'da çocukların maden ocaklarında çalıştırıldıkları bilinmektedir. Orta Çağ'a gelindiğinde ise çocuk işçiliği konusunda bir değişme olmamıştır. Orta çağda çocukluğun yedi yaşında bittiği ve çocukların senyörün tarlasında ya da zanaat atölyelerinde çalıştıkları söylenmektedir. Bu süreç sanayi devrimine kadar loncalarda ve atölyelerde çocukların ustaların yanında çıraklık yapmalarıyla devam etmiştir. Sanayi Devrimiyle birlikte çocuk işgücünde büyük değişimler meydana gelmiştir (Mavi, 2021: 15-16).

Çocuklar insanlık tarihinin her döneminde çalışma hayatında yer alsalar da çocuk işçiliği kavramı Sanayi Devrimiyle birlikte ortaya çıkan bir kavramdır. Sanayileşmeyle birlikte çalışan çocukların sayısında artış olmamış ancak çalışma şekillerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Sanayi Devrimi öncesi, evlerde ve küçük atölyelerde gerçekleştirilen işler, Sanayi Devrimi sonrası fabrikalara taşınmıştır. Bu gelişmelerle beraber tarım sektörü endüstrileşmenin karşısında

sürdürülebilirliğini yitirmiş ve çocuklar fabrikalarda çalışmak mecburiyetinde kalarak kendilerine uygun olmayan işlerde kurumsal işgücüne evrilmişlerdir (Mavi, 2021: 17).

Sanayi Devrimi'nden sonrası İngiltere'deki fabrikalarda çalışanların %33'ünü kadınlar ve çocuklar oluşturmuştur. Endüstrileşmenin küresel etkisi ile beraber çocuk emeği İngiltere'nin haricinde diğer ülkelerde de etkisini göstermiştir. Sanayileşme sürecini yaşamış her ülkenin işgücü pazarında çocuk emeği yer almıştır (Demir, 2018: 24). Mesela Belçika'da 1880'li yıllarda 6-7 yaşlarındaki çocuklar hasır, sepet yapımı gibi işlerde çalıştırılmışlardır. Başka bir Avrupa ülkesi olan İspanya'da ise sanayi devrimi sürecinde çocukların iş hayatına başlangıç yaşı 6-7 civarında olmuştur. Bunun yanında maden işlerinde çalışan çocukların dinlenmeksizin 36 saat çalıştırıldıkları belirtilmiştir (Gül, 2020: 7).

ILO'nun raporlarına göre çocuk işçiliği dünyada en üst sıralarda yer alması gereken ve acil bir şekilde çözüm bulunması beklenen bir problemdir. Milyonlarca çocuk fiziksel, zihinsel, sosyal, eğitsel, kültürel ve duygusal gelişimine zarar veren ve ulusal yasalarla uluslararası standartlara uyumlu olmayan koşullarda çalışmaktadır. İstatistiklere göre dünyada çalışan çocuk sayısı kesin bir şekilde bilinmemekle beraber, 5-14 yaşlarında 250 milyon çalışan çocuk olduğu, 12-17 yaşlarında 283 milyon çocuk çalıştığından dolayı okula devam edemediği tahminler arasındadır (Özen, 2008: 19-20).

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün "Çocuk İşçiliği: Küresel 2020 tahminleri, eğilimler ve gelecekteki durum" raporuna göre Dünyada 2020 yılı itibarıyla 5-11 yaş grubundaki çocuklar, çocuk işçilerin ve tehlikeli işlerde çalışanlarında önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Çocuk işçilerin %9,7'si 5-11 yaşlarındaki, %9,3'ü 12-14 yaş aralığında ve %9,5'i de 15-17 yaş aralığında yer alıyor. Ortalama 160 milyon çocuk işçiye tekabül eden bu oranların yaklaşık 79 milyon çocuğun tehlikeli işlerde çalıştığı tahmin edilmektedir. Dünyada her on çocuktan hemen hemen biri çocuk işçidir. Çocuk işçiler hala ağırlıklı olarak tarım sektöründe yer almaktadır (%70,9). Çalışan her beş çocuktan hemen hemen biri (%17,1) hizmet sektöründeyken %11,9'u da sanayide çalışmaktadır (Mavi, 2020: 2).

Çocuk işçiliği az gelişmiş ülkelerde varlık durumunu daha fazla hissettirse bile Ortadoğu, Asya, Afrika, Latin Amerika'da yer alan gelişmekte olan ülkelerde de yoğun olarak görülmektedir (Küçükkalay vd., 2000: 105).

Avrupa ülkeleri dışında sanayileşme hareketi içinde olan Japonya ve Kolombiya'da da durum farksız olmuştur. Bu ülkelerde çocukların çok küçük yaşlarda çalışmaya başladığı ve çocuk emeğinin yapısının Avrupa'yla benzerlik gösterdiği görülmüştür. Çocuk işçiliğine yönelik ilk yasal düzenleme 1802 yılında İngiltere'de "Çırakların Sağlığı ve Morali (Ahlâkı)" isimli kanunun meydana

getirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu kanun, çocuk işçiliği ile mücadelede ilk yasal düzenleme olmasından dolayı çocukları koruma açısından oldukça önemlidir (Gül, 2020: 7).

Hindistan'da 1948'li yıllarda çıkan Fabrikalar Kanunu'na göre 15 yaşının altındakiler çocuk olarak kabul edilmesine karşın aynı yılda çıkarılan Asgari Ücret Kanunu'na göre 14 yaşının altındakiler çocuk olarak kabul edilmiştir (Şahin, 2009: 6).

3.4. Türkiye'de Çocuk İşçiliği

Türkiye açısından çocuk işçiliğinin tarihi gelişimi incelendiğinde; Türklerin toplum olarak her zaman eğitime önem verdiği görülmektedir. Selçuklulardan önce bile meslek öğrenmek isteyen kişilerin ustaların yanında çalıştıkları ve zanaatla ilgilendikleri bilinmektedir. Tarım ve hayvancılığın geçim kaynağı olduğu dönemlerde Anadolu'da küçük yaşlardaki çocukların ailelerinin yanlarında tarım ve hayvancılık işleriyle uğraştıkları belirtilmiştir. Ticaretin gelişmesi, Osmanlı Devleti'nde ahilik sisteminin meydana gelmesine zemin hazırlamış ve beraberinde çocuklar yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalık gibi hiyerarşik bir yapı içerisinde çalışmışlardır. 13. yüzyıla beraber Ahilik sistemi, çocukların zanaat hususunda yetişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Mavi, 2021: 17).

Sanayi Devrimiyle dünyada meydana gelen büyük etki uyandıran toplumsal değişim, Osmanlı Devleti'nde de etkisini göstermiştir. Bunun göstergesi de Ahilik sistemi ve lonca isteminin zayıflamaya başlamasıdır. Sanayileşmenin bir sonucu olan iş gücü ihtiyacıyla aynı döneme tekabül eden Birinci Dünya Savaşı sonucunda yaşanan erkek işgücü azalması sonucunda, kadın ve çocuklar fabrikalarda çalışmaya başlamıştır. Bu dönemde çalışma zamanının on altı saatlere ulaştığı fakat bu kadar çok çalışmaya karşılık ücretlerin düşük olduğu, İstanbul'da bez ve kibrit fabrikalarında çalışan çocukların bütün çalışanların yarısına tekabül ettiği bilinmektedir (Şahin, 2012: 108).

İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği senelerde Türkiye'de iş hayatındaki çalışma şartları kötüleşmiş ve çocuk işçiliğinde artış meydana gelmiştir. 1940 Milli Koruma Kanunu ile çalışma yaşamında sıkı kurallar getirilmiş; kadınları ve çocukları koruyan maddeler kaldırılmış çalışma saatleri artırılmıştır. Sanayide çalışan çocuk sayısı iki katına çıkmıştır. Türkiye'de çocuk işçiliğinde önemli değişim ve dönüşümün yaşandığı dönem, yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğidir. 1950'lili yıllarda yaşanan köylerden kentlere göçün payı büyüktür. Bu gelişme çalışma hayatı ve toplumsal yapıda dönüşümlere yol açtı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızlanan sanayileşme ve kente göç olgusu işgücü kompozisyonunu değiştirmiştir. Türkiye'de çocuk emeğinin yaygınlığını köylerden kentlere göç, sanayileşme, kent yoksulluğu, enformel sektörün gelişimi ve örgün eğitimin başarısızlığı gibi pek çok etmenin karşılıklı etkileşiminin ürünüdür (Duyar ve Özener, 2003: 26-28).

Sanayileşmenin öncesinde ailelerinin yanında çalışan çocuklar yeni düzen ile artık yeni açılan fabrikalarda çalışmak zorunda kalmıştır. Sanayi Devriminin ilk senelerinde erkek, kadın ve tüm

yaştaki çocuğun çalışma süresi 18 saatlere kadar artmıştır. Bunun yanı sıra işsizliğin çok yoğun olmasından kaynaklı ücretler ‘sefalet ücretleri’ şeklinde ifade edilen seviyededir (Çakmak, 2021: 16).

Türkiye’de de çocuklar ucuz işgücü olarak değerlendirilmekte ve aile bütçesine katkı sağlayan kişiler olarak kabul edilmektedirler. Bu anlayıştaki ailelerin göç ederek kentlere taşınmasıyla da çocuklar yine ucuz işgücü olarak şehrin resmi olmayan işgücü piyasalarında yerlerini almıştır (Barışık vd., 2016: 163).

Çok uluslu şirketlerin ucuz işgücü olan ülkelerde faaliyet göstermesi, çok sayıda çocuğun bu alanlarda çalışmasını beraberinde getirmiştir. Çok uluslu şirketlerin etkinlik gösterdiği tarım, maden ve tekstil sektöründe çocuk emeğinin fazlaca kullanıldığı bilinmektedir. Haliyle çok uluslu şirketler çocuk emeğinden doğrudan veya dolaylı şekilde faydalanmaktadır (Coşan, 2019: 300).

Türkiye’de çocuk işçiliğinin engellenememesinin en büyük sebeplerinden birisi de konuyla alakalı mevzuattaki eksikleri ve denetimlerin yetersiz olmasından dolayı meydana gelen yasal boşluklardır. Bu perspektiften bakıldığında Türkiye’de çalışma yaşamını düzenleyen ve temel Kanun olan 4857 Sayılı İş Kanunu ve 4857 Sayılı İş Kanunu kapsamında yayımlanan yönetmelikler, konuyla alakalı uluslararası mevzuata ve kurallara uygun olarak hazırlanmış olmakla beraber başta tarım sektöründe olmak üzere sanayi ve hizmet sektöründe de bazı problemler ortaya çıktığı bilinmektedir. Konuyla bağlantılı olarak en çok tarım sektöründe problemler yaşanmasının asıl nedeni bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerde işgücü denetiminin, 50’den fazla, daimî işçi ve tam zamanlı işçi çalıştıran işletmelerde yapılmasından kaynaklanmaktadır. Haliyle de 50’den az, daimî işçi olmayan ve tam zamanlı çalışmayan işçilerin istihdam edildikleri tarım işletmelerinde denetim olmamakta ve bu işletmelerde diğer bir sürü problemle beraber çocuk işçiliği kontrol edilememektedir (Barışık vd., 2016: 170).

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin ve bu ailelerin çocuklarının haklarının temini ve temel hizmetlerden faydalanmasına ilişkin uluslararası ve ulusal mevzuat ve politikalar bulunmaktadır. Bunların başında Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989’da kabul edilmiştir. Türkiye de dahil olmak üzere 142 ülke sözleşmeyi imzalamış veya onay ve katılma yoluyla taraf devlet konumuna gelmiştir. Türkiye adı geçen sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve bu sözleşme 10 Aralık 1994’te TBMM tarafından kabul edilmiştir.

Başka bir önemli mevzuat ise 2001 yılında Türkiye tarafından kabul edilen ILO 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi’dir. Sözleşme gereğince Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) tarafından ilgili tüm kurum ve kuruluşların katkılarıyla 2005-2015 yıllarını kapsayan Çocuk

İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana Bağlı Ulusal Politika ve Program Çerçevesi hazırlanmış ve uygulanmıştır. 2015 yılında tamamlanan bu politika ve program çerçevesi, 2017- 2023 dönemini kapsayacak şekilde güncellenmiş ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023) hazırlanmıştır. Ulusal Program'da öncelikli hedef grupları “sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma” olarak belirlenmiştir (Kalkınma Atölyesi, 2019a: 9).

Başbakanlık Genelgesi ile Türkiye’ de çocuk işçiliği ile mücadele etmede hassasiyetin arttırılması maksadıyla 2018 senesi “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı” ilan edilmiştir. 2017 yılı nisan ayında açıklanan DİSK Genel İş Sendikası’nın raporuna göre Türkiye’de 15-17 yaş grubundaki çocuk işçi sayısının arttığı belirtilmiştir. Bu sayı 2012 yılında 601 bin iken 2016 yılında 709 bine ulaşmıştır. Bu çocuk işçilerin 558 bini kayıt dışı çalışırken, 150 bini sigortalı çalışmaktadır. Çocuk yoksulluk oranının çok olması, çocuk işçiliğinin artışında etkisini göstermektedir. Çocuk yoksulluk oranının açısından Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile Türkiye karşılaştırıldığında oranın en fazla olduğu ülke Türkiye’dir. 2012 yılında iş kazalarında hayatını kaybeden 32 çocuk varken 2016 yılına gelindiğindeyse bir artış yaşanmış ve bu sayı 56’ya yükselmiştir. Son zamanlarda Türkiye’deki çocuk işçiliği sorununun en önemli sebeplerinden biri de Suriye’deki savaştan kaçarak Türkiye’ye sığınan çocukların çalışma hayatına girmesi olduğu görülmektedir (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu [DİSK], 2017: 5-6).

3.5. Yoksulluk Döngüsü

Yoksulluk nerdeyse çoğu sosyal bilimlerin odağına giriyor, bundan dolayı da net bir tanımının yapılması güç olmakla birlikte her bilim dalı farklı yorumlamaktadır. Gelir paylaşımı bakımından iktisadi, yoksul insanların toplumsal kategoriler oluşturması bakımından sosyolojik, yoksulluğun yalnızca nesnel olmaması ve öznel algılanması bakımından psikolojik, insanın yoksul olması bakımından değerlendirilmesi antropolojik, yoksul kişiler ile yoksul olmayan kişilerin farklı mekânsal özellikleri olması bakımından karışık bir konudur. Gelir seviyesi veya harcama seviyesi bakımından ekonomik bir anlam taşıyan yoksulluk, toplumsal olaylar ve sürecin irdelenmesi de diğer yaklaşımlar arasında yer almaktadır (Önder ve Şenses, 2006: 3).

Yoksulluk insalık tarihindeki en eski sorunlardandır. Yoksulluk tarihi çok eskiye dayansa bile üstünde hemfikir olunmuş bir yoksulluk tanımından bahsetmek zordur. Yoksulluğu tanımlarken farklı perspektifler ve farklı ilişkiler açısından dolayı tek bir tanım bulunmamaktadır (Aksan, 2012: 11).

“Toplumsal genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı göreli anlamda yoksul sayılmaktadır” (TÜİK, 2021: 8).

Genel bir tanımlama yapılacak olursa bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılama olanağının olması, insanların asgari yaşama koşullarına erişme imkânı olması olarak tanımlanan yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık, yoksunluk ve sosyal dışlanma vb tanımlarla iç içedir ve etkileşimdedir. Yoksulluktan en çok etkilenen kesim kadın ve çocuklardır. Yoksulluğu en aza indirmek için politikalar üretmek gerekmektedir. Bu bağlamda yoksulluğun etkileri en aza indirgenmiş olacaktır (Öztürk ve Çetin, 2009: 2661).

Yoksulluk en genel anlamda kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelir seviyesinden yoksun olmaktır. Burada dikkat edilmesi gereken ise bireylerin hangi ihtiyaçlarını temel ihtiyaç olarak göreceği de kişiye, zaman ve topluma göre de değişiklik göstermektedir. Yoksulluk genel anlamda ihtiyacın giderilmesi bakımından görelî yoksulluk ve mutlak yoksulluk olarak tanımlanabilmektedir. Mutlak yoksulluk, kişilerin fiziksel yaşamını sürdürmek için ihtiyaç duydukları asgari tüketim seviyesidir. Görelî yoksulluk ise kişilerin refah seviyesinin toplumdaki ortalama refah seviyesinin altında olmasıdır (Çalışkan, 2010: 99-101).

Yoksulluk çok büyük bir toplumsal sorundur. Gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yaklaşık %40'ı günlük bir doların altında bir gelir elde etmektedir. Ülkemizde ise 15 yaşından küçük çocukların dörtte biri ulusal yoksulluk sınırının altında kalmaktadır. Sağlık ve yoksulluk kavramları birbiriyle ilişki içerisinde. Bu durumdan en çok etkilenen kesim ise çocuklardır. Yoksulluk durumunun içerisinde yaşayan çocuk; hastalık, beslenme, kazalardan korunma, sağlıklı yaşam, büyüme ve gelişme bakımından da ihtiyaç duyulan olanaklardan da yoksundur. Yoksul aileler, çocuklarının sağlıklı gelişimi için bazı imkanları sunamamalarının yanı sıra çocuklarını erken yaşlarda çalışma hayatına dahil etmektedir. Bu durumda çocuklar ya okula devam edememekte ya da doğrudan okuldan alınıp işe gönderilmektedir. Yoksul bir ailede yaşamak ileriki dönemlerde yoksulluk riskini artırmaktadır (Şener ve Ocakçı, 2014: 57).

Yoksulluk olgusuna daha çok gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde rastlanmaktadır. Yoksulluk en genel olarak çocukları daha çok etkilemektedir. Yoksulluk, çocuk gelişiminin önüne geçmektedir. Çocukluk döneminde yoksulluk yaşayanların hayatının ileriki dönemlerinde de yoksulluk riski yükselmektedir. Bu şekilde bir kısır döngü meydana gelmekte ve yoksulluk da gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Yoksul aileler, çocuklarına kendileri için bir sigorta ve gelir kaynağı olarak bakmaktadır. Bu nedenle de çok çocuğu tercih etmektedirler. Çocukların çalışma hayatında olması kısa vade için bir çözüm olarak düşünülmektedir fakat bu durum gelecek dönemler için uzun vadeli sorunlar meydana getirmektedir (Durgun, 2011: 143).

Çocukların çalıştıkları dönemlerde okulunun yarıda kesilmesi çocukların akademik başarılarını da negatif şekilde etkilemektedir. Bu negatif durum ise bu çocukların geleceğin mevsimlik işçileri haline dönüşmesine sebep olmaktadır. Böylelikle de mevsimlik tarım işçiliğinin aile büyüklerinden çocuklara aktarılan bir durum olduğunu söylemek mümkündür (Lordoğlu ve Etiler, 2014: 115).

Çocukların yetişkin bireylere oranla yoksulluk ile karşılaşma ihtimalleri daha fazladır. Yoksul ailede büyüyen bir çocuk temel haklarından da yoksun olmaktadır. Çocuk Hakları sözleşmesinde çocuğun en yüksek yararından bahsedilmesine karşılık dünyadaki çocukların yarısından fazlası bu sorunla yüzleşmektedir. Yoksulluk, çocukların yaşama, gelişme ve büyüme bakımından ihtiyaç duyduğu olanaklardan yoksun bırakmaktadır. Çocukken yaşanan yoksulluk durumu çoğu zaman yetişkinlik dönemindeki yoksulluğun habercisi durumundadır. Yoksul ailede yetişen çocuklar eğitim ve sağlık gibi olanaklardan da yoksun olmaktadır. Bu durum çocuk işçiliğine de sebep olmaktadır. Çocuk yoksulluğunun artması çalışan çocukların sayısının da artmasına neden olmaktadır. Çocukların çalışma yaşamına girmesi de bunların yanında birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Kurnaz, 2007: 48).

Yoksul aileler çocukların yaşama, zihinsel ve bedensel gelişimi bakımından ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bütün bunların yanı sıra çocuğun sömürülmesine, istismar edilmesine ve şiddete maruz kalmasına ve daha çok ayrımcılığa uğramasına neden olmaktadır. Çocuklarda yoksulluğun sebep olduğu bazı sağlık sorunları bulunmaktadır. Çocuklarda, sık hastalık, ağır ve bulaşıcı kronik hastalık, anne bebek ölümleri, kalıtsal hastalık, kaza, obezite ve çeşitli madde bağımlılığı gibi sağlık sorunlarına neden olmaktadır. Çocukların duygusal, zihinsel gelişimine destek olamayan yoksul aileler, yoksulluğun gelecek kuşaklara aktarılmasına sebep olmaktadır. Çocukların toplumların geleceği olduğu düşünüldüğü zaman her toplum donanımlı çocuklar yetiştirmek istemektedir. Bu kriter sağlanamadığı zaman toplumsal gelişime ket vurulmaktadır. Bundan dolayı çocuklar için en büyük risklerden biri de yoksulluktur (Durgun, 2011: 145-146).

Yoksul ailede büyüyen bireyler, çocukluk dönemlerinde iyi bir başlangıç yapamadıkları için ilerleyen dönemlerde de bu olumsuz durumları devam ettirmektedir. Özellikle de sağlıklı beslenme imkânından yeteri kadar faydalanamamak yine çocuğun ilerleyen dönemdeki eğitim hayatındaki ve mesleki hayatındaki başarısını düşürebilmekte ve böylece yoksul yeni bireyler haline gelmelerine neden olmaktadır. Bu durum ise yoksulluk döngüsü olarak adlandırılmaktadır. Yoksul bir evde yetişen çocukların yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde de yoksul bir yetişkin olma ihtimallerinin arttığı anlamına gelmektedir (Günaydın, 2021: 156-157).

Çocukluk döneminde yaşanan yoksulluğun negatif yansıması hem çocuğun büyüme ve gelişme sürecinde hem de yetişkinlik dönemindeki başarıları ve elde ettikleri ile görülebilmektedir. Yoksulluğun kuşaklar arası geçişkenliğe sahip bir toplumsal risk olması da bu problemin bir kısır döngüye dönüşme ihtimalini de çoğaltmaktadır. Bundan dolayı, yoksulluk ile mücadelenin çözümünde çocuklardan başlanması hayati önem taşır (Metin, 2015: 166).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1. Nicel Araştırma Bulguları

4.1.1. Araştırmaya Katılan Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Demografik Görünümleri

Bu bahiste, Ordu ili Ünye ilçesine çalışmaya gelen ve araştırma grubunda yer alan mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-demografik profiline yer verilmiştir. Bu kapsamda araştırma grubundaki kişilerin, cinsiyeti, yaş aralığı, doğum yeri, ikamet ettiği yer, eğitim düzeyi, medeni durumu, evim geçimini kimlerin sağladığını, mevsimlik tarım işçiliği dışında başka mesleği olup olmadığı, sürekli yaşadığı ildeki evin mülkiyeti ve tipi, arabası olup olmadığına ilişkin verilerin analizi sunulmaktadır.

Tablo 1: Araştırma Grubunda Yer Alan Bireylerin Cinsiyet Dağılımı

	Sıklık	Yüzde
Kadın	63	35,4
Erkek	115	64,6

Araştırma kapsamında 115 erkek ve 63 kadın olmak üzere toplam 178 kişi ile anket yapılmıştır. Ankete katılan kişilerin %35,4'ünü kadınlar, %64,6'sını erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 2: Araştırma Grubunda Yer Alan Bireylerin Yaşları

	Sıklık	Yüzde
18-25	42	23,6
26-35	58	32,6
36-45	66	37,1
46-55	12	6,7

Araştırma grubunda yer alan bireylerin %23,6'sı 18-25 yaş, %32,6'sı 26-35 yaş aralığında %37,1'i 36-45 yaş ve %6,7'si 46-55 yaş aralığında yer almaktadır. Araştırmaya katılanların çoğunu 36-45 yaş grubundaki bireyler oluşturmaktadır. 46-55 yaş arasındaki bireyler çok azdır. Bu bireylerde genellikle, anne ve babası çalışan çocukların bakımı ve yemek gibi diğer ev işleri ile ilgilenmektedir.

Tablo 3: Doğum Yeri Verileri (İl)

	Sıklık	Yüzde
Batman	7	3,9
Diyarbakır	1	0,6
Mardin	2	1,1
Şanlıurfa	168	94,4

Katılımcıların doğum yerleri sırasıyla Şanlıurfa, Batman, Mardin ve Diyarbakır şeklindedir. Katılımcıların %94,4'ü Şanlıurfa, %3,9'u Batmanlı, %1,1'i Mardinli ve %0,6'sı Diyarbakırlıdır. Katılımcıların çok büyük çoğunluğunun Şanlıurfalı olduğunu görülmektedir.

Tablo 4: Doğum Yeri Verileri (İlçe)

	Sıklık	Yüzde
Ceylanpınar	2	1,1
Çevrimova	1	,6
Derik	1	,6
Eyyübiye	3	1,7
Gercüş	1	,6
Haliliye	3	1,7
Harran	2	1,1
Kayapınar	1	,6
Lice	1	,6
Merkez	5	2,8
Siverek	10	5,6
Viranşehir	148	83,1

Katılımcıların yaşadıkları ilçelere bakıldığında, yine büyük çoğunluğunun yani % 83,1'inin Viranşehir ilçesinden geldiği görülmektedir. Diğer ilçeler ise sırasıyla Şanlıurfa'nın Siverek, Merkez, Haliliye, Eyyübiye, Ceylanpınar ve Harran ilçelerinden; Batman'ın Çevrimova, Gercüş; Mardin'in Derik, Lice ve Kayapınar ilçelerinden geldiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 5: Medeni Durum

	Sıklık	Yüzde
EVLİ	149	83,7
BEKAR	23	12,9
BOŞANMIŞ	1	,6
DİĞER	5	2,8

Araştırmaya katılanların medeni durumuna baktığımız zaman %83,7'si evli; %12,9'u bekâr, %0,6'sı boşanmış, %2,8'i ise resmi nikâh olmamasına rağmen dini nikâhlı olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun evli olduğunu görmekteyiz.

Tablo 6: Eğitim Durumu

	Sıklık	Yüzde
OKUMA-YAZMA YOK	9	5,1
OKURYAZAR AMA OKULA GİTMEMİŞ	71	39,9
İLKOKUL MEZUNU	49	27,5
DİĞER	49	27,5

Çalışmaya katılan katılımcıların çocuğunun okuryazar olup okula gitmediği görülmüştür. Araştırmaya katılan bireylerin %39,9'u okuryazar ama okula gitmemiş, %27,5'lik kısım ilkokul mezunu, %27,5'i ise diğer seçeneğini seçmiştir. Diğer seçeneğini seçenler ise ortaokul, lise ve üniversite seçeneklerini dile getirmişlerdir. Anketler incelendiği zaman lise ve üniversite mezunu olanların büyük çoğunlukla 18-25 yaş aralığında olduğu sonucuna ulaşıyoruz. Genel olarak bireylerin eğitim seviyelerinin düşük olduğu ve genellikle kadınların eğitim seviyesinin daha düşük olduğunu görmekteyiz. Yine kadınların büyük çoğunluğu ailelerinin okumasına/okula devam etmesine izin vermediğini ya da okul döneminde mevsimlik işçi olarak çalışmaya gittikleri için eğitim hayatından uzak kaldıkları için kendi rızasıyla okulu bıraktıklarını dile getirmişlerdir. Buradan hareketle mevsimlik tarım işçiliğini bir geçim kaynağı olarak seçen ailelerde kadınların eğitim durumunu görmekteyiz. Bu durumda eğitim hayatına devam etmeyen kız çocuklarının geleceği ile ilgili bir fikir vermektedir.

Tablo 7: Evin Geçimini Sağlayan Kişi

	Sıklık	Yüzde
BEN	3	1,7
EŞİM	1	,6
ÇOCUKLAR, BEN	140	78,7
BAŞKA	34	19,1

Evin geçimini kimlerin sağladığı sorusuna, %78,7 oranıyla eşim, çocuklar ve ben, %19,1 oranıyla diğer kişiler ve %1,7 oranıyla da sadece kendilerinin geçindirdikleri şeklinde yanıt alınmıştır. Diğer seçeneğini seçenlerin çoğu ise eşim ve ben diyerek çocuklarını evin geçimine dahil etmediklerini belirtmişlerdir. Buradan çıkan sonuçlardan hareketle çok büyük çoğunlukla çocuklar da dahil bütün ailenin evin geçimi sorumluluğunu üstlendiği ve bu sürece dahil olduğuna ulaşmaktayız.

Tablo 8: Mevsimlik İşçilik Dışında Başka Bir Mesleği Var mı?

	Sıklık	Yüzde
YOK	141	79,2
VAR	37	20,8

Araştırmaya katılanların %79,2'si mevsimlik tarım işi dışında başka bir işinin olmadığını, %20,8'i mevsimlik tarım işi dışında başka bir işi bulunduğunu belirtmişlerdir. Başka bir mesleği olanlara sorulduğunda ya inşaat işi ya da büyük çoğunlukla hayvancılıkla uğraştıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun mevsimlik tarım işi dışında bir işi olmadığını görmekteyiz. Buradan da genel olarak ailelerin işsizlik problemi yaşadığını ve bu ailelerin sadece mevsimlik tarım işçiliği yaparak geçindikleri gerçeğini ortaya çıkmaktadır.

Tablo 9: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Oturdıkları Evin Mülkiyeti

	Sıklık	Yüzde
KENDİMİZİN	46	25,8
ANNE-BABANIN EVİ	119	66,9
AİLEYE/AKRABAYA AİT AMA KİRA VERİYORUZ	1	,6
KİRA	12	6,7

Yaşadıkları evin mülkiyetinin kime ait olduğu yönündeki soruya, %66,9'u anne-babalarına ait olduğu, %25,8'i kendilerine ait olduğunu, %6,7'si kira olduğunu, 0,6'sı aile ya da akrabalarına ait olduğunu ama kira ödemediklerini belirtmiştir. Araştırmaya katılanların memleketlerinde oturdıkları evin mülkiyetinin çoğunlukla anne babalarına ait olduğu görülmüştür.

Tablo 10: Mevsimlik Tarım İşçilerinin Oturdıkları Evin Tipi

	Sıklık	Yüzde
GECEKONDU	33	18,5
APARTMAN DAİRESİ	1	,6
DİĞER	141	79,2
BAŞKA BİR YER	3	1,7

Araştırmaya katılanlara memleketlerindeki oturdıkları evin tipi/şekli sorulmuştur. Katılımcıların %0,6'sı apartman dairesinde, %1,7'si başka bir yerde, %18,5'i gecekonduda, %79,2'si de diğer seçeneğini seçmiştir. Diğer seçeneğini seçenler yaşadıkları evin tipinin daha çok tek katlı müstakil evden oluştuğunu belirtmişlerdir. %1,7'lik kısım ise bütün bunların dışında bir evde yaşadığını dile getirmişlerdir.

Tablo 11: Arabanız Var Mı?

	Sıklık	Yüzde
VAR	61	34,3
YOK	117	65,7

Kendilerine ait arabalarının olup olmadığı yönündeki soruya, %65,7'si yok, %34,3'ü var yanıtını vermiştir. Buradan katılımcıların çoğunluğunun bir arabası olmadığı görülmektedir.

4.1.2. Araştırmaya Katılan Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Alanına İlişkin Bulgular

Bu bahiste, Ordu ili Ünye ilçesine çalışmaya gelen ve geçici olarak bu bölgede konaklayan mevsimlik tarım işçilerinin yaşam alanına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda araştırma grubundaki kişilerin, nerede konakladıkları, konaklama alanında kaç aile ve kaç kişi kaldıkları, konaklama alanında hangi temel hizmetlere erişimi olduğu, 18 ve 16 yaş altında kaç çocuk kaldığına ilişkin verilerin analizine yer verilecektir.

Tablo 12: Hasat Döneminde Yaşadıkları Yer

	Sıklık	Yüzde
METİP	4	2,2
KÖYDE ATIL DURUMDA OLAN/KULLANILMAYAN EV	27	15,2
BAHÇE SAHİBİNİN TEMİN ETTİĞİ EVİN YANINDAKİ MÜŞTEMİLAT	140	78,7
DİĞER	7	3,9

Mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları bölgelerde nerede konakladıkları sorulmuştur. Ailelerin %78,7'sinin bahçe sahibinin gösterdiği evlerde, %15,2'si köyde atıl durumda olan/kullanılmayan bir evde, %2,2'si METİP alanında, %3,9'u ise çadırda yaşadıklarını bildirmişlerdir. Oldukça yüksek bir oranın bahçe sahiplerinin/işverenlerinin temin ettiği evlerde konaklamaktadır. Araştırmacının gözlemlerinden yola çıkarak bu evlerin derme çatma yerler olup konaklama için çok elverişli olmadığı tespit edilmiştir.

Fotoğraf 1: Örnek Barınma Alanı, Bahçe Sahibinin Temin Ettiği Ev



Fotoğraf 2: Örnek Barınma Alanı Muftağı, Bahçe Sahibinin Temin Ettiği Ev



Tablo 13: Hasat Döneminde Konaklanan Alandaki Oda Sayısı

	Sıklık	Yüzde
BİR ODA	16	9,0
İKİ ODA	91	51,1
ÜÇ ODA	67	37,6
ÜÇTEN FAZLA ODA	4	2,2

Katılımcılara konakladıkları alanda kaç oda bulunduğu sorulmuştur. Katılımcıların %51,1'i iki odalı, %37,6'sı üç odası bulunduğunu, %9'u tek oda bulunduğunu ve %2,2'nin ise üçten fazla oda bulunduğunu belirtmiştir.

Tablo 14: Hasat Döneminde Konaklanan Alandaki Birlikte Yaşadıkları Aile Sayısı

	Sıklık	Yüzde
SADECE KENDİ AİLEMİZ	12	6,7
İKİ AİLE	42	23,6
ÜÇ AİLE	93	52,2
DİĞER	31	17,4

Konakladıkları yerlerde kaç aile kaldıkları sorulduğunda %6,7'sinin sadece kendi ailesiyle kaldığını, %52,2'si üç aile kaldıklarını, %23,6'sının iki aile kaldıklarını ve %17,4'ünün de üçten fazla aile ile birlikte konakladıklarını belirtmişlerdir. Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan aileler genellikle çok çocuklu olduğundan ve tüm aile beraber geldiklerinden iki, üç odalı yerlerde tanınmadıkları başka ailelerle birlikte sağlığa elverişli olmayan koşullarda kalabalık bir şekilde barınmaktadırlar.

Tablo 15: Hasat Döneminde Konaklanan Alandaki Birlikte Yaşadıkları Kişi Sayısı

	Sıklık	Yüzde
1-5 KİŞİ	9	5,1
6-10 KİŞİ	37	20,8
11-15 KİŞİ	108	60,7
16-20 KİŞİ	24	13,5

Katılımcılara konakladıkları alanda kaç kişi kaldıkları sorulmuştur. Katılımcıların %60,7'si 11-25 kişi arasında kişi ile konakladıklarını, %20,8'i 6-10 arasında kişi ile konakladıklarını, %13,5'inin 16-20 arasında kişi ile konakladıklarını, %5,1'ininse 1-5 kişi arasında kişi ile konakladıkları görülmektedir. Anketler incelendiğinde genellikle iki odalı konaklama alanlarında 6-10 kişi, üç odalı konaklama alanlarında 11-25 kişi ve üç ve üzeri odalı alanlarda 16-20 kişi arası kaldıkları görülmektedir. Mevsimlik tarım işçileri kendilerine konaklama alanı bulan iş araçlarının yönlendirdiği evlerde tanınmadıkları diğer ailelerle yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 16: Hasat Döneminde Konaklanan Alandaki 16-18 Yaş Arasındaki Kişi Sayısı

	Sıklık	Yüzde
ÇOCUK YOK	21	11,8
1-4 KİŞİ	138	77,5
5-9 KİŞİ	19	10,7

Katılımcılara yaşadıkları yerde 16-18 yaş arası kaç kişinin bulunduğu sorulduğunda %77,5'i 1-4 kişi arası çocuk bulunduğunu, %10,7'si 5-9 kişi arası çocuk bulunduğunu ve %11,8'i çocuk bulunmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 17: Hasat Döneminde Konaklanan Alandaki 15 Yaş ve Altındaki Kişi Sayısı

	Sıklık	Yüzde
ÇOCUK YOK	58	32,6
1-4 KİŞİ	117	65,7
5-9 KİŞİ	2	1,1
10-15 KİŞİ	1	,6

Katılımcılara yaşadıkları yerde 15 yaş altı kaç kişinin bulunduğu sorulduğunda %65,7'si 1-4 arası çocuk bulunduğunu, %1,1'i 5-9 kişi arası çocuk bulunduğunu, %0,6'sı 10-15 arası çocuk bulunduğunu ve %32,6'sı ise hiç çocuk bulunmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun yanlarında 15 yaş altı çocukları ile birlikte geldiği görülmektedir.

Tablo 18: Hasat Döneminde Konaklanan Alanda Temiz Suya Erişim

	Sıklık	Yüzde
YOK	10	5,6
VAR	168	94,4

Katılımcılara konakladıkları yerde temiz suya erişimi olup olmadıklarını sorulduğunda %94,4 oranıyla, çok büyük çoğunluğun temiz suya erişimlerinin olduğu görülmektedir. %5,6'sı ise konakladıkları alanda temiz su bulunmadığını çamurlu su olduğunu dile getirmişlerdir.

Tablo 19: Hasat Döneminde Konaklanan Alanda Tuvalet Erişim

	Sıklık	Yüzde
YOK	3	1,7
VAR	175	98,3

Katılımcılara konakladıkları yerde tuvalete erişimi olup olmadıklarını sorulduğunda %98,3 oranıyla çok büyük çoğunluğun temiz suya erişimlerinin olduğu tespit edilmiştir. %1,7'si ise konakladıkları alanda tuvalet bulunmadığını ve bu ihtiyaçlarını dışarıda herhangi bir yerde giderdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 20: Hasat Döneminde Konaklanan Alanda Elektrik Erişim

	Sıklık	Yüzde
YOK	5	2,8
VAR	173	97,2

Katılımcılara konakladıkları yerde elektrikle erişimi olup olmadıklarını sorulduğunda %97,2'si elektrikle erişimlerinin olduğunu dile getirmişlerdir. %2,8'i ise konakladıkları alanda elektrikle bulunmadığını dile getirmişlerdir.

4.1.3. Araştırmaya Katılan Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Yaşamına İlişkin Bulgular

Çalışmanın bu kısmında, Ordu ili Ünye ilçesine çalışmaya gelen ve geçici olarak bu bölgede konaklayan mevsimlik tarım işçilerinin yaşam yaşamına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda araştırma grubundaki kişilerin, çalışılacak işi nereden bulduğu, haftada kaç gün

çalıştıkları, günlük ücretleri, kesintileri, ödeme zamanları, çalışma alanında hangi temel hizmetlere erişimi olduğu, yıl içerisinde kaç ay çalıştığı ve kaç yıldır bu işi yaptıklarına ilişkin verilerin analizine değinilmiştir.

Tablo 21: İş Bulma Durumu

	Sıklık	Yüzde
TARIM İŞ ARACISI	178	100,0
DİĞER	0	0

Katılımcılara çalışılacak işi nereden buldukları sorulduğunda %100'ü de tarım iş araçları vasıtasıyla iş bulduklarını belirtmiştir. Tarım iş araçları fındık hasadından bir iki ay önce bölgeye gidip bahçe sahipleri ile görüşerek onlara hem işçi grubu ayarlamakta hem de işçiler için konaklayacak yer bulduktan sonra memleketine dönüp işçi gruplarını organize etmekte ve çalışılacak bölgeye getirmektedir.

Tablo 22: Haftada Kaç Gün Çalıştıklarına İlişkin Bilgi

	Sıklık	Yüzde
7 GÜN	178	100,0
DİĞER	0	0

Katılımcılara hafta kaç gün çalıştıkları sorulduğunda katılımcıların tamamı haftanın yedi günü de çalıştığını belirtmiştir. Buradan yola çıkarak mevsimlik tarım işçilerinin hiç dinlenme günü olmadan çalıştıklarını söylemek mümkündür. Fındık hasadının yaklaşık bir buçuk ay sürdüğü düşünülürse ve işçiler ücretlerini günlük yevmiye usulüyle aldıkları için bu işçi grubunun daha çok kazanmak için her gün aralıksız çalışmak zorunda kaldığı söylenebilir.

Tablo 23: Çalışma Alanlarında Temiz Suya Erişim

	Sıklık	Yüzde
YOK	1	,6
VAR	177	99,4

Araştırmaya katılan katılımcılara çalışma yerlerinde yani bahçelerde temiz suya erişimleri olup olmadığı sorulduğunda neredeyse tamamının temiz suya erişimleri olduğu tespit edilmiştir. Bahçelere temiz suyu kimi zaman bahçe sahiplerinin/işverenlerin kimi zamansa işçilerin kendilerinin getirdiklerini dile getirmişlerdir.

Tablo 24: Çalışma Alanlarında Tuvalete Erişim

	Sıklık	Yüzde
YOK	178	100,0
VAR	0	0

Araştırmaya katılan katılımcılara çalışma yerlerinde yani bahçelerde tuvalete erişimleri olup olmadığını sorulduğunda neredeyse tamamının tuvalete erişimleri olmadığı cevabı alınmıştır. İşçiler çalışırkenki tuvalet ihtiyacını doğada yani açık alanda karşıladıklarını dile getirmiş fakat kadınlar bu konuda mahremiyetin korunamamasından dolayı tuvalet ihtiyaçlarını gidermek için daha çekingen kaldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 25: Çalışma Alanlarında Elektrığe Erişim

	Sıklık	Yüzde
YOK	178	100,0
VAR	0	0

Araştırmaya katılan katılımcılara çalışma yerlerinde yani bahçelerde elektrığe erişimleri olup olmadığını sorduğumuzda tamamından elektrığe erişimleri olmadığı cevabını almaktayız.

Tablo 26: İşçilerin Alacakları Günlük Ücret Hakkında Bilgi

	Sıklık	Yüzde
HAYIR	79	44,4
EVET	99	55,6

Araştırmaya katılan katılımcılara ne kadar ücret alacaklarını bilip bilmediği sorulmuş ve katılımcıların %55,6'sı kazanacakları ücreti bildiklerini, %44,4'ü ise kazanacakları ücreti bilmediklerini belirtmişlerdir. Bu yanıtlar değerlendirildiğinde hiç azımsanmayacak kadar büyük bir kısmın sürekli çalıştıkları halde ne kadar ücret alacaklarını bilmediklerini ve kendilerine ne kadar ücret verilirse kabul edecekleri sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 27: İşçilerin Alacakları Ücret Kesintisi Hakkında Bilgi

	Sıklık	Yüzde
EVET	178	100,0
HAYIR	0	0

Araştırmaya katılan katılımcılara ücretlerinde herhangi bir kesinti yapıp yapılmadığı sorulmuş ve katılımcıların tamamı kesinti olacağını bildirmiştir. Katılımcılara bu kesintinin ne olduğu sorulduğunda ise tarım iş araçlarının kendilerine iş bulması karşılığında günlük ücretleri üzerinden her gün için %10'luk bir kesinti yaptığını dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra neredeyse

çoğu katılımcı bu kesintinin normal olduğunu kendilerine iş buldukları için tarım iş araçlarının bu ücreti hak ettiğini düşünmektedirler.

Mevsimlik tarım işçilerinin iş ilişkilerinin aktörleri tarım araçları ve işverenlerdir. İşçilerle işverenler direkt olarak bir iş ilişkisi kurmamaktadır. Tarım araçları işçilere iş, işverenlere ise işçi sağlayan önemli kişilerdir. Tarım aracısına yüklenen bu sorumluluklar esasen arka plandaki sömürü ilişkilerini gizlemektedir. Bu sömürü ilişkisini gizleme esasen işçilerin çaresiz oluşundan kaynaklanır. Sömürü ilişkisi işçilerin tarım araçlarına her konuda bağımlı oldukları bir çalışma sisteminden kaynaklanır (Çınar ve Lordoğlu, 2011: 435-436).

Tablo 28: Tüm Çalışanlar Aynı Ücreti Mi Alıyor?

	Sıklık	Yüzde
EVET	1	,6
HAYIR	177	99,4

Araştırmaya katılan katılımcılara herkesin aynı ücreti mi kazandığı yoksa ücretler arasında bir fark ya da ayrımcılık yapıp yapılmadığı sorulmuş ve neredeyse tamamı herkesin aynı ücreti almadığını belirtmişlerdir. Katılımcılara kimlerin farklı ücret aldığı sorulduğunda ise genellikle çavuşların ve aşçıların çift yevmiye aldıklarını belirtmişlerdir. Çavuşun bir grubu yönettiği için çift yevmiye aldığı; eğer aşçı çalışıyorsa, gündüz çalışıp işten döndüğünde de yemek yaptığı için çift yevmiye aldığını dile getirmişlerdir.

Tablo 29: Ücret Ödeme Zamanı

	Sıklık	Yüzde
İŞ BİTİMİNDE	178	100,0
DİĞER	0	0

Araştırmaya katılan katılımcılara çalıştıkları ücreti ne zaman alacakları sorulduğunda %100'ü de ücretlerini iş bitiminde alacaklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra ücretler çalışan bireylere teslim edilmeyip çalışan ailenin aile büyüğüne, bu kişi genellikle erkektir, teslim edilmektedir.

Tablo 30: Ücret Ödemesi Yapan Kişi

	Sıklık	Yüzde
TARIM İŞ ARACISI	3	1,7
ÇAVUŞ	175	98,3

Araştırmaya katılan kişilere kendilerine ödemeyi kimin yaptığı sorulduğunda %98,3'lük oranla çavuşların yaptığını belirtmişlerdir. %1,7'si ise doğrudan tarım araçlarından ücreti aldığını

bildirmiştir. Genellikle iş bitiminde tarım iş araçları ücretleri bahçe sahibinden teslim almakta ve çavuşlara teslim etmektedir. Çavuşlar ise ücreti işçiye teslim etmektedir.

Tarım iş araçlarının çalışma şekli, işçi belirleme seçenekleri, gelir elde etme şekilleri vb. konulara göre dayıbaşı (tarım iş araçları) ve çavuş olarak ikiye ayrılmaktadır. Dayıbaşı olarak tanımlanan tarım iş araçları başında “çavuş” bulunan birden fazla işçi grubunu idare etmekte, işçi sayıları 40-1000 kişi arası değişmektedir. Çavuşlar hasat döneminin öncesinde veya sırasında tarım iş araçları ile irtibat kurarak iş bağlantısını talep etmekte ve genelde tüm hasat dönemi boyunca tarım iş araçları tarafından bağlantı sağlanan bahçelerde işçi grubu ile çalışmaktadır. Çavuşların gruplarındaki işçi sayıları 10-20 kişi arasındadır. Bu iki tanım arasındaki en önemli fark; tarım aracısının iş bağlantısı kurmasından dolayı işçilerin günlük ücretinden %5-10’luk bir kesinti yapması, çavuşun ise ücretini doğrudan çift yevmiye olarak almasıdır (Pikolo, 2018: 10-11).

Tablo 31: Kaç Yıldır Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalışıyorlar?

	Sıklık	Yüzde
3 YIL VE ALTI	14	7,9
3-4 YIL	28	15,7
5-6 YIL	59	33,1
7 YIL VE ÜZERİ	77	43,3

Araştırmaya katılan kişilere kaç yıldır mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları sorulduğunda %43,3’ü yedi yıl ve üzeri, %33,1’i beş ve altı yıl arası, %15,7’si üç ila dört yıldır yaptıklarını, %7,9’u ise üç yıl ve daha az süredir bu işi yaptıklarını belirtmiştir.

Tablo 32: Yıl İçerisinde Kaç Ay Mevsimlik Tarım İşçiliği Yaptıkları ile İlgili Bilgi

	Sıklık	Yüzde
2 AY VE DAHA AZ	47	26,4
3-4 AY	86	48,3
5-6 AY	33	18,5
7 AY VE ÜZERİ	12	6,7

Araştırmaya katılan kişilere yıl içerisinde kaç ay mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştıkları sorulduğunda %48,3’ünün 3-4 ay arası çalıştığını, %26,4’ü 2 ve daha az süre çalıştığını, %18,5’i 5 ve 6 arası çalıştığını, %6,7’si ise 7 ay ve daha uzun süredir çalıştıklarını belirtmişlerdir. Buradan hareketle neredeyse yarısından fazlasının sadece findığa değil bunun dışında da başka ürünlere çalışmaya gittiklerine ulaşılmaktadır.

Tablo 33: Fındık Dışında Herhangi Bir Ürüne Gidiyor Mu?

	Sıklık	Yüzde
Hayır	73	41,0
Evet	105	59,0

Araştırmaya katılan kişilere fındık dışında herhangi bir ütüne gidip gitmedikleri sorulduğunda %59'u fındık dışında diğer tarım ürünlerine gittiklerini belirtmiştir. Hangi ürünlere gittikleri sorulmuş, Adana'da pamuğa, Mersin'de narenciye hasadına, Manisa ve Aydın tarafında üzüm ve tütün, Eskişehir, Ankara ve Konya ilinde nohut, patates ve kimyon gibi tarım ürünlerine ve sürekli yaşadıkları il olan Şanlıurfa'da ise pamuk işinde çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 34: İşe Başlangıç ve Bitiş Saatleri

	Sıklık	Yüzde
06.00-18.00	1	0,6
07.00-18.00	177	99,4

Araştırmaya katılan kişilere hangi saatler arası çalıştıkları sorulmuş ve neredeyse tamamına yakınının sabah 07.00'da başlayıp akşam 18.00'a kadar bahçelerde çalıştıklarını bildirmiştir. Buradan işçilerin 11 saat yani çok uzun sürelerce bahçede bulunduklarını söylemek mümkündür.

Tablo 35: Toplam Dinlenme Molaları

	Sıklık	Yüzde
Bir buçuk saat	176	98,9
Bir saat 45 dk	2	1,1

Araştırmaya katılan kişilere çalışma süreleri içinde ne kadar molaları olduğu sorulduğunda %98,9'u bir buçuk saat mola yaptığını belirtmiştir. Mola süreleri sorulmuş ve 10.00 ile 10.15 arasında 15 dakikalık mola, 12.00 ile 13.00 arasında bir saatlik mola ve son olarak 16.00 ile 16.15 arasında da 15 dakikalık mola beraber toplamda bir buçuk saat mola vermektedirler. Mevsimlik tarım işçilerinin bahçede bulunan sürede 9,5 saat çalışıp 1,5 saat dinlendikleri sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 36: Mevsimlik Göçe İten Sebepler

	Sıklık	Yüzde
EKONOMİK	177	99,4
DİĞER	1	0,6

Araştırmaya katılan kişilere neden mevsimlik tarım işi yaptıkları ve bu işe yöneldikleri sorulduğunda neredeyse tamamına yakını ekonomik sebeplerden dolayı bu işte çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

4.1.4. Ailelerin Gözünden Çocukların Alandaki Durumuna İlişkin Bulgular

Bu bahiste, Ordu ili Ünye ilçesine çalışmaya gelen ve geçici olarak bu bölgede konaklayan mevsimlik tarım işçisi ailelerin gözünden çocukların alandaki durumu değerlendirilecektir. Bu kapsamda araştırma grubundaki kişilerin, 18 yaş altındaki çocukların bahçede çalışıp çalışmadığı, çalışıyorsa hangi işleri yaptığı, çalışmayan çocukların konaklama alanında kalıp kalmadığı, kalıyorlarsa kiminle kaldığına, ebeveynlerin çocukken bu işi yapıp yapmadığına, bu işin çocuklara uygun olup olmadığına, çocukların neden çalıştığına ve ebeveynlerin gözünden çocuk algısına ilişkin verilerin analizine değinilmiştir.

Tablo 37: 18 Yaşın Altında Çocuk Çalışıyor mu?

	Sıklık	Yüzde
HAYIR	66	37,1
EVET	112	62,9

Araştırmaya katılan kişilere kendileri ile birlikte bahçelerde 18 yaş altında çocuk çalışıp çalışmadığı sorulmuş, katılımcıların %62,9'u 18 yaş altının kendileri ile birlikte çalıştığını, %37,1'i ise 18 yaş altı çocukların bahçelerde çalışmadığını beyan etmiştir. Buradan hareketle çok büyük bir oranla 18 yaş altının bahçelerde çalıştığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

4.1.4.1. Çocukların Bahçelerde Yaptığı İşler

Karadeniz vd. (2021: 404)'nin yaptığı çalışmaya göre çocukların fındık tarımında yaptıkları işler incelendiğinde %81,8'inin fındık topladığı, %18,2'sinin çuval taşıdığı belirlenmiştir. Ayrıca bazıları fındık topladıktan sonra tarladan çıkarken çuval taşıdıklarını ve bu nedenle çok yorulduklarını ifade etmiştir.

Bu araştırmaya göre çocukların bahçelerde ne iş yaptıkları incelenmiştir. Bu soruya 18 yaş altı çalışıyor diyen kişilerin verdiği cevaplara göre çocukların yaptığı işler gruplandırılmıştır.

Tablo 38: Çocuklar Fındık Topluyor mu?

	Sıklık	Yüzde
HAYIR	66	37,1
EVET	112	62,9

Çalışan çocukların bahçelerde fındık toplama işini yapıp yapmadıklarını sorduğumuzda %62,9'u bu işi yaptıklarını, %37,1'i ise fındık toplama işini yapmadıklarını belirtmiştir.

Tablo 39: Çocuklar Çuval Getirme İşini Yapıyor Mu?

	Sıklık	Yüzde
HAYIR	67	37,6
EVET	110	61,8

Çalışan çocukların bahçelerde çuval getirme işi yapıp yapmadıkları sorulduğunda %61,8'i bu işi yaptıklarını, %37,6'sı ise yapmadıklarını belirtmiştir. Çuval getirme işi genellikle 14 yaşından küçük olan fındık toplamayan ama konakladıkları alanda da bırakacak biri olmadığı için bahçeye gelen çocuklara yaptırılmaktadır. Bu perspektiften değerlendirildiğinde çocuklar fındık toplama gibi bir iş yapmasa dahi diğer ebeveynleri ile birlikte bütün gün bahçede bulunmakta dolayısıyla böcek/yılan sokması ya da uzun süre güneşin altında kalmalarından dolayı güneş çarpması gibi birçok riskle karşı karşıya kalmaktadır.

Tablo 40: Çocuklar Su Taşıyorlar Mı?

	Sıklık	Yüzde
HAYIR	66	37,1
EVET	111	62,4

Çalışan çocukların bahçelerde ebeveynlerine su taşıma işi yapıp yapmadıkları sorulduğunda %62,4'ü bu işi yaptıklarını, %37,1'i ise yapmadıklarını ifade etmiştir. Yine bu işi de bahçeye gelen 14 yaşından küçük çocukların yaptığını belirtmişlerdir.

Tablo 41: Konaklama Alanında Kaç Çocuk Kalıyor?

	Sıklık	Yüzde
0	68	38,2
1-3 ARASI	107	60,1
4-6 ARASI	2	1,1
7-9 ARASI	1	0,6

Araştırmaya katılan kişilere kendileri bahçelerde çalışırken konaklama alanında çocuk kalıyor mu kalıyorsa kaç kişi kaldığı sorulmuş ve %60,1'i 1-3 arası çocuğun konaklama alanında kaldığını, %1,1'i 4-6 çocuğun konaklama alanında kaldığını, %0,6'sı ise 7-9 arası çocuk kaldığı belirtirken %38,2'si ise konaklama alanında hiç çocuk kalmadığını bildirmiştir.

Tablo 42: Çocuklar Konaklama Alanında Kiminle Kalıyor?

	Sıklık	Yüzde
KALMIYOR	68	38,2
DİĞER	110	61,8

Araştırmaya katılan ve kendileri bahçelerde çalışırken konaklama alanında çocuk bırakan kişilere bu soru yöneltilmiş %61,8'i konaklama alanında kalan çocukların bir aile büyüğü ile orda kaldıklarını belirtmişlerdir. Genellikle aileden yaşı büyük bir kadın ile kalınmaktadır. Bu kişinin gündüzleri hem oradaki işleri hallettiği hem de çocuk baktığı, akşamları ise yemek yapmakla görevlendirildiği belirtilmiştir.

Tablo 43: Sizde Çocukken Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalıştınız mı?

	Sıklık	Yüzde
EVET	173	97,2
HAYIR	5	2,8

Araştırmaya katılan kişilere kendilerinin de çocukken mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıp çalışmadığı sorulduğunda %2,8'i çalışmadığını, çok büyük oranla %97,2'si ise çocukken mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştıklarını belirtmiştir. Buradan hareketle mevsimlik tarım işçiliğinin aslında bir döngü, bir yoksulluk döngüsü, oluşturduğundan bahsedilebilir.

Tablo 44: Şartları İtibari ile Fındık Tarımı Çocukların Çalışması İçin Uygun Mudur?

	Sıklık	Yüzde
EVET	66	37,1
HAYIR	112	62,9

Araştırmaya katılan kişilere fındık tarımının çocuklar için uygun olup olmadığı sorulduğunda %62,9'u uygun olmadığını, %37,1'i ise uygun olduğunu söylemiştir.

Tablo 45: Çocuk Kaç Yaşından İtibaren Çalışabilir?

	Sıklık	Yüzde
9	1	0,6
11	2	1,1
12	4	2,2
13	5	2,8
14	18	10,1
15	82	46,1
16	27	15,2
17	16	9,0
18	23	12,9

Araştırmaya katılan kişilere bir çocuğun kaç yaşından itibaren çalışabildiği sorulmuş ve çok farklı cevaplar alınmıştır. Katılımcıların neredeyse yarısı %46,1 oranıyla 15 yaşından itibaren çalışabileceğini belirtirken onu %12,9 oranıyla çocuğun 18 yaşından itibaren çalışabileceğini belirtenler takip etmektedir.

4.1.4.2. Çocukların Çalışma Sebepleri

Çocuk işçiliğinin en büyük sebeplerinden biri yoksulluktur. Yoksulluğun artmasıyla çocuk emeğine duyulan ihtiyaç artmaktadır. Yine işsizlik çocukların küçük yaşlarda çalışma sebeplerinden biridir (Tunçcan, 2000: 243-244).

Araştırmaya katılan kişilere çocukların neden çalıştığı sorulmuş ve altında yatan sebepler incelenmeye çalışılmıştır. Bunu aşağıdaki tablolar üzerinden yorumlayabiliriz.

Tablo 46: Çocuklar Aile Bütçesine Katkı İçin Mi Çalışır?

	Sıklık	Yüzde
HAYIR	1	0,6
EVET	177	99,4

Araştırmaya katılan kişilere çocukların aile bütçesine destek olmak için mi çalıştığını sorulduğunda neredeyse tamamı %99,4 oranıyla evet cevabı alınmıştır.

Tablo 47: Çocuklar Ailenin Borcunu Ödemek İçin Mi Çalışır?

	Sıklık	Yüzde
HAYIR	2	1,1
EVET	176	98,9

Araştırmaya katılan kişilere çocukların ailenin borcunu ödemek için mi çalıştığını sorulduğunda yine %98,9 gibi büyük bir oranla çoğunluk evet cevabını vermiştir. Buradan hareketle çocuklara küçük yaşlarda ailenin borcunun sorumluluğunun yüklendiği görülmektedir.

Tablo 48: Çocuklar Okulu Terk Ettiği İçin Mi Çalışır?

	Sıklık	Yüzde
HAYIR	177	99,4
EVET	1	,6

Araştırmaya katılan kişilere çocukların okulu terk ettiği için mi çalıştığını sorulduğunda %99,4'ü hayır cevabını vermiştir. Yani katılımcılar okulu terk etmenin çalışmak için bir gerekçe olduğunu düşünmemektedir. Buradan hareketle çocukların fındık tarımı için okulu terk etmediğine ulaşılsa bile çocuklar mevsimlik tarım işçisi olarak bazı dönemlerde çalıştıklarından dolayı eğitim hayatından uzaklaştığı ve dolayısıyla da eğitim hayatından da kopmaların olduğu söylenebilir.

Tablo 49: Çocuklar Kendi Eğitim Masraflarını Çıkarmak İçin Mi Çalışır?

	Sıklık	Yüzde
HAYIR	1	0,6
EVET	177	99,4

Araştırmaya katılan kişilere çocukların kendi eğitim masraflarını mı çıkarmak için mi çalıştığı sorulduğunda neredeyse tamamına yakını evet yanıtını vermiştir. Çocukların kendi eğitim masraflarını karşılamak için çalıştığı söylenebilir.

Tablo 50: Çocuklar Ailesi Çalıştığından Dolayı Yalnız Kalmamak İçin Mi Çalışır?

	Sıklık	Yüzde
HAYIR	3	1,7
EVET	175	98,3

Araştırmaya katılan kişilere çocukların ailesi çalıştığından dolayı yalnız kalmamak için mi çalıştığı sorulduğunda %98,3'ü evet yanıtını vermiştir. Ailelerin çoğu çalışmaya geldiği için ve çocukları memleketlerine yalnız bırakmadığı için ve fındık zamanında okullar tatil olduğu için de çalışabileceklerini belirtmişlerdir.

4.2. Nitel Araştırma Bulguları

4.2.1. Mevsimlik Tarım İşçilerine Yönelik Temalar

Mevsimlik tarım işçilerine kapalı uçlu sorular yanında açık uçlu sorularda yöneltilmiştir. Katılımcılardan alınan cevaplar belli temalar üzerinden sunulmuştur. Alıntılar sonrasında hangi alıntının hangi katılımcıdan alındığını belirlemek üzere kodlama yapılmıştır. Buna göre katılımcı olduğunu belirtmek üzere “K” harfi kullanılmış; katılımcı sırasını belirtmek üzere 1,2,3,...4 gibi sayılar ve son olarak cinsiyetini belirtmek üzere Erkek için E, kadın için K harfi kullanılmıştır. Kısaca birinci katılımcı erkek ise kodlama K1-E şeklinde yapılmıştır.

4.2.1.1. Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Perspektifinden Fındık Tarımının Çocuklar İçin Uygunluk Durumu

Araştırmaya katılan kişilere fındık tarımının çocuklar için uygun olup olmadığı sorulduğunda %62,9'u uygun olmadığı, %37,1'i ise uygun olduğunu belirtmiştir. Bu sorunun devamında katılımcılara neden bu yanıt verdiği sorulmuş ve açık uçlu cevaplar alınmıştır.

Fındık tarımının çocuklar için uygun olduğunu düşünenlerin cevapları “fındığın diğer ürünlere göre daha kolay olduğu, zorlamadığı, yaz dönemine/okulların kapalı olduğu döneme denk geldiği

için uygun olduğu, kendi eğitim masrafları için çalışması gerektiği ve ekonomik nedenlerden dolayı ihtiyaçları olduğu için çalışmak zorunda kaldıkları” gibi temalar üzerinde cevaplar yoğunlaşmıştır. Bu cevaplardan alıntılar aşağıda paylaşılmıştır:

“Pancar, kimyon, nohuttan daha kolay çünkü nohut sert olduğu için koparırken ellerimizi kanatıyor. Fındık yerden toplandığı için daha basit kolay o yüzden çocuk için uygundur” K26-E

“Kayısı işine göre daha kolay, fındık zor bir iş değil” K45-K

“Uygun çünkü çalışmaya mecburuz, çalışmak zorundalar” K48-K

“Fındık kolay olduğu için zorlamıyor onlara hareket oluyor çünkü evde kalınca hep yatıyorlar. Boş duranı Allah sevmez” K63-E

“Fındık yaz tatiline denk geliyor yani okullar tatil o yüzden çocuklar bu dönemde çalışabilir. Çalışması da gerekiyor ki okul için harçlığını karşılasın eğitim masraflarını çıkarsın. Zaten fındığın bir zorluğu yok” K80-E

Fındık tarımının çocuklar için uygun olmadığını düşünenlerin cevapları “fındık bahçelerinin dik oluşu ya da bahçelerdeki haşere ve tehlikeli böceklerden dolayı uygun olmadığı, çocukların bünyeleri için uygun olmadığı” gibi temalar üzerinde cevaplar yoğunlaşmıştır. Burada uygun olmadığını düşünenler de genellikle uygun bulmadığını ama ekonomik sıkıntılardan ve ihtiyaçtan dolayı çalışmak zorunda olduklarını belirtmiştir.

“Araziler çok dik, uçurum gibi o yüzden çocuklar için uygun değil. Çocuklar kendilerini koruyamayabilir” K11- E

“Uygun değil aslında kimse çalıştırmak istemiyor ama mecburen çalıştırıyoruz” K59- K

“Uygun değil ama maddi sıkıntılardan dolayı çalışıyor” K64- K

“Tabi ki uygun değil. Senin memleketin değil başka bir şehre gidiyorsun bu bile çocuğu olumsuz etkiliyor. Çocuk oradan oraya sürükleniyor” K118-E

“Çocuklar beceremiyorlar yani yapamıyorlar. Çocuk oldukları için bizim gibi hızlı toplayamıyorlar çok yavaşlar. Beceremedikleri için uygun değil” K61-E

“Kesinlikle uygun değil. Zaten çocukların bünyesi çok zayıf. Hem yaşadığımız yerler hem çalıştığımız ortamlar çok kötü. Çocuklar ya bel hastası ya da astım olacak bu işi yaparlarsa. Zaten

buralarda yaşadığımız evler de hep rutubetli. Çocuklar için kesinlikle uygun değil ama ihtiyaçtan çalıştırıyoruz” K140- E

“Çocuk olduğu için tarlada yapamazlar, yılan sokar, güneş çarpar, yüksekte düşer. Çocuk için uygun değil” K34-K

4.2.1.2. Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Perspektifinden Çocuk Çalışma Yaşı

Araştırmaya katılan kişilere bir çocuğun kaç yaşından itibaren çalışabildiği sorulmuş ve çok farklı cevaplar alınmıştır. Katılımcıların neredeyse yarısı %46,1 oranıyla 15 yaşından itibaren çalışabileceğini belirtirken onu %12,9 oranıyla çocuğun 18 yaşından itibaren çalışabileceğini belirtenler takip etmektedir. Açık uçlu bir soru olup cevap verenlerin yanıtları genellikle “çocukların, ailenin maddi desteğe ihtiyaç duyduğu için erken yaşta çalışabileceği” şeklindedir. Bu tespiti ilişkin örnek alıntılar aşağıda paylaşılmıştır.

“Çalışmaya mecbursa 12 yaşında bile çalışabilir, o biraz ihtiyaca bağlı” K19- E

“Çocuğun bünyesine ve gelişimine kalmış. Mesela bazı çocuklar 11 yaşında çalışır bazısı 18 yaşında çalışır. Maddi durumun kötüyse her yaşta çalışır.” K41- E

“14 yaşından itibaren çalışabilir ama ihtiyaç olduğu için. Paraya ihtiyaç olmasa ben de 18 derdim.” K70- K

“Çocuk akli başına gelince çalışır. Para nasıl kazanılır öğrenmesi lazım” K93- E

4.2.1.3. Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Perspektifinden Çocukların Eğitim ve Okula Devam Sorunu

Anket çalışmasına katılan kişilere sürekli çalıştıkları dönemde çocukların okula devam sorunu ile ilgili ne düşündükleri/yaptıkları sorulmuştur. Açık uçlu bir soru olup cevap verenlerin yanıtları genellikle “fındık hasadı yaz dönemine yani okulların kapalı olduğu döneme denk geldiği için çocuklarını yanlarında getirdiklerini ve böylece çocuğun yazın çalışarak kendi eğitim masraflarını da çıkardıklarını; diğer tarım ürünlerinin hasadına gittikleri zaman ise memlekette bir aile büyüğü ile kaldıkları” şeklindedir.

“Okul döneminde memleketlerinde oldukları için çocuklar okula devam ediyor.” K11-E

“Çocuklar sadece fındığa geliyor. Diğer hasatlarda evde bırakıyoruz.” K13-E

“Gitikleri şehirlerdeki okullara yazılıyorlar.” K32-E

“Çocukları bir aile büyüğü ile Urfada bırakıyoruz ve onlar orada eğitime devam ediyor.” K61-E

“Okuyanlar yaz tatilinde gelir; okumayanlar sürekli gelir.” K63-E

“Okul döneminde bir aile büyüğüyle memlekette kalıyorlar.” K70-K

“Okul zamanı gelmiyor tatil diye sadece fındığa geliyor.” K72-E

“Okuyan çocuk memlekette kalır. Okumayan, mezun olan, okulu terk eden geliyor.” K93-E

“Okuldan izin alıyoruz. Müdür 15-20 gün izin veriyor. İşini bitirip gelsin diyor.” K98-E

“Fındık döneminde okul yok. Diğer dönemlere denk gelirse onları evde bırakıyoruz.” K111-K

4.2.2. Mevsimlik Göçün Çocuklar Üzerindeki Etkileri – Resim Analizi

Çocuk resimleri, çocuğun gelişimiyle orantılı olarak sürekli değişen bir olgu olup iletişimin en kuvvetli ve önemli unsurlarındandır. Çocuk resimleri, kelimeleri kullanarak ifade etmeye çalıştıklarından daha kuvvetli bir araç olarak, çocuğun dış dünyayı algılamasının bir göstergesidir. Çocuklar resimler aracılığıyla çevreye ilişkin gözlemlerini kendine özgü düşünceleriyle yorumlar ve dış dünyayı anlayış seçimlerini göstermektedirler. Bu perspektiften incelendiğinde çocuklar kişiler, olaylar, durumlar hakkındaki düşüncelerini resimlerine yansıtarak aslında iletişime girmektedirler (Karagöz ve Mamur, 2015: 27).

Küçük yaşlarda sözcüklerden daha güçlü bir anlatım aracı olan resim, bize çocuğun iç dünyası ve büyüme süreci hakkında önemli bilgiler veriyor. Çocuklar farkında olmadan çizdikleriyle bize, sevinçlerini hüznlerini, sosyal çevreyi nasıl anlamlandırdıklarını, aile algısını aile içi çatışmaları, kendisini aile içinde veya sosyal çevrede nereye konumlandırdıklarını, korkularını kaygılarını ve bunun gibi gözle göremediğimiz birçok içsel süreçleri hakkında ipuçları veriyor. Çocukların gelişim süreçleri evrelere göre ayrılmaktadır ve çocuk resimleri incelenirken gelişim süreçleri göz önünde bulunarak yorumlanır.

Türkiye’de resim analizi konusunda yapılan çalışmalar bu konuda detaylı sonuçları okuyucuyla buluşturmaktadır. Bunların bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

Akalın ve Üstündağ (2012), 10-12 “Yaş Danışmanlık Hizmeti Alan Çocukların Durumlarının Belirlenmesinde Resmin Önemi” isimli çalışma, danışmanlık hizmeti almak amacıyla başvuran

çocukların aile ortamlarında problemle karşılaşp karşılaşmadıklarını belirleyebilmek eğer bir problem varsa bu problemlerin çocukların resimlerine nasıl yansıttığını anlayabilmek ve bu bağlamda danışmanlık vermek maksadıyla yapılmıştır. Resimler çocuğun içerisinde bulunduğu sosyal çevrenin etkisinin ve davranış sorunlarının belirlenmesinde resmin araç olarak kullanır. Çocuklar sosyalleşme döneminde başkalarının fikirlerini önemsemeye başlamaktadır. Burada ayrıntılar önemli bir yer tutmaktadır. Renklerin insan ruhunda sıcak ve soğuk etkileri vardır. Sıcak renkler insana yaklaşır, soğuk renkler uzaklaşır. Beyaz sade olmayı temsil etmektedir ve umut anlamına gelmektedir. Mutluluğu çağırıştır içerisinde kötülüğü bulundurmaz. Siyah renk ise karanlık bir renktir ve isyanın rengi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Gri renk; kasveti, içe kapanışı ve saldırganlığı simgeler. Kırmızı; uyarıcı bir renk olarak heyecanı temsil eder. Mavi renk, barış ve umuttur ve rahatlık ve huzuru çağırıştır. Açık mavi, soğuk ve yalnızlığı çağırıştır. Sarı renk, canlılık ve neşenin rengidir aynı zamanda da hüznün ve sonbaharın rengidir. Mor, zenginlik ve gösterişle ilişkilendirilmektedir. Yeşil renk, pozitifliği yansıtır ve huzur verir. Turuncu renk gösteriş ve şatafatın rengidir.

Halmatov ve Sarıçam (2011), “Okul Öncesi Eğitimindeki 6 Yaş Çocukların Çizdikleri Çevre Resimlerinin ve Çevre Kavramını Algılayışlarının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi” isimli araştırmanın amacı, okul öncesi eğitime devam eden 6 yaş grubundaki çocukların çizdikleri çevre resimlerinin yaşadıkları yerlere ve ailelerinin sosyo-ekonomik durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Çocukların sosyo-ekonomik düzeylerine göre çevre algıları da değişmektedir. Sosyo-ekonomik seviyeleri daha düşük olan ailelerin çocukları çizdikleri resimlerde büyük evler, bahçeler, havuzlar, oyun parkları ve oyuncaklar çizerken sosyo-ekonomik seviyeleri yüksek ailelerin çocukları çizdikleri resimlerde uzay araçları, robotlar, uçan arabalar çizmişlerdir. Farklı yerleşim yerlerde yaşayan altı yaş grubu çocuklarının çevre kavramında farklılıklar bulunmuştur.

Tozduman ve Özkan (2016), “7-10 Yaş Çocuklarının Sevgiyi İfade Ediş Biçimlerinin Çizdikleri Resimlere Yansıması” isimli çalışmalarının amacı çocukların çizdikleri resimler ile sevgiyi nasıl anlamlandırdıklarını ortaya koymaktır. Anne ve baba, kardeş ya da arkadaş ilişkileri çocuğun duygusal yaşantısını oluşturur. 10 yaş çocuklarının en sevdiği kişiyi çizdikleri resimlerde en çok arkadaş figürünü kullanıp, aile bireylerini daha az çizmişlerdir ve daha sık olarak kalp, güneş ve çiçek figürlerini kullanmışlardır. 7 yaş grubundaki çocuklar ise resimlerinde sevdikleri kişiler ve en çok yürüyüş ve gezinti gibi etkinlikleri resmetmişlerdir.

Ergül (2015), “55-74 Aylık Çocukların Resimlerinde Aile Algısının Değerlendirilmesi” isimli çalışmanın amacı çocukların çizimlerinden aile algısını anlamaktır. Aileleriyle uyumlu ve rahat çocuklardan ailesini resmetmesi istenildiğinde çoğunlukla ailelerinin özgün özelliklerine yer verip yaratıcı resimler yapmaktadırlar. Stresli ve ailesiyle problemli çocuklar aile resmi yapmayı zor ve kaygı verici bulmaktadır ve bu çizimlerine yansımıştır.

Ali Çankırılı (2015) “Çocuk Resimlerinin Dili” isimli kitabında, çocukların çizdiği her şeklin ayrı bir anlamı olduğunu söyler ve bunu psikolojik olarak çözümlemektedir. Çocukların çizimlerinde rastlanan nesnelerin sembolik bir anlamı olduğundan bahsetmektedir. Çocuğun uçak resmi çizdiğini düşündüğümüzde bunun sembolik karşılığı kuştur. Çocuğun çizdiği uçağın cinsi de önem arz etmektedir çünkü çizilen bir savaş uçağı ise saldırganlığı temsil ederken yolcu uçağıysa yeni şeyleri keşfetme ve yeni yerler görme isteğini ifade etmektedir. 10 yaşına kadar olan çocuk resimleri o çocuğun zihinsel gelişimi ile ilgili bize bilgiler sunmaktadır.

Kimi çocukların detayları ayrıntılı olarak aslına benzeterek çizdiği görülür. Bu çocuklarda resim zekasının yüksek olduğu söylenebilir. Aynı sınıfa giden iki çocuktan biri ayrıntılara dikkat ediyor, diğersinin ayrıntıların farkında olmaması ve hala çöp adam çiziyor olması ve detayları gözden kaırması bizlere birinci çocuğun zekâ yaşının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Çankırılı, 2015: 142).

Mahler’e göre, güneşi gösteren daire anneyi, daireden çıkan ışıklarda anneden ayrılıp bireyleşme arzusunu sembolize etmektedir. Işıkların dairenin içinden başlaması da anneye duyulan ihtiyacın devam ettiğini göstermektedir (Çankırılı, 2015: 171). Çocukların çizdikleri her simgenin farklı bir anlamı vardır. Çocuklar insan resmi çizerken farkında oluşlarını belli ederler (Çankırılı, 2015: 185-186).

Çizimde insanların ve diğer figürlerin hangi yöne baktığı da anlamlıdır. Soldan sağa hareket geleceğe ve gerçeğe yönelmeyi, sağdan sola hareket ise geçmişe ve bilinçaltına yönelmeyi temsil etmektedir. Küçük çocuklar genellikle insanları ve arabaları sağdan sola hareket ederken çizerler. Bu küçük çocukların duygular üzerine ve bilinçaltına yöneldiklerini göstermektedir. 7 yaşından sonra durumun tersine döndüğünü, insanları ve arabaları soldan sağa doğru hareket ederken çizdiklerini görüyoruz. Bu da çocukların yaşı ilerledikçe ve zihinsel kapasiteleri arttıkça içinde bulundukları zamanın, yaşamakta oldukları gerçeklerin ve geleceğin geçmişte yaşadıkları olaylara göre daha fazla önem kazandığı anlamına gelmektedir. Küçük çocuklar genelde çizmeye kâğıdın altından başlamaktadır. Yaşları ilerledikçe dış dünyaya ilgileri artmakta, çizimler aşağıdan genişleme göstermekte; uzay ve perspektif kavramları olgunlaşmaktadır (Çankırılı, 2015: 219-220).

Haluk Yavuzer, “Resimleriyle Çocuk” adlı kitabında çocukların çizdikleri resimlerin ve onların iç dünyalarını anlamak ve yorumlamak konusu üzerinde durmaktadır. Resimler çocukların iç dünyalarını yansıtıyor olmalarından dolayı iyi analiz edildiğinde çocukları ve onların gelişmelerini bize ayrıntılarıyla belli etmektedirler. Resimler bize çocuğun diğer çocuklarla ve yetişkinlerle olan sorunlarını da yansıtır ve bu sorunların çözüm şekilleriyle ilgili ipuçları verirler. Çocuk resimlerinin önemi çocuğun düşünce biçimini yansıtmasıdır. Resimlerdeki her bir çizginin ve resim boyutunun farklı farklı anlamı vardır. Sayfanın tamamını kaplayan büyük resimler genellikle iç kontrolü zayıf olan saldırgan çocuklar tarafından çizilmektedir. Tam tersi küçük boyutlu resimler genellikle korkak,

çekingen, içe dönük çocuklar tarafından çizilmektedir. Bu küçük boyutlar onların güvensizliklerini yansıtmaktadır. Resimlerde çizilen çok küçük ya da çok büyük kafa ise zihinsel olarak kendini yetersiz gören çocuklar tarafından çizilmektedir. Yine konuşmada sıkıntı çeken çocuklar, kalın çizgilerle ağız resmi yaparlar. Resimde ellerin çizilmemesi güvensizliği yansıtmaktadır ve çevreye uyumda zorluk çekildiğini göstermektedir. Burun ise resimde güç anlamına gelmektedir. Burnun olmaması çocuğun güçsüzlüğünü ifade eder (Yavuzer, 2018: 5-11).

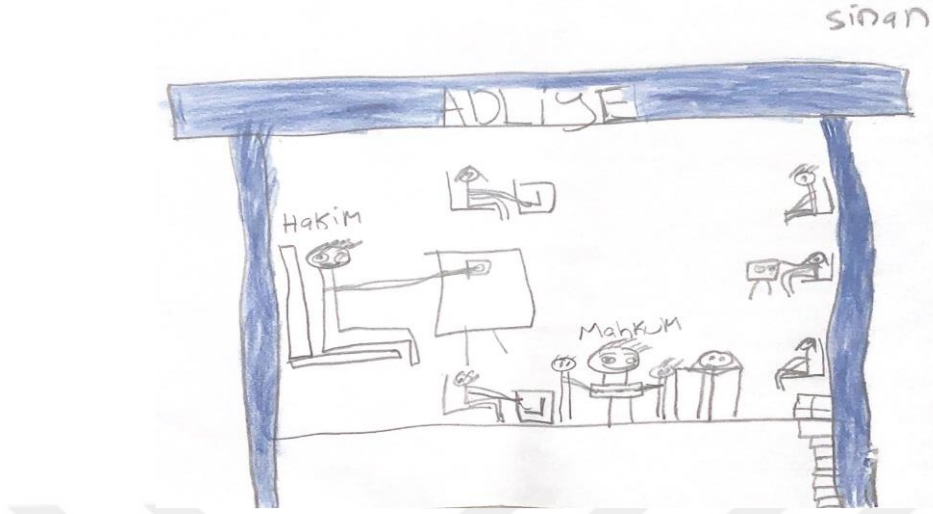
Resim, tek başına çocuğun kişiliği, algı ve tutumları hakkında tümüyle fikir sahibi olacağımız bir araç değildir. Ancak yapılan çeşitli psikolojik ölçeklerin tamamlayıcısı olarak kullanıldığında resim, çocuğa ulaşabilmek için oldukça etkili bir yol bulur. Sonuç olarak öğrencilerin resimleri (çizdikleri figürler, kullandıkları renkler vb.) onların iç dünyalarını duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır. Çocukların resimlerini analiz eden öğretmen bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir: “Yıllardır çocuklar ile birlikte sanatsal faaliyetler yapan biri olarak, çocukları gözlemleyerek resimleri hakkında yorumlar yapma şansım oldu. Birikimlerim şunu gösteriyor ki tek bir resim ile bir çocuk hakkında ciddi bir kanıya varmanın doğru olmadığı ve yapılan resimler hakkında çocukla sohbet ederek bazı kritik sorular sorarak daha sağlıklı yoruma ulaşılabileceğidir”.

Çocuklar doğdukları anda ilk etkileşimlerini aile içi sosyal çevre ile gerçekleştirirler. Buna bağlı olarak da karalama döneminden sonra çocuklar ilk figürlerini anne baba ve kardeşlerini çizerek hayata geçirirler. Babanın veya annenin otoritesi ya da çocuğa karşı tutumu çocukla olan iletişimini belirgin bir şekilde anlayabilmekteyiz. Aileden sonra okul, öğretmen ve arkadaşlar devreye girecektir. Bu tezin konusunu oluşturan mevsimlik tarım işçilerinin çocukları girdikleri yeni ortamda nasıl duygu durumları yaşıyor, ortam değişiklikleri onları nasıl etkiliyor bahçe sahiplerine bakış açıları nasıl gibi soruların cevaplarını resimleri ile nasıl verdikleri öğretmen tarafından analiz edilmiş ve bulgular aşağıda sunulmuştur.

4.2.2.1. Çocukların Hayalindeki Meslekler

Çocuklarla yapılan birebir görüşmelerde çocuklara belli temalar verilmiş ve bu temalarla ilgili resim yapmaları istenilmiştir. Araştırmacı resim çizme süreci boyunca çocukların yanında bulunmuş ve çocukların yaşı, eğitim durumu, okul başarısı gibi bilgiler edinmiştir. Bunun yanı sıra çocuklara boya kalemleri ve resim çizmeleri için gerekli olan malzemeler araştırmacı tarafından temin edilmiştir. Burada her çocuğun her temayı çizmek için istekli davranmadığı gözlemlenmiş ve böyle bir durumda ise tamamen çocukların isteklerine göre hareket edilmiştir. Araştırmaya toplam 23 çocuk katılmıştır. “Hayalindeki meslek nedir?” temalı resim 23 çocuk tarafından çizilmiştir.

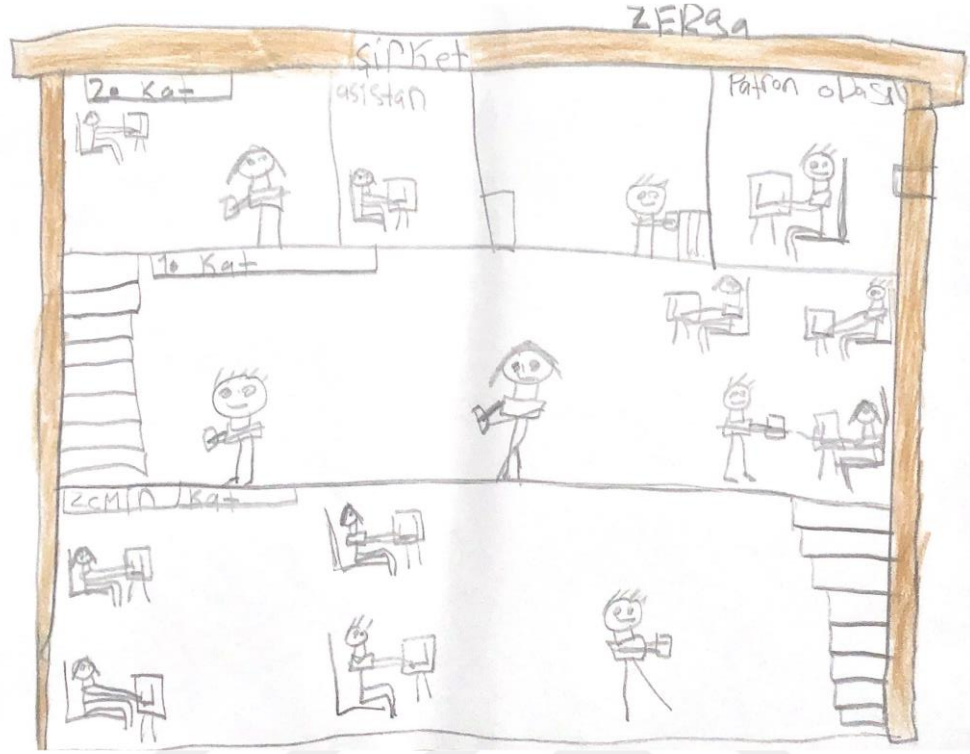
Resim 1: Hakim Olmak İstiyorum-Çocuk 11



Resim 2: Can Kurtarıcı Olmak İstiyorum-Çocuk 8



Resim 3: Patron Olmak İstiyorum-Çocuk 4

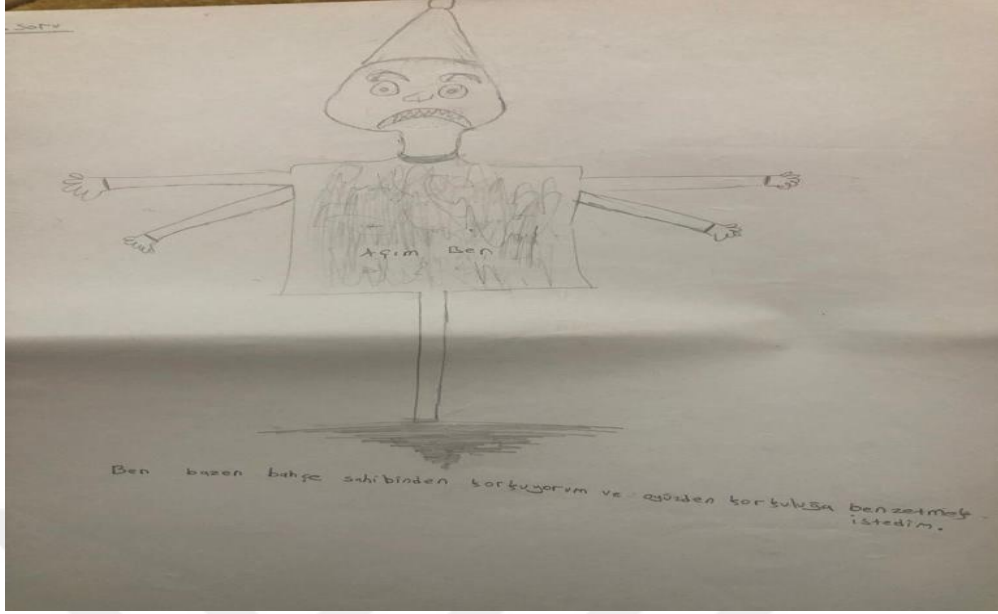


Hayalimdeki meslek temalı resimlerde çocukların genelde bir işin merkezinde olmak karar verici otorite ve bir işin kahramanı olma yönünde meslekler hayal ettiği gözlenmiştir. Büyük olasılıkla, merkezde kendilerinin olması, benmerkezci düşünme durumları buna sebep oluyor. Bulundukları şartların zorluğu istemeden ve kendilerinin fikri alınmadan mevsimlik işçi olan anne babalarıyla birlikte bulundukları ortamdan dolayı daha fazla hayal edebilme durumlarının olduğu tespit edilmiştir. Bu tip çocukların tutunacak çok fazla dalı olmadığı için, istedikleri bütün imkanlara ulaşamamaları hayalperestliklerini beslerken; hayal güçlerinin de onları beslediğini söylemek mümkündür.

4.2.2.2. Bahçe Sahiplerine Verilen Anlamlar

Çocuklara “fındık işinde bahçe sahiplerini bir canlıya (hayvan, bitki vb) ya da bir nesneye benzetecek olsaydınız nelere benzetirdiniz?” diye sorulmuş ve bu temadaki resim 15 çocuk tarafından çizilmiştir.

Resim 4: Bahçe Sahibini Korkuluğa Benzetiyorum-Çocuk 20



Bahçe sahibini bir nesneye ya da eşyaya benzettikleri resimlerde bir çocuk çok belirgin bir şekilde ürkütmek ve kokutmak amacıyla kullanılan korkuluk çizmiştir. Korkulukla özdeşleştirmiş olması açık bir şekilde bahçe sahibinde korktuğunu göstermiş. Korkuluktaki yüz ifadesi çocuğun üzgün olduğunu, korkuluğun dört adet kolunun olması onu güçlü ve otoriter bulduğunun göstergesidir.

Resim 5: Bahçe Sahibini Ağaca Benzetiyorum- Çocuk 17



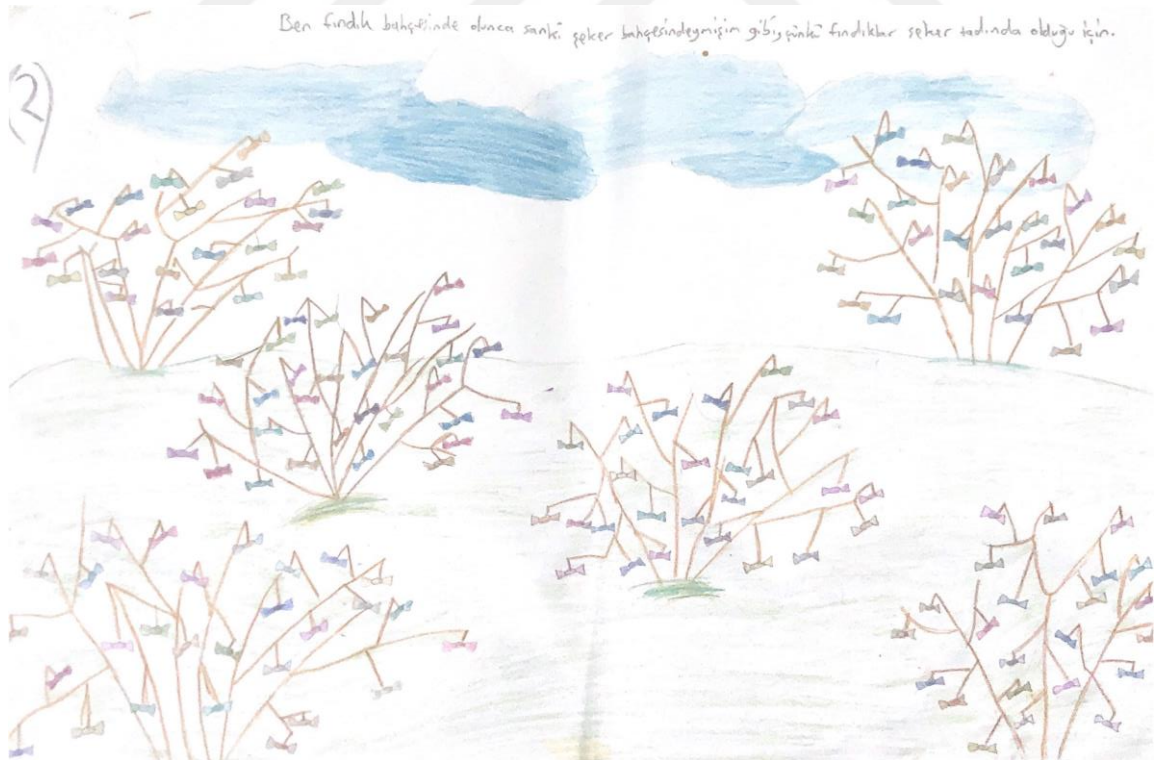
Aynı şekilde bahçe sahibini ağaca benzeten çocuk içinde benzer yorum yapılabilir. Ağaç testinden çocuk hakkında birçok bilgiye sahip olunabilir. Burada çocuk ağacı büyük ve heybetli kâğıdın merkezinde çizmiş bu durum bahçe sahibini otorite olarak gördüğünün göstergesidir. Ağaç çizimlerinde çocuğun neşeli olduğunu mutlu olduğunu ağacın yapraklarından meyvelerinden renklerinden anlayabiliriz lakin bu ağaçta böyle bir durumdan söz edilemez çünkü ağacın yapraksız, çiçeksiz ve tek renk olduğunu görmekteyiz.

4.2.2.3. Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu

Çocuklara fındık bahçesinde olmanın nasıl bir duygu olduğu sorulmuş ve bu temadaki resim 18 çocuk tarafından çizilmiştir.

Bunun yanında fındık bahçesinde olmak nasıl bir duygu sorusu ile ilgili yapılan çizimlerde çocukların resimleri daha sıcak ve samimi olduğu görülmektedir. Çalışırkenki ortamda aileleri ile birlikte olmanın çocukların daha iyi hissetmelerine neden olduğunu söylemek mümkündür fakat buna karşılık bahçe sahibi söz konusu olunca bu durumun değiştiğini görmekteyiz.

Resim 6: Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu-Çocuk 1



Resim 7: Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu-Çocuk 2



Resim 8: Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu-Çocuk 3



Resim 9: Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu-Çocuk 4



Resim 10: Fındık Bahçesinde Olmak Nasıl Bir Duygu-Çocuk 5



Çocuk kendi düşüncelerini resim vasıtasıyla görselleştirerek sergilemektedir. Resim çocuğun düşüncelerini göstermek için bir araç niteliği taşımaktadır. Resimde sözlü bir dil kullanılmadığı için çocuğun kendini ifade etmesi daha da kolay olmaktadır. Çocukların çizdiği resimlerle görüldüğünden çok daha fazla şey vurguladığı söylenilebilir. Resim faaliyetinde çocuğun kâğıdı kullanışı, resimde yansıttığı kompozisyon ve kullandığı renklerin hepsi bir anlam taşır. Çocukların çizdiği insan figürlerinden, çizgilerden ve resim içindeki insanların boyutundan bile farklı anlamlar çıkabilmektedir (Yavuzer, 1995: 5-20). Çocuklara verilen temalar değerlendirilecek olursa, hayalindeki meslek temasında genel olarak bir işin merkezinde olmak, bir işin kahramanı olmak şeklinde meslekler hayal ettikleri görülmektedir. Bahçe sahiplerini nasıl düşündüklerine dair çizilen resimlerde ise genellikle bahçe sahibini korkulacak bir kişi ya da otorite sahibi olarak yansıtmışlardır. Fındık bahçesinde olmak nasıl bir duygu temalı resimlerde ise çalışırken ki ortamda aileleri ile birlikte olmanın çocukların daha iyi hissetmelerine neden olduğunu söylemek mümkündür.



SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada mevsimlik tarım işçilerinin sosyo-demografik verileri analiz edilmiş, çalışma ve yaşam ortamları ve koşulları ile ilgili analizler yapılmıştır. Bunun yanı sıra mevsimlik tarım işçisi ailelerin gözünden çocukların durumları değerlendirilmiştir. Çocuklara ise resim analizi tekniği kullanılarak hayallerindeki mesleği, fındık bahçesinde olmanın onlar için ne ifade ettiği ve bahçe sahibini neye ya da kime benzettiklerini resmetmişlerdir ve bu resimlerin analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının insana yakışır iş standartlarına uymadığı ve mevsimlik tarım işçilerinin bu durumdan olumsuz etkilendiğini söyleyebiliriz. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan ya da çalışmasa dahi göç sürecine dâhil olan çocukların ise bu süreçten olumsuz etkilendiklerini söylemek mümkündür.

Bu araştırma bulguları 115 erkek ve 63 kadınla yapılan anket çalışmalarının sonuçlarından elde edilmiştir. Araştırmada mevsimlik tarım işçilerinin demografik bilgileri sunulmuştur. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin Ordu ili Ünye ilçesine genel olarak Şanlıurfa, Batman, Diyarbakır ve Mardin illerinden geldikleri görülmektedir. İşçilerin genelinde akrabalık ilişkileri olduğu için geldikleri iller açısından homojenlikten bahsedilebilir. Mevsimlik tarım işçilerinin eğitim durumlarına baktığımız zaman genel olarak eğitim seviyelerinin düşük olduğu ve genellikle kadınların eğitim seviyesinin daha düşük olduğu söylenebilir. Mevsimlik tarım işinde ailenin bütün fertlerinin iş gücüne dâhil olduğu, çocuklar ile beraber bütün ailenin çalışıp aile ekonomisine katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Yine mevsimlik tarım işçiliği dışında başka bir mesleğinin olmadığını ve bu ailelerin sadece mevsimlik tarım işçiliği yaparak geçindikleri tespit edilmiştir.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışmak için gittikleri bölgedeki geçici yaşam alanlarının değerlendirmesi yapıldığında; bu araştırmaya katılan mevsimlik tarım işçilerinin genel olarak konaklama için çok uygun olmayan ve bahçe sahiplerinin temin ettiği derme çatma evlerde konaklamaktadır. Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan aileler genellikle çok çocuklu olduğu için ve bütün aile birlikte geldikleri için iki, üç odalı yerlerde tanımadıkları başka ailelerle birlikte sağlıklı elverişli olmayan koşullarda kalabalık bir şekilde barınmaktadırlar. Bu barınma alanları işçilerin uzun çalışma sürelerinden geriye kalan sürede dinlenmek, yemek yemek ve uyumak için yeterli konforu sağlamada elverişsiz kalmaktadır. İşçiler beraberlerinde getirdikleri döşek, yorgan, kilim ve mutfak gereçlerini de bu barınma alanlarına getirdiklerinden dolayı, bu alanlardaki sıkışıklık daha fazla artmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin genel olarak yaşlarında 18 yaş altı çocuklarda geldiği hatta gelen grupların içerisinde 16-18 yaş grubunun kalabalık olduğunu söylemek mümkündür. Aile

fertleri içinde çalışabilecek durumda olan herkes, aile bütçesine katkı yapabileceği düşünüldüğünden, potansiyel yevmiye olarak değerlendirilmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin barınma alanlarında temiz su, tuvalet ve elektrik bulunurken; çalışma ortamlarında sadece temiz suya rastlanmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri gün boyu toprağa ve zirai ilaçlara temas etmek suretiyle çalıştıkları için, mevsimlik tarım işçilerinin her akşam banyo ihtiyaçlarını gidermesi kişisel hijyen ile beraber toplum sağlığı bakımından da önemli bir konudur.

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ortamları değerlendirildiğinde, çalışılacak işi genellikle tarım iş araçları bulmaktadır. Bu sebeple de işçilere iş bulduğu için tarım araçlarının tüm çalışanların günlük ücretlerinden %10'luk bir kesinti yaptığı görülmektedir. Mevsimlik tarım işçileri daha çok kazanmak için hiç ara vermeden hiç dinlenme günü olmadan 7 gün de çalışmaktadır. Bunun yanı sıra işçilerin yarısına yakınının bu işte çalışmalarına rağmen ne kadar ücret alacaklarını bilmediklerini ve işin bitiminde eline para geçince gördükleri sonucuna ulaşmaktayız. Mevsimlik tarım işçiliğinde gündemde olan kayıt dışı çalışma, yoksulluk, sosyal olarak dışlanma, işçiler ve işverenler arasındaki ilişkinin tarım araçları kullanılarak yapılması, mevsimlik tarım işçilerinin bilgi ve farkındalıklarının yetersiz olduğunu söylenebilir.

Mevsimlik tarım işçilerinin uzun sürelerdir bu işi yaptıkları sonucuna ulaşmaktayız. Bunun yanı sıra almaya katılan mevsimlik tarım işçilerinin yarısının fındık dışında; patates, kayısı vb. tarım ürünlerine de gittikleri görülmüştür.

Bu araştırmaya katılan mevsimlik tarım işçilerinin yasalarca belirlenen çalışma saati sınırının çok üstünde çalıştıkları uzun saatlerce bahçelerde kaldıkları sonucuna ulaşmaktayız. Mevsimlik tarım işçilerinin genellikle ekonomik sebeplerden dolayı bu işi yaptıklarını söylemek mümkündür. Görüşülen işçilerin tamamının maddi sıkıntılardan dolayı ve başka işi olmadıkları için ve sürekli yaşadıkları memleketlerinde ise iş imkânı olmadığından dolayı bu işi yapmak zorunda kaldıkları söylenebilir.

Mevsimlik tarım işçilerinde 18 yaş altında bireylerin bahçelerde aileleriyle birlikte çalıştığını söylemek mümkündür. 15-18 yaş arasının genellikle fındık toplama işinde çalıştıkları, 15 yaş altında bahçelerde çalışan çocuklarınsa genellikle çuval taşıma ve su getirip götürme gibi işleri tespit edilmiştir. Bu perspektiften değerlendirildiğinde çocuklar fındık toplama gibi bir iş yapmasa dahi diğer ebeveynleri ile birlikte bütün gün bahçede bulunmakta dolayısıyla böcek/yılan sokması ya da uzun süre güneşin altında kalmalarından dolayı güneş çarpması gibi birçok riskle karşı karşıya kalmaktadır. Bahçelerde çalışmayan çocuklar ise konaklama alanında bir aile büyüğü ile kalmaktadır. Mevsimlik göç sürecinde çocuklar ise ister çalışma ortamına hayatına dâhil olsunlar ister çalışmayıp sadece başka bölgeye gelsinler, bir şekilde bu göç sürecinden etkilenmektedir. Genel olarak ebeveynlerin fındık tarımının çocukların çalışması için uygun olmadığını düşünmesine

rağmen maddi yetersizlikler ve geçim sorunlarından dolayı mecburen çalıştırdıkları sonucuna ulaşmak mümkündür. Bunun yanı sıra fındık hasadının okulların kapalı olduğu döneme denk gelmesi açısından çocuklar hem aile bütçesine katkı sunmak için hem de kendi eğitim masraflarını karşılamak için çalışmak durumunda kalmaktadır.

Mevsimlik tarım işçiliğinin bir yoksulluk döngüsü oluşturduğunu görmekteyiz çünkü araştırmaya katılan katılımcıların çocuğunun ailesinin de mevsimlik tarım işçisi olduğu ve çocukluktan beri bu işi yaptığı görülmektedir. Çocuklar rol olarak tarım işi ailelerini gördükleri için ve bir şekilde çalışmasa dahi bu göç sürecine dâhil olup eğitim hayatından uzaklaştığı için çalışmak ve kazanmak adına gelecekte de bu işe yönelmektedirler. Burada bu yoksulluk döngüsüne sadece olumsuz bir anlam yüklemek yetersiz kalacaktır. Mevsimlik tarım işçiliği olgusuna baktığımız zaman öncelikle bir istihdam alanı olması bakımından ikincil olarak da kendi memleketleri dışında başka illere de çalışmak için gittiklerinden dolayı vatan olgusunun değişebileceğini, dönüşebileceğini ve genişleyebileceğini söylemek mümkündür. Bu da uluslaşmaya bir katkı sağlamaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinde aslında çocuk yaştan itibaren vatan olgusunun sadece yaşadığı köy, mahalle ya da şehirden ziyade daha büyük bir şey olduğu anlaşıyor. Vatan kavramının bu iş ile birlikte bunu görüp deneyimledikleri için daha büyük bir anlam kazanmakta olduğu söylenebilir bu da olumlu bir katkı sunmaktadır.

Kelimelerden ve cümlelerden daha kuvvetli bir anlatım aracı olan resimler bize çocukların iç dünyası ile ilgili bilgiler vermektedir. Çocuklar çizdikleri resimler ile sevinçlerini, korkularını, sosyal çevreyi nasıl anlamlandırdıklarını, kendisini aile içinde veya sosyal çevrede nereye konumlandıklarını gibi iç dünyası ile ilgili birçok bilgi vermektedir. Çocukların hayallerindeki meslekler incelendiğinde genellikle bir işin odağında olmak, karar verici otorite ve bir işin kahramanı olma yönünde meslekler hayal ettiği görülmektedir. Merkezde kendilerinin olması buna sebep olduğunu söylemek mümkündür. Bahçe sahiplerini nasıl düşündüklerine baktığımızda ise genellikle bahçe sahibini korkulacak ya da otorite sahibi kişiler olarak resmetmişlerdir.

Tüm bu bilgiler ışığında mevsimlik tarım işçileri ve çocuklarının bu süreçteki deneyimlerine ilişkin olarak aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

Mevsimlik tarım işçilerine yönelik yasal mevzuatta boşluklar bulunmaktadır. Bazı hukuki düzenlemelerde mevsimlik tarım işçilerine değinilmekte fakat doğrudan onları ilgilendiren kapsamlı bir yasa bulunmamaktadır. Mevsimlik tarım işçilerini içeren mevcut hukuki düzenlemeler sağlanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin barınma ve çalışma koşullarını düzenleyen 2017/6 Mevsimlik Tarım İşçileri Başbakanlık genelgesinde mevsimlik tarım işçileri için kurumlara düşen rol ve sorumluluklar tanımlanmıştır. Bu genelge üzerinde bahsi geçen kurumların aksiyon planlarını

uygulamaya geçirmeleri ve bu uygulama sonuçlarında yetkili kurumlar tarafında değerlendirilerek gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yine merkez kurumlar tarafından yapılacağı taahhüt edilen ve uygulamaya geçirilen maddelerin taşradaki kurumları tarafından da bilinmesi için merkez kurumların taşradaki kurumları için farkındalık çalışmaları düzenlemeleri önerilmektedir.

Barınma sorunu, eğitim, sağlık gibi konular toplumsal refahı etkilediği için devletin bu yöndeki mekanizmalarını harekete geçirerek denetimler gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Çalışma saatlerinin uzun olması, işçilerin temel ihtiyaçlarının yeterince ve sağlıklı bir şekilde sağlanmaması, işçilerin çalıştıkları yerlere uygun koşullarda getirilmemesi mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarındaki en büyük sorunları oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları, ücretler ve diğer koşulları belirlemek için gerekli girişimlerde bulunmak üzere mevsimlik işçi alan illerde kamu kurumlarının çoğunun katıldığı Mevsimlik Tarım İşçileri Komisyonu kurulmakta ve işçiler için ücret ve çalışma koşulları belirlenmektedir. Bu komisyon kararlarında çalışma saatleri belirlenip işçiler için örneklerle uygun koşulların belirlenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra bu komisyon kararlarının tüm işverenlere duyurulması ve takibinin izlenmesi de gerekmektedir.

Mevsimlik tarım işçilerinin, çalışma alanlarında karşılaştıkları en büyük problemlerden birini de ücret konusu oluşturmaktadır. Bu konuda ülke genelinde kabul görmüş bir sistem ve ücret yapısı bulunmamaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin ücretlerinin belirlenmesinde Mevsimlik Tarım İşçileri Komisyonları önemli rol oynamaktadır. Bu komisyonlar il bazlı günlük asgari ücreti belirlemektedir fakat tarım işçilerinin ücretleri, işçi veya araçlar ile işveren arasında yapılan pazarlığa göre belirlenmektedir. Komisyon kararlarının uygulanması ve uygulamanın devlet tarafından denetlenmesi aradaki boşlukları gidermek için destek sağlayacaktır.

Mevsimlik tarım işçileri “işçi” statüsündedir. İş sahibine bağlı olarak çalıştıkları ve karşılığında ücret aldıkları için İŞKUR tarafından oluşturulmuş “Mevsimlik Tarım İşçi Sözleşmesi” ile çalışılması gerekmektedir. Bu sözleşmenin tarafları işçi, işveren ve tarım iş araçlarıdır. Bahsi geçen sözleşmenin işçiler, işveren ve tarım iş araçları tarafından yapılıp, imzalanıp 10 gün içerisinde İŞKUR’a teslim edilmesi gerekmektedir. Bu noktada İŞKUR’ların sürece daha sıkı dahil edilmesi, lobi çalışmalarının artması ve İŞKUR denetimlerinin gerçekleşmesi veyahut bu sözleşmenin sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve kamu kurumları ile ortak bir çalışma ile yeniden gözden geçirilmesi ve araçlar ve mevsimlik işçiler için çalışma saatleri gibi konuların bu sözleşmeye eklenmesi ve Mevsimlik Tarım İşçileri Komisyon kararında bu sözleşmeye vurgu yapılması önerilmektedir. Aynı zamanda Ziraat Odaları’nın çiftçilere/işverenlere bunu iletme ve yaygınlaştırma görevini üstlenmesi önem arz etmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının yasa/politika güçlendirme konusunda daha etkin olmaları yine benzer şekilde kamunun güçlendirilmesinde aktif rol oynamaları önerilmektedir. Savunuculuk faaliyetlerinin yürütülmesinde sivil toplum kuruluşlarının yönlendirici olacağı düşünülmektedir.



KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Yusuf (2016), **Göç sosyolojisi (Vol.1)**, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akalın, Mehmet (2018), “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi: Yenice, Tarsus, Silifke Örnekleri”, **Sosyal Güvence Dergisi**, 13: 1-30.
- Akalın, Tolga ve Üstündağ, Alev (2012), “10–12 Yaş Danışmanlık Hizmeti Alan Çocukların Durumlarının Belirlenmesinde Resmin Önemi”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2012, 1.3: 73-86.
- Akbıyık, Nihat (2008), “Türkiye’de Tarım Kesiminde İşgücü Piyasalarının Yapısı”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(24), 220-237.
- _____ (2011) “Malatya’da Çalışan Mevsimlik tarım İşçilerinin Sosyal ve Ekonomik Sorunlarının İncelenmesi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(36), 133-154. ISSN:1304-0278.
- Akçay, Adnan (1999), “Toprak Ağalığından Kapitalist İşletmeciliğe Türkiye Tarımında Büyük Topraklı İşletmeler” Oya, Baydar (Ed.), **75 Yılda Köyden Şehirlere**, (115-131), Tarih Vakfı Yayınları, Ankara.
- Akço, Seda (2018), **Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Yasal Boşluk Analizi ve Öneriler**, 1.Baskı, 5-112, Altan Matbaası.
- Akgün, Ege ve Ergül, Ayşegül (2015), “55-74 Aylık Çocukların Resimlerinde Aile Algısının Değerlendirilmesi”, **Cukurova University Faculty of Education Journal**, 2015, 44.2.
- Akyüz, Emine (2001), “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı” **Milli Eğitim Dergisi**, 151(1), 445-455.
- Aksan, Gamze (2012), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (27), 9-19.
- Aksoy, Zeynep (2012), “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 5(20), 292-303.
- Arkan, Gülcihan (2011), “Sanayi Sitesinde Çalışan Çocuk İşçilerin Çalışma Koşulları ve İstismara Bakışı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Arslan, Hakan (2016), “Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğini Kırsal Yoksulluk Perspektifinden Anlamak”, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, 2(4), 1136-1147.
- Aslan, Kübra (2020), “**Kayısı Tarımında Mevsimlik Tarım İşçiliği ve İnsana Yakışır İş Olanakları Açısından Durum Analizi: Malatya İli Araştırması**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ata, Rümeyza (2020), “**Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri ve Sosyal Hizmet İhtiyacı: Adıyaman İl Örneği**”, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Avşar, Zakir ve Ögütoğulları, Eren (2012), “Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği ile Mücadele Stratejileri”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, 2(1), 9-40.
- Ayak, Nuriye Nur (2018), “**Çocuk Eğitimi ve Çocuk İşçiliğine Olan Tutumları ve Bakış Açıları Üzerinden Suriyeli Mülteci Kadınların Türkiye’de Hayatlarını Yeniden İnşa Etme Deneyimleri**”, Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, Zülküf (1986), **Kapitalizm, Tarım Sorunu ve Azgelişmiş Ülkeler**, 11.Tez Kitap Dizisi, 2, 171-216.
- Aysu, Abdullah (2007), “**Azabın Diğer Adı; Mevsimlik İşçilik**”, <http://www.karasaban.net/azabin-diger-adi-mevsimlik-isciler> (06.04.2021).
- Bakır, Yaşar Ethem (2008), “**Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorununda Toplumsal Bilinç Düzeyinin Ölçülmesi**”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara.
- Baki, Adnan ve Tuba Gökçek (2012), “Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik)**, Cilt 11, Sayı 42: 1-21.
- Baltacı, Ali (2018), “Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7.1, 231-274.
- _____ (2019), “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)**, Cilt 5, Sayı 2, Sayfa 368-388.
- Barışık, Salih vd. (2016), “Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve Ekonomik Etkileri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 17(2), 161-179.
- Baş, Betül (2017), “**Türkiye’de Tarımsal Dönüşüm ve Mevsimlik Tarım İşçiliği: Adana Örneği**”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baş, Melike ve Molu, Birsal (2017), “Göç Eden Ailelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değişiminin Kadın ve Çocuk Yaşamına Etkisi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 6(6), 1680-1693.

- Başel, Halis (2007). “Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri”, (524) <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/download/1720/1548> (16.03.2021).
- Bekdaş, Neslihan (2009), “Türkiye’de Çocuk İşçiliği, Örgün Eğitim ve Çalışma Hayatı: **Hekimbaşı Örneği**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beleli, Ö. (2013). “**Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çocuklar: Sorun Analizi ve Politika Önerileri**”, Kalkınma Atölyesi, Ankara: Altan Matbaası.
- Benek, Sedat ve Şevket Ökten (2011), “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına İlişkin Bir Araştırma: Hilvan İlçesi (Şanlıurfa) Örneği”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(2), 653-676.
- Boratav, Korkut (2014), **Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Bulut, Enver (2013), “**Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşullarına İlişkin Bir Saha Araştırması: Kocaali Örneği**”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Şener (2005), Anket geliştirme, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, 3(2), 133-151.
- Büyüköztürk, Şener vd. (2014), **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 17. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara
- Büyüktarakçı, Sevil (2010), **İş Hukukunda Mevsimlik İşler ve Kampanya İşleri**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Castles, S., ve Miller, J. M. (2008), **Göçler Çağı- Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, (Çev. B. U. Bal ve İ. Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coşan, Bilal (2019), “Sanayi Devrimi’nden Çok Uluslu Şirketlere Çocuk İşçiliği: Şahin Pençesinde Yavru Kuş”, **Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 2(2), 286-303.
- Creswell, J.W. (2019), **Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş**, (Çev. Mustafa Sözbilir), 2. Baskı, Ankara.
- Çağlar, Türken (2018), “Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve”, **Toros Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(8), 34.
- Çakmak, Gökçe (2018), “**Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam ve Çalışma Koşullarının Sosyal Dışlanma Bağlamında Bir Araştırması: Çanakkale İli Örneği**”, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çakmak, Gülten (2021), “**Günümüzde Çocuk İşçiliğinin Sosyoekonomik Nedenleri: Türkiye ve Meksika Örnekleri**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, Şadan (2010), “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **In Journal of Social Policy Conferences** (No. 59, Pp. 89-132).
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2010), **Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Çankırılı, Ali (2011), **Çocuk Resimlerinin Dili**, Zafer Basın Yayın Ve Turizm Ve Bilg. Ürünleri San. Tic. Ltd. Şti.
- Çayır, Ayten Kıran (2020), “**Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Kadın Ve Çalışma Koşulları: Çanakkale-Biga Örneği**”, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, C. (2005), “Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi” **e-Akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal ilimler Aylık İnternet Dergisi**, 36.
- Çelik, Fatih (2006), “İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi”, **Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (27), 151-155.
- Çelik, Hatice (2019), “**Çocuk İşçiliği (Sivas Örneği)**”, Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetinkaya, Özgür (2008), **Farm Labor Intermediaries in Seasonal Agricultural Work in Adana-Çukurova**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi- Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Çınar, Sidar (2012), **Bağımlı Çalışma İlişkileri Kapsamında Mevsimlik Tarım İşçilerinin Malatya Örneği Üzerinden Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- _____ (2014), “Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçilerine Dair Kısa Bir Değerlendirme”, **Heinrich Böll Stiftung Derneği**, 1, 32-34.
- Çınar, Sidar ve Lordoğlu, Kuvvet (2010), “Mevsimlik Tarım İşçileri: Marabadan Ücretli Fındık İşçiliğine” **III. Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Petrol İş Yayınları, İstanbul, s.419-448.
- _____ (2011). Mevsimlik Tarım İşçileri: Marabadan Ücretli Fındık İşçiliğine, **Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu III Bildiri Kitabı**, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli. Petrol İş Yayınları.
- Çöpoğlu, Mustafa (2018), “Bir Kısır Döngü: Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve İşsizlik”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6(5), 671-685.
- ÇSGB (2007), “**Çocuk İşçiliği ile Mücadele Öğretmen El Kitabı**”, 148, Ankara.

- ÇSGB (2017), **Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı**, Ayrıntı Basımevi, Ankara.
https://ailevecalisma.gov.tr/medias/11752/cocuk_isciligi_rev_23032017.pdf (27.07.2020).
- Dede, Ömer (2019), “**Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Ortaokul Öğrencilerine Göre Bilim İnsanı Algılarının Belirlenmesi**”, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Dedeoğlu, Saniye (2018), “Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine” **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 1(56), 37-68.
- Demir, Müslim (2015), “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 1, 177-194.
- Demir, O. Ömer (2017), “Nitel Araştırma Yöntemleri”, Kaan Böke (Ed.), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri** içinde, (3-30), Alfa Basım, İstanbul.
- Demirel, Şeyda ve Selay, Giray Yakut (2019), “Karar Ağacı Algoritmaları ve Çocuk İşçiliği Üzerine Bir Uygulama”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 8(4), 52-65.
- Deniz, Taşkın (2014), Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 181(181), s.175-204.
- Derman Taner Meral vd. (2019), “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk Resimlerine Yönelik Yaklaşımları ve Empati Düzeyleri Arasındaki İlişki”, **Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, 4(1), 1-17.
- DİSK (2017), “Türkiye’de Çocuk İşçi Olmak”, **DİSK/Genel İş –Sendikası. Emek Araştırma Dergisi**.
- Doğan, Elif Tuğba (2016), “Ortadoğu'nun Yeni Yoksulları: Suriyeli Sığınmacılar”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 01, 11-27.
- Doğanay, Hayati ve Çavuş, Ahmet (2013), **Türkiye Ekonomik Coğrafyası**, 6. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Durgun, Özlem (2011), “Türkiye’de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme”, **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, 6.1.
- Duyar, İzzet ve Özener, Barış (2003), **Çocuk İşçiler: Çarpık Gelişen Bedenler**, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Efe, Haydar ve Uluoğlu, Sevinç Arzu (2015), “Dünyada Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Gelinecek Nokta ve Geleceğe Dair Bazı Öngörüler”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, 13(51), 46-72.
- Egemen, Esin Arda (2015), “**Mevsimlik Tarım İşçileri ve Barınma Sorunları**”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Teknik Üniversitesi - Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Erbay, Ercüment (2007), “**Çocukluklarında Küçük Sanayi İşletmelerinde Çalışmış Yetişkinlerin Bu Çalışma Sürecini Nasıl Yorumladıkları ve Çocuk İşçiliğine Bakışları Üzerine Bir Araştırma**”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erbörü, Nesrin (2014), “**Ankara İli Polatlı İlçesi Sarıoba Köyündeki Mevsimlik Tarım İşçilerinde İş Kazası Sıklığı ve İlişkili Etmenler**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Fereli, Simay vd. (2016), “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Beslenme Durumları ve Görülen Sorunları” **Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi**, 1(3) 36-47.
- Franklin, Bob (1993), **Çocuk Hakları** (Çev. Alev Türker), 1, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gira, Abdülrahim (2017), “**Siverek (Şanlıurfa) İlçesinde Mevsimlik Tarımsal İşgücü Göçü ve Sorunları**”, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Görücü, İbrahim ve Demirbaş, Muzaffer (2013), “Türkiye’de Tarım Aracılığı: Uygulama, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 6,(12), 133-153.
- Görücü, İbrahim ve Nihat, Akbıyık (2010), Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çözüm Önerileri, **Hikmet Yurdu Düşünce Yorum Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3(5),189-219.
- Gözübüyük Tamer, Mine (2019), **Trabzonda Mülteci ve Sığınmacı Kadınlar Bir Göç Deneyimi ve Kültürlerarası İletişim**, Siyasal Kitabevi, Trabzon
- Güçlü, Sevinç (2016), “Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları”, **Sosyoloji Dergisi**, Armağan sayısı, 1-22.
- Gül, Tolga (2020), “**Geçmişte Çocuk İşçiliği Deneyimi Olan Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygılarının ve Yaşam Doyumlarının Özbelirleme Kuramı Çerçevesinde Araştırılması**”, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gülcan, Murat Gürkan (2007), **Çocuk İşçiliği ve Eğitim Öğretmen El Kitabı**, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 72.
- Gülçubuk, Bülent (2012), “Tarımda Çocuk Emegi Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 33(2), s.75-93.
- Günaydın, Davuthan (2021), “Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Nesiller Arası Yoksulluk Döngüsünü Kırma İçin Yaklaşımlar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (41), 155-183.
- Güneş, Tevfik (2001), “Çalışan Çocuklar”, **Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, 6-8.Güreşçi, Ertuğrul (2007), “**Kırsal Göçün Nedenleri ve Tarıma Etkileri Üzerine Bir Araştırma: Erzurum İli İspir İlçesi Kırık Bucağı Örneği**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Gürsoy, Ö.B. (2010), “Bir Yaşam Biçimi Olarak Dışlanma: Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçileri” A. Buğra(Ed). **Sınıftan Sınıfa Fabrika Dışında Çalışma Manzaraları**, (65-33), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Halmatov, Medera vd. (2012), Okul Öncesi Eğitimdeki 6 Yaş Çocukların Çizdikleri Çevre Resimlerinin ve Çevre Kavramını Algılayışlarının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi, **Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi**, 2.1: 30-44.
- İpekçioğlu, Şeyda vd. (2012), “**Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ekonomik- Sosyal Sorunları ve Çözüm Önerileri**”, Türkiye 10. Tarım Ekonomisi Kongresi, 1, 214-217, Konya.
- Kablay, Sebiha (2016), “Fındık Bahçesinde İşçi Olmak: Ordu ve Giresun İllerinde Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları”, **Değişen Karadeniz’i Anlamak**, 281-308, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Kaleci, Hatice (2007), “**Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyolojik Analizi: Eskişehir Örneği**”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalkınma Atölyesi (2014), **Fındık Hasadının Oyuncuları Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Çocuklar, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması**, 1. Baskı, Temmuz, Ankara.
- _____ (2016), **Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine**, 1. Baskı, Mayıs, Ankara.
- _____ (2018), **Bir Yevmiye, Bir Yevmiyedir...’ Tarım Aracıları ve Türkiye’de Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği**, 1. Baskı, Eylül, Ankara.
- _____ (2019), **Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-Ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması**, 1. Baskı, Haziran, Ankara.
- _____ (2019a), “**Mevsimlik Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği: Adana**”, Ankara.
- _____ (2020), “**Koronavirüs Salgını Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocuklarının Fındık Hasadına Katılımına Olası Etkiler ve Önlemler**”, Haziran.
- Kanun, Orçun (2018), “**Türkiye’deki Çocuk İşçiliğinin Sebeplerini ve Sektörel Dağılımını Anlamak**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karacan, Ali Rıza (1991), “Tarım Kesiminde Geçici Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Ücret Sistemleri ve Çalışanların Sosyal Güvenlikleri Üzerine Bir Araştırma: Manisa Örneği”, **Friedrich Ebert Vakfı**, İstanbul.
- Karadeniz, Oğuzhan vd. (2021), “Fındık Tarımında Çocuk İşçiliği: Giresun İli Piraziz İlçesi Örneği”, **Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi**, 36(3), 398-407.

- Karagöz, Ceren ve Mamur, Nuray (2015), “Risk Altındaki Kız Çocukların Gelecek Ve Meslek Algılarının Çizdikleri Resimlere Yansıma Biçimleri”, **Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi**, 3.1: 26-53.
- Karakaş, Banu ve Çevik, Ömer Can (2016), “Çocuk Refahı: Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 18 (3), 887-906.
- Karakuş, Emine (2006), “**Göç Olgusu ve Eğitime Olumsuz Etkileri (Sultanbeyli Örneği)**”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, Banu ve Özçalık, Melih (2007), “Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü”, **Yönetim ve Ekonomi**, 14(1), Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Manisa.
- Karaman, Kasım ve Ali Sırrı Yılmaz (2011), “Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun’da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma”, **Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks**, 3(1), 211-226.
- Kılıç, M. (2006), “4857 Sayılı İş Kanunu Kapsamında Tarım İşçilerinin Hukuki Durumu”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 12 (2), 39-41.
- Koca, Halil ve Girgin, Mustafa (2000), “Alaşehir ilçesine mevsimlik işgücü göçü”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, 6(4):301-321.
- Kocaman, Tuncer vd. (1993), **Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Sosyo-ekonomik Nitelikleri**, DPT Yayınları, Ankara.
- Koçak, Yüksel ve Terzi, E. (2012), “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 3 (3): 3-19.
- Kulaksız, Yahya (2014), “Yoksulluk Bağlamında Çocuk İşgücü”, **Çalışma Dünyası Dergisi**, 2(3).
- Kurnaz, Şebnem Avşar (2007), “Çocuk Yoksulluğu”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, 12(12).
- Kuş, Elif (2007), “Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma”, **Türk Psikoloji Yazıları**, 10.20, 19-41.
- Kutlu, Seher (2011), “**Erişkin Göçebe Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Kalitesi Düzeyi Ve Etkileyen Faktörler**” Yüksek Lisans Tezi Harran Üniversitesi – Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Küçükkalay, Mesud vd. (2000), “Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşgücü İstihdamı ve Sorunları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 5(1), 103-118.
- Lordoğlu, Kuvvet ve Etiler, Nilay (2014), “Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 41(2), s. 115-133.

- Makal, Ahmet (2001), “Türkiye’de 1950-1965 Döneminde Tarım Kesiminde İşgücü ve Ücretli Emeğe İlişkin Gelişmeler”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 56.(3),104-140, Ankara.
- Mavi, Uğur (2021), “**Türkiye’de Çocuk İşçiliğine Karşı Mücadele: Kamu Yönetiminin Araçları**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu (2020), “**Tarım Aracısı (Seviye 4) Ulusal Meslek Standardı**”, Ek1.
- Metin, Banu (2015), “Gelecek Nesillerin Yaşam Fırsatları İçin Ciddi Bir Tehdit: Çocuk Yoksulluğu”, **SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi**, 5(2), 166-187.
- MİGA (2012), Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti, **Friedrich Ebert Stiftung**.
- Mollamahmutoğlu, Hamdi vd. (2014), **İş Hukuku**, 6, 460-461, Ankara.
- Mutluer M. (2003), **Uluslararası Göçler ve Türkiye**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Neuman, W. Lawrence (2017), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar: 1. Cilt**, (Çev. Sedef Özge), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Okur, Zeki (2008), “Mevsimlik İşlerde Yıllık Ücretli İzin”, **Kamu-İş**, 10(2), 1-17.
- Orhan, Fatih (2017), “Erzincan’da Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Yaşanan Sorunlara Yönelik Coğrafi Bir İnceleme”, **Türk Coğrafya Dergisi**, 69, 59-68. ISSN 1308-9773.
- Önder, Harun ve Şenses, Fikret (2006), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, **İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar**, 199, 221.
- Öz, Ayşe (2019), “**Kentten-Köye Mevsimlik Göçün Tarım Sektörüne Sosyo-Ekonomik Etkenleri: Konya İli Altıntekin İlçesi Örneği**”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, Mustafa ve Çetin, Başak Işıl (2009), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, **Journal Of Yasar University**, 4.16.
- Özbekmezci, Şule ve Sahil, Sare (2004), “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi”, **Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi** 19.3.
- Özdemir, Murat (2010), “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11.1, 323-343.
- Özen, Ummahan (2008), “**Ankara Ostim Mesleki Eğitim Merkezine Devam Eden Çırakların Örgün Eğitim Dışında Kalma Nedenleri ve Çalışma Yaşamlarına İlişkin Görüşleri**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özer, İnan (2004), **Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Kitabevi, Bursa.

- Özeren, Esra Emine (2004), “İş Hukukunda Çalışan Çocuk”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 52, 162-171.
- Öztürk, Çağrı (2019), “**Kahramanmaraş İlindeki Gezici Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyoekonomik Durumu ve Sosyal Güvenlik Sorunlar**”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Pikolo Eğitim Kültür Gençlik ve Spor Kulübü Derneği (2018), **Tarım Aracılarının Veri Tabanının Oluşturulması ve Farkındalık Oluşturma Yöntemiyle Çocuk İşçiliğinin Sonlandırılması Projesi Faaliyet Raporu**.
- Sağır, Hebum (2020), “**Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çocuklarının Eğitim Sorunu (Şanlıurfa Siverek Örneği)**”, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Sağlam, Mehmet ve Neriman, Aral (2016), “Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları”, **Çocuk ve Medeniyet**, 1(2), 43-56.
- Sağlam, Serdar (2006), **Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme**, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), 5, 33-44.
- Savaş, İlhami (2014), “**Çocuk Resmi Ve Bilinçaltı**”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Selek Öz, Cihan ve Enver Bulut (2013), “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Türk Hukuk Sistemi içerisindeki yeri”, **ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi**, 1.1 (2013): 94-111.
- _____ (2014), “‘Düzgün İş’ Bağlamında Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Alan Araştırması”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1, 99-121.
- Semerci, Pınar Uyan ve Erdoğan, Emre (2017), **Ben Kendim Büyüdüm Demiyorum, Adana’da (Mevsimlik Gezici) Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Sütölük, Zeynel vd. (2004), “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sağlık Durumlarının Değerlendirilmesi”, **Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, 5(17).
- Şahin, Barış (2009), “**Çocuk İşçilerin Korunması**”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Levent (2012), “Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği”, **Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi**, 2, 103-118.
- Şener, Dilek Konuk ve Ocakçı, Ayşe Ferda (2014), “Yoksulluğun Çocuk Sağlığı Üzerine Çok Boyutlu Etkileri”, **Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi**, 13(1), 57-68.

- Şimşek, Zeynep (2011), “**Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması**”, Harran Üniversitesi Tıp Sağlığı Anabilim Dalı ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu 1.Baskı, Şanlıurfa.
- Tabcu, Gönül (2015), “**Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ortaokul Çağındaki Çocuklarının Eğitim Sorunlarının Sosyolojik Olarak İncelenmesi**”, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği (2010), **T.C. Resmi Gazete**, 27593.
- Taşçı, Faruk (2009), “Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç”. **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, 10, 177-204.
- TBMM (2015), Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarını Araştırmak Amacı ile Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss.716.pdf> (14.07.2019).
- Teker, Emine (2015), “**Ailesi Mevsimlik Tarım İşçisi Olarak Çalışan Çocukların Yaşantılarının Resimlerine Yansımaları ve Plastik Açısından İncelenmesi**” Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tunçcan, Nilgün (1999), “**Küreselleşen Dünyada Çocuk İstihdamı**”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- _____ (2000), "Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları ve Küreselleşen Dünyadaki Konumu.", **In Journal of Social Policy Conferences** (No. 43-44).
- Tüfekçi, Suat (2002), “**Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler: İstanbul Örneği**”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜİK (2021), “**Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları**”, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Metodolojisi Hakkında Genel Açıklama.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (1998), **Beşerî Coğrafya, İnsan, Kültür, Mekân**, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Türnüklü, Abbas (2000), “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme” **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, 6.4, 543-559.
- _____ (2001), “Eğitimbilim Alanında Aynı Araştırma Sorusunu Yanıtlamak İçin Farklı Araştırma Tekniklerinin Birlikte Kullanılması”, **Eğitim ve Bilim**, Cilt 26, Sayı 120, Nisan, 8-13.
- Yalçın, Cemal (2004), **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayınları, Ankara.

- Yalıncaıklı, Gözde (2018), **“Kuşaktan Kuşağa Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği: Patates Tarımı Ödemiş-Kiraz İlçeleri İzmir Örneği”**, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaralı, Kevser Tozduman vd. (2016), “Yedi ve On Yaş Çocuklarının Sevgiyi İfade Ediş Biçimlerinin Çizdikleri Resimlere Yansıması”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 24.5: 2181-2194.
- Yavuz, Mehmet (2019), **“Mevsimlik Tarım İşçisi Çocukların Eğitimde Yaşadıkları Sorunlara Yönelik Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Görüşleri: Şanlıurfa İli Örneği”**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yavuzer, Haluk (2018), **Resimleriyle Çocuk Resimleriyle Çocuğu Tanıma**, Remzi Kitabevi.
- Yıldırak, Nurettin vd. (2003), **Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları**, Tarım İş Sendikası Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek (2018), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Yıldırım, Uygur D. (2014), **“1980 Sonrası Türkiye tarımında yapısal dönüşüm ve mevsimlik tarım işçileri: Sakarya örneği”**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Çetin ve Ayşe Seda, Yıldırım İşler (2020), “Fındık Tarımı Özelinde Tarım İş Aracılığının Sosyolojik Analizi”, **Emek Araştırma Dergisi (GEAD)**, 11(18), 119-150.
- Yılmaz, Ecem (2020), **“Mevsimlik Tarım İşçilerinde Barınma Sorunlarına Yönelik Analiz Çalışması: (Ankara-Polatlı) Sarıoba Mahallesi'nin İncelenmesi”**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Yılmaz, Merve (2017), **“Giresun İli Fındık İşletmelerinde Çocuk İşçiliği”**, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yiğit, Berna vd. (2017), “Gezici Mevsimlik Tarım İşçileri ile Yerel Mevsimlik Tarım İşçilerinin Karşılaştırmalı Analizi: Isparta İli Örneği”, **Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1.2,1-25.



EKLER

Ek 1. Anket Formu

Bu görüşme, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyoloji Ana bilim dalında yürütülmekte olan “Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Yaşam ve Çalışma Koşullarına Yönelik Sosyolojik Bir Araştırma: Doğu Karadeniz Bölgesi Fındık Tarımı Örneği” başlıklı bir tez çalışması kapsamında gerçekleştirilmektedir. Çalışma ile fındık hasadında çalışan mevsimlik gezici yetişkin tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşulları ile fındık hasadında çocuk işçiliği olgusunun incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen bilgiler, yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Aşağıda yer alan görüşme sorularına vereceğiniz kapsamlı, içten ve samimi cevaplarınız, çalışmanın verileri, bulguları ve sonucu açısından oldukça önemlidir. Bu araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz ve değerli zamanınızı ayırdığınız için çok teşekkür ederim. Başlamadan önce bana sormak istediğiniz bir soru varsa, yanıtlamak isterim.

MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİNE SORULACAK SORU YÖNERGESİ

SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER (Genel Görünümleri)

1. Cinsiyet? Erkek () Kadın ()
2. Yaş: 18-25 () 25-35 () 35-45 () 45-55 () Diğer.....
3. Doğum Yeri: 1. İl:..... 2. İlçe:
4. İkamet ettiğiniz yer:
1. İl: 2. İlçe:
5. Medeni Durum: Evli () Bekar () Boşanmış () Diğer ().....
6. Eğitim durumunuz? Okuma-yazma yok () Okuryazar ama okula gitmemiş () İlkokul mezunu () Diğer ().....
7. Evinizin geçimini kim/kimler sağlıyor? (Birden fazla seçenek belirtilebilir)
 1. Ben
 2. Eşim
 3. Çocuklar, ben ve eşim
 4. Başka (Belirtiniz).....
8. Aylık olarak evinize giren toplam para ne kadardır? (Ya da Yıllık evinize giren toplam para?)
.....TL Aylık TL (Yıllık)
9. Mevsimlik tarım işçiliği dışında başka bir mesleğiniz var mı ?
Yok () Var (.....)

Ek 1: (Devamı)

10. Oturduğunuz evin mülkiyeti kime ait?

1. Kendimin
2. Anne-babamın evi
3. Aileye/akrabalara ait ama kira veriyoruz
4. Kira
5. Diğer (belirtiniz).....

11. Evin tipi nedir?

6. Gecekondu
7. Apartman dairesi
8. Diğer (belirtiniz).....

12. Arabanız var mı? Var () Yok ()

YAŞAMA ALANINA İLİŞKİN BİLGİLER

13. Burada nerede yaşamaktasınız?

METİP Alan () Köyde atıl durumda olan/kullanılmayan ev ()
Bahçe sahibinin temin ettiği evin yanındaki müstemilat () Diğer ()
).....

14. Şu anda konakladığınız alanda kaç oda var?

Bir () İki () Üç () Diğer ().....

15. Şu an konakladığınız alanda kaç aile yaşıyorsunuz? (Kimler*)

Sadece kendi ailemiz () İki aile ()..... Üç aile ().....
Diğer ().....

16. Yaşanılan alanda siz dâhil kaç kişi kalıyorsunuz?

1-5 () 6-10 () 11-15 () 16 ve üzeri ()

17. Yaşadığınız alanda kaç kadın ve kaç erkek nüfus var ?

Kadın () Erkek ()

18. Yaşadığınız yerde 18 yaş altı kaç çocuk var?

Çocuk yok () 1-4 () 5-9 () 10-15 () 16-20 ()

19. Yaşadığınız yerde 16 yaş altı kaç çocuk var?

Çocuk yok () 1-4 () 5-9 () 10-15 () 16-20 ()

20. Konaklanan alanında okuyacağım temel hizmetlere erişiminiz var mı?

Temiz Su () Tuvalet () Elektrik ()

Ek 1: (Devamı)

ÇALIŞMA YAŞAMINA İLİŞKİN BİLGİLER

21. Çalışacak işi nereden buluyorsunuz/ kim haber veriyor?

Bahçe sahibi () Tarım Aracısı () Diğer ()

22. Haftada kaç gün çalışıyorsunuz?

7 gün () 6 gün () 5 ya da daha az () Diğer ()

23. Çalışma alanında okuyacağım temel hizmetlere erişiminiz var mı?

Temiz Su () Tuvalet () Elektrik ()

24. 2020'de işiniz için belirlenen günlük ücreti biliyor musunuz? (Evet ise nereden öğrendi*)

Hayır () Evet ()

25. Alacağınız ücrette kesintiler olacak mı ? (Evet ise sebeplerini belirtiniz)

Hayır () Evet ()

26. Tüm çalışanlar aynı ücreti mi alıyor? (Hayır ise sebebini belirtiniz)

Evet () Hayır ()

27. Ödemelerinizi ne zaman alıyorsunuz?

Günlük () Haftalık () İşe Başlamadan () İş Bitiminde ()
Diğer(.....)

28. Ödemenizi kim yapıyor?

Çiftçi () Tarım İş Aracısı () Çavuş () Diğer ()

29. Kaç yıldır mevsimlik tarım işçiliği yapıyorsunuz?

yıl ve altı () 4-6 yıl () 7-10 yıl () 11 yıl ve üzeri ()

30. Yıl içerisinde kaç ay mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyorsunuz?

Ay ve daha az () 3-4 Ay () 5-6 Ay () 7 Ay ve üzeri ()

31. Fındık dışında mevsimlik tarım işçisi olarak gittiğiniz tarım ürünü var mı? (Lütfen belirtiniz)

Hayır () Evet ()

32. Günlük işe başlama ve bitirme saatleriniz nedir?

33. Günde kaç saat dinlenme ve öğle molası var?

Öğle Molası (.....) Diğer Molalar (.....)

34. Sizi mevsimlik göçe iten sebepler nelerdir?

Ekonomik Sebepler () Diğer ()

Ek 1: (Devamı)

ÇOCUKLARIN ALANDAKİ DURUMUNA İLİŞKİN BİLGİLER

35. 18 yaş altında olan çocuklar sizinle birlikte bahçede çalışıyor mu? (Cevabınız EVET ise lütfen çocukların kaç yaşında olduğunu belirtin; cevabınız HAYIR ise lütfen 37. soruya geçiniz)

Hayır () Evet ().....

36. Bahçede çalışan çocuklar hangi işleri yapıyor?

Fındık toplama () Çuval getirme () Su taşıma () Yük taşıma () Diğer ().....

37. Siz bahçede çalışırken konaklanan alanda kaç çocuk kalıyor? (Yaşları*)

Çocuk kalmıyor () 1-3 arası ()..... 4-6 arası ().....
7-9 arası ().....

38. Siz bahçede çalışırken çocuklar konaklanan kiminle kalıyor?

Kendi kendilerine () Diğer ().....

39. Sizde çocukken mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştınız mı?

Evet () Hayır ()

40. Şartları itibariyle fındık tarımı çocukların çalışması için uygun mudur? Lütfen nedenini belirtiniz.

Evet ().....

Hayır ().....

41. Sizce bir çocuk kaç yaşından itibaren çalışabilir?

.....

42. Sizce genel olarak çocukların çalışma sebebi nedir? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

Aile bütçesine katkı için () Ailenin borcunu ödemek için () Meslek öğrenmek için ()

Okulu terk ettiği için () Eğitim masraflarını çıkarmak için () Ailesi çalıştığından dolayı

yalnız kalmamak için () Diğer ().....

43. Sürekli olarak gezdiğiniz dönemde çocuklarınızın eğitim ve okula devam sorununu nasıl çözüyorsunuz?

Ek 2. Çocuklar İçin Resim Temaları

ÇOCUKLAR İÇİN RESİM TEMALARI

Bana kendinden biraz bahseder misin?

Yaşı,

Cinsiyeti,

Kaç Kardeş,

Kaçıncı Sınıf

Karnesi Yani Okul Başarısı,

En Sevdiği Ders,

Ne Olmak İstedığı,

Kaç Yıldır Ailesiyle Birlikte Gelir Gider,

Burada Bir Gününü Nasıl Geçirir

ÇOCUKLAR İÇİN RESİM TEMALARI

NOT: resmi çizerken en sevdiğiniz renkleri kullanarak yapınız!

- 1) Gelecekte yapmak istediğin mesleği çizer misin?
- 2) Fındık bahçesinde olmak sizce nasıl bir şey, bunu resmedelim mi?
- 3) Çocuklar fındık işinde bahçe sahiplerini bir canlıya (hayvan, bitki vb) ya da bir nesneye benzetecek olsaydınız nelere benzetirdiniz? (Neden, niçin)

Ek 3. Kaymakamlık İzin Belgesi



Sayı : 31428379-492-E.2525
Konu : Tez Çalışması

T.C.
ÜNYE KAYMAKAMLIĞI
İlçe Yazı İşleri Müdürlüğü



25/08/2020

SAYIN EMİNE CENGİZ
Pelitli Mahallesi Mimar Sinan Cad.

No: 44 Kat:3 Ortahisar/TRABZON

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü Sosyoloji anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi tarafından Kaymakamlık Makamına hitaben verilen ve "Doğu Karadeniz Bölgesi Fındık Tarımı Örneği" ile ilgili tez çalışması izin talebini konu alan 24.08.2020 tarihli dilekçesi ekte gönderilmiştir.

Adı geçenin İlçemiz Gölcüğe, Kaledibi, Taflancık, Tekkiraz ve Yazkonağı Mahallelerinde Üreticilerin evlerinde ikamet eden mevsimlik tarım işçileri ve çocukları ile Mevsimlik Tarım İşçisi Ailelerin Yaşam ve Çalışma Koşullarına Yönelik Sosyolojik Bir Araştırma yapılması talebi Kaymakamlığımızca uygun görülmüş olup adı geçene çalışmalarıyla ilgili gerekli kolaylığın sağlanması hususunda;

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Ömer Lütfi YARAN
Fatsa Kaymakamı
Ünye Kaymakam V.

Ek: Dilekçe ve ekleri

Dağıtım:

Gereği:

Ünye İlçe Jandarma Komutanlığına
Ünye İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğüne
Gölcüğe Mahalle Muhtarlığına
Kaledibi Mahalle Muhtarlığına
Taflancık Mahalle Muhtarlığına
Tekkiraz Mahalle Muhtarlığına
Yazkonağı Mahalle Muhtarlığına

Bilgi:

Sayın Emine CENGİZ
Pelitli Mahallesi Mimar Sinan Cad.
No: 44 Kat:3 Ortahisar/TRABZON

*Bu belge elektronik imzalıdır. imzalı suretinin aslını görmek için <https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (bilv8I-YXLFzW-ASArG-6TPZ7N-590mbelS) kodunu yazınız.

Kaledere Mah. Hükümet Cad. Ünye
Telefon No: (452)323 17 53 Faks No: (452)333 20 00
e-Posta: unyey@unyey.gov.tr İnternet Adresi: www.icisleri.gov.tr

Bilgi için: Ahmet CUNİ
Veri Hazırlama Ve Kontrol Etmeni
Telefon No

ÖZGEÇMİŞ

2008 yılında Bekir Aksoy İlköğretim Okulu'nu; 2012 yılında Mehmetçik Anadolu Lisesi'ni; 2017 yılında ise Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünü bitirdi. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans programına başladı ve halen devam etmektedir. 2019 yılından bu yana Trabzon'da özel bir ihracat şirketinde Sürdürülebilirlik ve Sosyal Uygunluk Müdürü olarak çalışmaktadır.

ANKARALI evli olup, orta seviyede İngilizce bilmektedir